

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ¹

ΜΟΝΤΕΣΚΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΡΟΥΣΣΩ.

Ἐπανάστασις καλεῖται κατ' ἔξοχὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ ἡ ἰσχυρὰ ἐκείνη κίνησις καὶ ἀναστάτωσις τῶν πνευμάτων, τελικὸν τῆς ὁποίας συμπέρασμα ὑπῆρξεν ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μεταβολή, ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον, ἀλλ' ἥτις ὑπερβῆσα τὰ γαλλικὰ ὅρια, διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, ἀνατρέπουσα καὶ μεταμορφοῦσα τὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος, νέαν δὲ ἐγκαινίζουσα τάξιν πραγμάτων ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη, ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐγκυμονουμένη καὶ ὑποθαλπομένη, ἀπεκαλύπτετο ὑπὸ τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς ἐμφάνειαν περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὡς ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις νέου δικαίου, συνωδᾷ τῷ ὀπίῳ ἔμελλον νὰ διαρρυθμισθῶσι καὶ νὰ ὀργανωθῶσιν αἱ ποικίλαι ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ σχέσεις τῆς κοινωνίας. Πότε ἤρξατο ἀποκαλύπτουσα τὸν κυριαρχικὸν λόγον καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῆς δράσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὁ Μακιαβέλλης, ἐξεγειρόμενος κατὰ τῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ μέσου αἰῶνος, ἀνεκάλει εἰς τὴν ζωὴν τὰ εἰδῶλα τῆς ἀρχαιότητος, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Λούθηρος ἀνηγόρευε τὸν λόγον, τὸ προσωπικὸν κριτήριον πάντων τῶν πραγμάτων, ὡς θεμελιῶδες δόγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ πνεύματος, ὁ δὲ Οὐγὼν Γρότιος, ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἀρχάς, ἀνεκέρυττε βᾶσιν τῆς κοινωνίας καὶ ἀφετηρίαν αὐτῆς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τοῦ ἀτόμου, οὕτω δὲ νέον δίκαιον διευτυποῦτο καὶ ἐνεκαινίζετο, ὁσημέραι μεταγγιζόμενον ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θεωρίας εἰς τὴν συνειδήσιν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἤδη τετελεσμένη, καὶ μόνον ἀπῆρτεῖτο ἐξωτερικῆ τις ἀφορομὴ πρὸς πλήρη αὐτῆς ἀποκάλυψιν καὶ πραγμάτωσιν. Τὸ νέον τοῦτο δίκαιον ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ κοινωνικότητος τοῦ ἀτόμου, γενεσιουργῶν ἀρχῶν, ἔχουσῶν τὰς ρίζας αὐτῶν ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐξελισσομένων δὲ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ πνεύματος. Παγκόσμιον δίκαιον ὄν, οὔτε προσωπικὸν μόνον ἦτο, ἡ δίκαιον ἰδιαιτέρας τάξεως, ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀνατολῇ, οὔτε μιᾶς πόλεως, φυλῆς ἢ ἔθνους, ὡς ἐν Ἑλλάδι καὶ

¹ Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐκδοθησομένου συγγράμματος «Φυσικοῦ Δικαίου».

Ρώμη, οὔτε τοῦ ἰσχυροτέρου, ὡς ἦτο τὸ ἀρχαῖον γερμανικὸν δίκαιον, οὔτε ἐκ τοῦ ἄλλου κόσμου, ὡς ἦτο τὸ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἰσχύον χριστιανικὸν δίκαιον, ἀλλ' ἦτο δίκαιον κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον, ἔχον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ συνειδήσει, ἄνευ διακρίσεως ἀτόμου, φυλῆς ἢ ἔθνους. Καὶ ἡ νέα αὕτη περὶ δικαίου θεωρία, ἀφορῶσα οὐχὶ εἰς τὸ ἐθνικὸν δίκαιον τῶν λαῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἰδεώδες δίκαιον, τὸ ἐκ τῶν αἰώνιων νόμων ἀπορρέον, ἀπεκαλύπτετο κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης, βρασιζομένης ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τοῦ ἀτόμου, εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν εἰσερχομένου. Οὕτως ἀνηγορεύετο ὡς καθολικὴ ἀρχὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἡ ἐλευθέρως βούλησις, εἰς τὴν καταστρεπτικὴν τῆς ὁποίας δυνάμειν ἐμελλον νὰ ὑποκύψωσιν ἅπαντα τὰ τέως καθεστῶτα, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ δαίμων τῆς μεταβολῆς, κατακαμβάνων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὅρους τῆς σκέψεως καὶ τῆς ιδέας ἐδεικνυεν αὐτῷ νέον κόσμον, ξένους γοητευτικούς δρίζοντας ἀγνώστων χωρῶν, πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ὁποίων ἐβάδιζεν, ἀλλ' ὤφειλε νὰ διέλθῃ διὰ προσευχῆς καὶ νηστείας, διὰ ποικίλων περιπετειῶν καὶ δοκιμασιῶν.

Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος εἶνε τελειότερα ἐξέλιξις διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Καθὼς ἡ σύγχρονος γεωλογικὴ κατάστασις εἶνε τὸ συμπέρασμα μακρῶν φυσικῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἀλλοιώσεων μέχρι τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ διαμορφώσεως, οὕτω καὶ ἐν τῇ φυσιολογικῇ καταστάσει τοῦ κόσμου τοῦ πνεύματος ἔπρεπε νὰ ἐπέλθωσι ποικίλαι μεταβολαὶ καὶ ἐξελίξεις, μέχρι τῆς συγχρόνου αὐτοῦ διαμορφώσεως· ριζικὴ καταστροφή τοῦ φυσικοῦ ἢ ἡθικοῦ καθεστῶτος εἶνε κατ' ἀνάγκην ἡ ἀφετηρικὴ πικρὸς νέου κόσμου· ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν εἶνε πάντοτε ὁ κυρίαρχος τῶν ἡμετέρων πράξεων, οὐδ' ἡ ἐλευθέρως βούλησις τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, παρκαφερομένων συνήθως ἐκ τῶν ἐκπηγμένων τοῦ πάθους καὶ τοῦ συμφέροντος, ἅτινα ἀντιτίθενται εἰς τὴν ἐγκυμονουμένην νέαν ιδέαν. Οὕτως ἡ ἐπανάστασις εἶνε φυσικὸς καὶ ἡθικὸς νόμος, ἀναπόφευκτος ἐν τῇ μορφώσει τοῦ καθολικοῦ πικρὸς, ἀναπτύσσουσα νέους δρίζοντας, καὶ ἐγκαινίζουσα νέαν ιδεώδη ἐν τῷ βίῳ τοῦ πνεύματος.

Εἶπον οὖν τὸ νέον τοῦτο δίκαιον, τὸ σὺν τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν καὶ ἀποκάλυψιν διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἦτο ἀληθῶς νέον, οὐδέποτε μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διατυπωθὲν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δίκαιον, ἀπόρροια τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως, ὡς τὸ ἀπεκάλεσεν ὁ πρῶτος αὐτοῦ θεωρητικὸς Οὐγὼν Γρότιος· καὶ τὸ δίκαιον τοῦτο, τείνον νὰ μεταβάλῃ τὴν φύσιν τῆς κοινωνίας, διὰ τῆς νέας διαλεκτικῆς αὐτοῦ ἐδίδεν ἰσχυρὰν ὥθησιν εἰς τὴν σταδιοδρομίαν τῆς ἱστορίας, εἰς τὴν νέαν σκέψιν τῶν πνευμάτων, εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ ἀρχαία κοινωνία ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ προνομίου καὶ τῆς διακρίσεως· ἡ διάκρισις τῶν τάξεων, ὁ διχασμὸς τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, αἱ ἀντιθέσεις

καὶ ἡ δυσπιστία τῶν λαῶν ἀπετέλουν τὸ ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον αὐτῶν δίκαιον. Οὐδέποτε ἡ κοινωνία ἐκείνη ὑψώθη εἰς τὴν ἀληθῆ περιωπὴν τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ· αἱ ἐλευθέρως πολιτεῖαι τῆς ἀρχαιότητος ἦσαν αὐστηρικαὶ ἀριστοκρατικαὶ, ἀποκλείουσαι πάντα ξένον καὶ βρασιζόμενα ἐπὶ τῆς δουλείας, οὔτε δ' ἐν Ἀθήναις, οὔτε ἐν Ρώμῃ, ταῖς δύο κοσμοπολιτικωτέρας πολιτείας τῆς ἀρχαιότητος, ὑπῆρξε ποτὲ πάλῃ καθολικωτέρων κοινωνικῶν συμφερόντων, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, πάλῃ συμφερόντων τάξεως, ζητούσης ν' ἀνατρέψῃ τὴν καθεστηκυῖαν, ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ, ἡμιστὰ δ' ἀποβλεπούσης εἰς καθολικὰ ἰδεώδη ἢ ὑψηλότερα συμφέροντα. Πᾶν τούναντιον ἐν τούτοις συμβαίνει ἐν τῇ νέᾳ κοινωνίᾳ· ἀφοῦ ὁ δρίζων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος ἠρῦνθη, κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, συνελήφθη δ' ἔκτοτε πληρέστερον ἡ ἀνθρωπίνη ιδέα, ἄνευ διακρίσεως φυλῆς ἢ ἔθνους, ριζικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἐπόμενον ἐπίσης νὰ εἰσέλθῃ ἐν ταῖς ἀπόψει τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ συνδέοντος αὐτὰς δικαίου, ἐπανάστασις, ἥτις ἀνατρέπουσα τὸν νόμον καὶ τοὺς ψευδεῖς θεοὺς τοῦ παρελθόντος, ἔθετε τὰς βάσεις τοῦ νέου κοινωνικοῦ οικοδομήματος, στηριζομένου οὐχὶ ἐπὶ τῆς διακρίσεως καὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ νέου τούτου ἱστορικοῦ νόμου, ὅστις διασπῶν πάντα ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν φραγμὸν, συνέδεε τοὺς λαοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ μεγάλῃ δράσει τῆς ἱστορίας. Ἡ νεωτέρα κοινωνία εἶνε τὸ συμπέρασμα εὐρείας ἱστορικῆς κινήσεως, ριζικῶν, ὅπως μία γεωλογικὴ ἀλλοίωσις τοῦ πλανήτου· εἶνε ἡ συνέπειν μακρῶν ἐπαναστάσεων καὶ κλωνισμῶν, μεταβαλόντων αὐτὴν καὶ κατ' ἐπιφάνειαν καὶ κατ' οὐσίαν· αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ἡ διαίρεσις τῶν λαῶν, αἱ θρησκευτικαὶ διαστάσεις, οἱ ψευδεῖς οὗτοι θεοὶ ἀποικοινομένου βίου, ἐκλείπουσι, καὶ νέον δίκαιον, νέα θεοσκεία, καὶ νέος πνευματικὸς δρίζων ἀναπτύσσονται ἐν τῇ ὁδοπορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ παράδοσις καὶ ἡ σχολαστικὴ ἐρμηνεία, τὸ αὐτὸς ἔργον, οὐδὲν ἔχουσι κῦρος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ· τὴν ἀστρολογίαν, τὴν ἀλχημίαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς προλήψεις διεδέθη ἡ ἀστρονομία, ἡ χημεία, ἡ δὲ διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπανάστασις ἐπήνεγκεν. ἐπανάστασιν ἐν τῇ σκέψει· ἡ φιλοσοφία εἶνε αὐθυπόστατος πνευματικὴ δύναμις, οὐχὶ δὲ θεραπεινὴ τῆς θεολογίας· ἡ πολιτεία τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, οὐχὶ δὲ θεσμός τις, ἐλέφ θεοῦ ὑφιστάμενος· καὶ ἡ κυριαρχία μεταβιβάσθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν προνομιοῦχων τάξεων εἰς τὴν εὐρείαν ιδέαν τοῦ λαοῦ, τοῦ μεγάλου τούτου παράγοντος τῆς νεωτέρας ἱστορίας.

Ἄπασαι αἱ προηγούμεναι ἐπαναστάσεις τῆς ἱστορίας, εἶπεν ὁ Ἐγγελοῦ, ἀπέβλεπον εἰς τοπικὰ μᾶλλον συμφέροντα, ἢ εἰς ἐθνικοὺς σκοποὺς· πρώτη ἡ γαλλικὴ ἐπέζητησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸν κόσμον· αἱ τάσεις αὐτῆς, καθαρῶς κοσμοπολιτικαὶ, βρασιζόμεναι ἀπὸ τῆς μεγάλης ἀρχῆς τῆς ἐνότητος

τος και ἀλληλεγγύης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀπέβλεπον εἰς τὴν μεταρρυθμισιν και τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἠθικοῦ και πνευματικοῦ ὄντος, ὑπερτέρου τύπου και χρόνου· ὅταν ἡ ἐπανάστασις αὕτη, ἐν τινι τῶν κρισιμωτάτων στιγμῶν, ἔσται εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀποκαλύψεως, πρώτην ἔσχε σκέψιν νὰ διατυπώσῃ τὸ νέον κοινωνικὸν σύμβολον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἦτο τοῦτο ἡ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς γαλλικῆς συνελεύσεως ἐπίσημος δικηρύξις τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ πολίτου, ἡ χειραφεσία τῆς συνειδήσεως· και ἡ προκήρυξις αὕτη καθίστατο μετ' ὀλίγον τὸ εὐαγγέλιον τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας.

Εἶπον προηγουμένως τίνος λόγου ἕνεκα ἡ Μεταρρύθμισις, εἰ και ἐν Γερμανίᾳ τελεσθεῖσα, ἔφερε καθ' ὁλοκληρίαν εὐρωπαϊκὸν τύπον· τοῦτ' αὐτὸ ρητέον ἤδη και περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταβολῆς. Οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχε προσφορώτερον ἔδαφος πρὸς ἐπανάστασιν· ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων τελέσσασα τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἐνότητά ἡ Γαλλία, κατέστη ἐν τῶν ἰσχυροτάτων κρατῶν, μεγίστην ἐξασκοῦν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Εὐρώπης δύνάμειν. Κοσμοπολιτικὴ γλῶσσα, κατανοουμένη ἐξίσου ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ εὐγενοῦς, ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ λογίου, ἢ ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐμπόρου, ἢ γαλλικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ μᾶλλον κατανοουμένη ἐκ τῶν γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης. Ὅ,τι δὲ πολλὰκις εἶπεν εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας, ἐκθειάζων τοὺς Παρισίους τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὡς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς τὴν Ρώμην τῶν νεωτέρων χρόνων, τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει και περὶ τῶν Παρισίων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου τετάρτου και τοῦ Βολταίρου ἐθεωροῦντο ἡ μητρόπολις τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, τὸ συνεντευκτῆριον πάσης πνευματικῆς ἐπιστημότητος, ἡ πόλις ἢ δίδουσα τὸν τόνον ἐν παντὶ, και ἡ ὡς ἐκ τούτου δυναμένη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐχερεστέρην διάδοσιν πάσης ἐφευρέσεως και πάσης ιδέας.

Τὰ προοίμια τῆς ἐπανάστασεως ταύτης ἠδύναντό τις νὰ παρατηρήσῃ ἤδη ἐν ἀπάσαις ταῖς σφαιραῖς τῆς ἐπιστήμης και τῆς κοινωνίας, ἐκδηλούμενα και ἐν Γαλλίᾳ και ἐν Εὐρώπῃ. Ἄπαντα τὰ μεγάλα πνεύματα διαμαρτυρούμενα ἔρχονται εἰς ρῆξιν πρὸς τὸ καθεστὸς, προαγγέλλοντα νέαν τάξιν πραγμάτων, ἐν ἧ, καθὰ προεφήτευσεν ὁ ἐκ Νεαπόλεως φιλόσοφος Ἰωάννης Βίκος, οἱ τίμιοι και ἀγαθοὶ ἀνθρώποι ἔμελλον νὰ καταστῶσιν οἱ κύριοι, αὕτη δὲ θὰ ἦτο ἡ ἀληθὴς φυσικὴ δημοκρατία, πρὸς σχηματισμὸν τῆς ὁποίας ἀπὸ αἰῶνων ἤδη εἰργάζετο ἡ πρόνοια. Ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γερμανία δὲν ἀπολείπονται κατὰ τὸ μᾶλλον και ἤττον τῆς μεταρρυθμιστικῆς ταύτης κινήσεως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἡ δὲ βόρειος Ἀμερικὴ δίδει τὸ σύνθημα τῆς χειραφεσίας ταύτης, ἀποσπωμένη τῆς μητροπόλεως.

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἡ κίνησις αὕτη ἐκδηλοῦται ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῶν

πρώτων ἡμερῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος· ὁ μέγας βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἢ ὅπως ἄλλως ἐκάλουν αὐτὸν ταπεινοὶ κόλκαες, τοῦ ὁποίου ἐν μόνον βλέμμα ἤρκει νὰ παρκαγάγῃ ἕνα τοῦλάχιστον Ρακίαν, καθὰ ἔγραψεν ὁ Détille, ἀπέθνησκεν, ἐν χαρᾷ τῶν ὑπηκόων του, καταλείπων βριθάτα ἔχνη τῆς παρκαμῆς και τῆς πτώσεως τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦ συστήματος τῆς κηδεμονίας εἶχε κατορθώσει ν' ἀπομακρῆν ἢ πᾶσιν ζωτικότητα και κερποφορίαν τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον οὐχὶ πρὸ μακροῦ εἶχε παρκαγάγει τὴν μεγάλην ἐκείνην τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος κίνησιν, ἀτόπως ἀποδοθεῖσαν εἰς τὸν Λουδοβίκον δέκατον τέταρτον, ἐνῶ τῆς γενναίας ταύτης πνευματικῆς βλαστήσεως αἱ ρίζαι πρέπει νὰ ζητηθῶσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς προηγουμένης γενεᾶς και ἐλευθερωτέρως πολιτικῆς, καθὰ τοσοῦτον ὀρθῶς ἀπέδειξεν ὁ Buckle¹. Οὐδεὶς ἐτόλμα, ζῶντος και θανόντος τοῦ μονάρχου, νὰ ἐπικρίνῃ τὸ πνευματοκτόνον αὐτοῦ σύστημα. Ἐλαφροὶ τινες ἐν τῷ Τηλεμάχῳ ὑπαινεγμοὶ τοῦ Φενελῶνος ἔρριψαν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλικὴν δυσμένειαν· ὅταν δὲ ἔτη τινὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ Ἀββᾶς Σαμιπιέρρος, ἐν τινι συγγράμματι αὐτοῦ, φέροντι τὸν παράδοξον τίτλον Πολυνοδία, ἐν ᾧ διετύπου τὸ θέμα τῆς αἰωνίας εἰρήνης, ἐτόλμα νὰ διαμφισβητήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς δόξης δικαιώματα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐδιώκετο ἐπισήμως ἀπὸ τῶν τάξεων τῆς γαλλικῆς ἀκαδημίας ὡς κακόβουλος ἀνατροπεὺς ἀναμφισβητήτου ἱστορικοῦ μεγαλείου.

Οὗτος ὁ Ἀββᾶς Σαμιπιέρρος εἶνε εἰς τῶν πρώτων συγγραφέων, οἵτινες ἐζήτησαν ν' ἀνοίξωσι νέους δόξοντας ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ, προαγγέλλοντες τὸ καταπνέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ πνεῦμα. Ἐν τῷ μνημονευθέντι αὐτοῦ συγγράμματι ἐζῆτει εὐρείας πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατέστησεν αὐτὸν ἀθάνατον, εἶνε τὸ σχεδὸν τῆς αἰωνίας εἰρήνης και εὐρωπαϊκῆς ὁμοσπονδίας, ὅ,περ προηγουμένως ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, κατὰ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Sully, ἐσκέπτετο νὰ ἀποκταστήτῃ ἐν Εὐρώπῃ Ἐρᾶκος ὁ τέταρτος. Δὲν ἀνκλύω τὰ φαντάσματα τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀγκυλοῦ Ἀββᾶ· ὅ,τι παρκατηρῶ μόνον εἶνε ὅτι τὸ ἐπικρατικὸν τοῦτο βιβλίον ἦτο σημεῖον τοῦ νέου πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν ποιητικῶν χιμαιρῶν τοῦ Φενελῶνος και τοῦ Σαμιπιέρρου, ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν μεγάλην πρᾶγματικότητά τοῦ 1789.

Ἐπὶ τὰ ἔχνη ταῦτα, οἱ μὲν τολμηρότεροι, οἱ δὲ μᾶλλον ἐπιφυλακτικοὶ, ἤρξαντο βιβίνοντες οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ Μαρκῆσιος d' Argenson, ἀπὸ μεταρρυθμιστικοῦ πνεύματος δρμώμενος, γράφει τὰς « Πρακτικὰς περὶ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, » ἐνθα ὑπὸ κεκαλυμμένην τὴν φράσιν ζητεῖ « δημοτικὴν διοίκησιν ὑπὸ τῆν βασιλικὴν ἀυθεντείαν », ἐπικρίνων μετὰ πικρίας τὴν συγκεντρωτικὴν κυβέρα-

1. History of Civilization in England.

νησιν τῆς πατρίδος του, ἐπιτιθέμενος κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ γένους, εὐγενῆς αὐτὸς, καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἐλευθερίαν ὡς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἐγγύησιν τῆς τάξεως.

Ἦσαν συντηρητικοὶ οὗτοι πρὸ τῆς ἀρχομένης ἤδη ἐπαναστάσεως. Αὐτῆ, ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ τὸ πρῶτον, ἐκπροσωπεῖται ἰδίως διὰ τῆς φιλοσοφίας, τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἡ νέα αὕτη δύναμις, κατὰ πρῶτον τοσοῦτον τολμηρὰ κρισταμένη ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς ἱστορίας, τοσοῦτον ἰσχυρὰ, τοσοῦτον ἐπιβάλλουσα, δεσπόζει ἀμέσως τῶν πνευμάτων. Ἄνδρες ἕξοχοι καθίστανται οἱ σημαιοφόροι τῆς σηματομένης μεταβολῆς· μετὰ πρωτοφανοῦς ἐπιτυχίας δανειζόμενοι τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν εὐρειῶν κοινωνικῶν τάξεων, εἰσδύουσιν εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν, ἀνατρέπουσι τὰ κηθεστώτα, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιφέρουσι τελείαν ἐπανάστασιν. Ὅσον οὗτοι καὶ ἂν ἀπεπλανήθησαν πολλάκις, ἐν τῇ θερμότητι σφοδροῦ ἀγῶνος ὑπερβάντες τὰ ἐσκαμμένα, ὅσον καὶ ἂν κατεχράσθησαν τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιστήμη, ἤτις ποτὲ δὲν πρέπει νὰ καθίσταται ὄργανον τῶν συμφερόντων κόμματος, ἐν τούτοις δυσχερῶς θὰ παρκαγωρισθῶσιν αἱ μεγάλαι αὐτῶν ὑπηρεσίαι πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Ἐγκυκλοπαιδεία, ὁ Diderot, ὁ d' Alembert, ὁ Lamettrie, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσώ, καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ἐπίλεκτοι τῆς ἐπιστήμης, εἶχον¹ παρκαπληνηθῆ ἐν πολλοῖς περὶ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, πλέον δ' ἢ ἅπαξ ὑπομιμνήσκουσι τοὺς σοφιστὰς τῆς ἀρχαιότητος· ἀλλ' ἡ ἐπελθοῦσα ἐπανάστασις ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς αὐτοὺς, χειραφετήσαντας τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῶν προλήψεων καὶ τῆς ἀγνοίας, καὶ ὀδηγήσαντας αὐτὸ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἔστω πολλάκις οὐχὶ διὰ τῶν γνησίων τριβῶν τῆς ἐπιστήμης. Ἦσαν οὗτοι, κατὰ τὴν ζωνηρὰν ρῆσιν τοῦ Malsherbes, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διεσπαρμένου δημοσίου, ὅ,τι ἦσαν ἐν μέσῳ τοῦ συνηθροισμένου λαοῦ οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρώμης¹. Ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἦτο ἡ μόνη αὐτῶν ἰσχύς καὶ τὸ μόνον ὄπλον· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, εἰ καὶ μὴ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς λόγῃς καὶ τοῦ τηλεβόλου, ἐπήνεγκεν ἐπανάστασιν, ἀνέτρεψε θρόνους καὶ βωμοὺς, καὶ ἀπεκάλυψε τὸ νέον δίκαιον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἱστορίας.

Πρώτιστος πάντων ἦτο ὁ Βολταῖρος, ὁ ἀληθὴς βασιλεὺς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Οὐδέποτε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπέδειξε τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐντελέστερον, ὅσον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ· ἐγκυκλοπαιδικώτερος τῶν συγχρόνων του, ποιητῆς, φιλόσοφος, ἱστορικὸς, κριτικὸς, ἀλλὰ πρὸ πάντων μεταρρυθμιστῆς, ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐπανάστασιν, καθ' ἅπασαν αὐτῆς τὴν σημασίαν. Φίλος τῶν αὐλῶν καὶ τῶν βασιλέων, ἀλλ' οὐδέποτε παρκαυθὲς εἰς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων των, διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν ὡς ὑπέρμαχος τῆς δικαιοσύνης καὶ ὡς ἀπόστολος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς

1. Discours de réception (1775).

χειραφεσίας τῶν λαῶν. Ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ, ἰδίως κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηθεστώτος, ἐπήνεγκεν ἕξοχα ἀποτελέσματα, ὑπὸ τὴν ἀδυσώγητον αὐτοῦ εἰρωνεῖαν καταβληθέντος τελῶς τοῦ κύρους τῆς ἐκκλησίας. Ἐν ἅπασιν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ διακνέει τὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος. Πολεμεῖ τὸν ὑφιστάμενον ἔτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του θεσμὸν τῆς δουλείας, ὑψοῖ ἔντονον φωνὴν κατὰ τῆς βαρβαρότητος τῆς ποινικῆς δικονομίας, κατὰ τῶν ἰσχυουσῶν βασάνων ἐν τῇ ποινικῇ νομοθεσίᾳ, κατὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ζητεῖ τὴν μεταρρυθμίσειν τῶν φυλακῶν, τὴν ἀναλογίαν μετὰ τὸ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν, ὑπερασπίζεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, μάχεται κατὰ τῆς μισαλλοδοξίας καὶ κατὰ τῆς ἀναμίξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς εἰς τὰ τῆς πολιτείας, καὶ ἀναγορεύει ἀνώτατον κοινωνικὸν δόγμα τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν χειραφεσίαν τῆς ἐπιστήμης. Σπανίως ὁ κόσμος ἠεροῦσθη γενναιοτέρως καὶ ὑψηλοτέρως φωνῆς· ἀληθῶς, ἄνευ δισταγμοῦ δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν τῇ ἐξόχῳ αὐτοῦ φυσιογνωμίᾳ ἐξεπροσωπεῖτο ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὡς πολιτειολόγος ὁ Βολταῖρος οὐδὲν ἔγραψεν ἴδιον, διακεκριμένον σύστημα· οὐχ ἦττον πολλοῦ τῶν συγγραμμάτων του, ἐν οἷς καὶ πολιτικαὶ παρκατηρήσεις καὶ σκέψεις, ὑπάρχουσι διεσπαρμέναι αἱ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρίαι τοῦ μοταρρυθμιστοῦ. Εἰ καὶ κατ' ἀρχὴν δὲ μὴ πολεμήσας τὸν θεσμὸν τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἔνεκα προσωπικῶν λόγων, οὐχ ἦττον, εὐκαιρίας δοθείσης, μετ' ἐνθουσιασμοῦ λαλεῖ περὶ τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῆς Ἑλβετίας, καὶ ἐν τῷ θεάματι τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν τῆς Ἀγγλίας δμολογεῖ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης. «Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, λέγει, εἶνε τὸ μόνον ἐπὶ τῆς γῆς κοτορθῶσαν νὰ κανονίσῃ τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων, ἀνθιστάμενον εἰς αὐτὴν, καὶ τὸ ὁποῖον, διὰ μυρίων προσπαθειῶν, ἴδρυσεν ἐπὶ τέλους τὴν σφόδρα ἐκείνην κυβέρνησιν, ἐν ἧ ὁ ἡγεμὼν, παντοδύναμος νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν, ἔχει τὰς χεῖρας δεσμευμένας πρὸς τὸ κακόν, οἱ μεγιστάνες εἶνε μεγάλοι ἄνευ αὐθαδείας καὶ ἄνευ ὑποτελῶν, ὁ δὲ λαὸς συμμετέχει τῆς ἐξουσίας ἄνευ συγχύσεως¹».

Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀποτυποῦται ἡ ἀγγλικὴ πολιτεία, ἣν κατὰ πρῶτον ὁ Βολταῖρος ἐγνώρισε τῇ Γαλίᾳ, ὅπως καὶ τὸν Σαϊξπέτρον, τὰ δύο ταῦτα ἐντελέστατα προϊόντα τοῦ ἀγγλικοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ τὴν σκιαγραφίαν ταύτην ἔμελλε ν' ἀναπτύξῃ εἰς τέλειον πολιτικὸν σύστημα ἕτερος, μεταρρυθμιστῆς ὡς αὐτὸς καὶ τοῦ κηθεστώτος πολέμιος, μεγίστας προσενεγκῶν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ὁποῖου ἔμελλε ν' ἀφιερωθῇ τὸ ἀκόλουθον τοῦ Βολταῖρου ἐπί-

1. Lettres sur les Anglais—Sur le parlement.

γραμμά: ἀτὸ ἀνθρώπινον γένος εἶχεν ἀπολέσει τὰ ἱστορικὰ δικαιώματά του· ὁ Μοντέσκιος τὸ ἀποκατέστησεν εἰς αὐτὰ ἐκ νέου».

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἔργων του, ταῖς «Περσικαῖς Ἐπιστολαῖς», ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς σατυρίας ἐπεχείρησε τὴν αὐστηρὰν κριτικὴν τοῦ ὑφισταμένου τότε ἐν Εὐρώπῃ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστώτος, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ, ἱστορικοπολιτικῷ συγγράμματι, «Παρκτηρήσεις περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς πτώσεως τῶν Ρωμαίων», κατ' ἀπομίμησιν τῶν περὶ τοῦ Τίτου Λιβίου πρώτων δεκαδῶν τοῦ Μακιαβέλλη γεγραμμένων, ἀναζητεῖ ἐν τῇ ρωμαϊκῇ πολιτείᾳ τοὺς διέποντας τὴν ἱστορίαν νόμους. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἦσαν προοίμια τοῦ μέλλοντος ἔργου του καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου συστήματος, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸ «Πνεῦμα τῶν Νόμων» ἀπεκάλυψε νέας τρίβους, μεγίστην σχεδὸν ἐπίδρασιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας.

Οἱ νόμοι, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῶν σημασίᾳ, εἶνε αἱ ἀναγκαστικαὶ σχέσεις, αἱ ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀπορρέουσαι· καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἀπάντα τὰ ὄντα ἔχουσι τοὺς νόμους των· ἡ θεότης ἔχει τοὺς νόμους της· ὁ ὑλικὸς κόσμος ἔχει τοὺς νόμους του· τὰ ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου πνεύματα ἔχουσι τοὺς νόμους των· τὰ ζῶα ἔχουσι τοὺς νόμους των· ὁ ἀνθρώπος ἔχει τοὺς νόμους του. Ἀλλὰ πρὸ πάντων τούτων τῶν νόμων ὑπῆρχαν οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἀπορρέοντες ἀπὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως, πρὸς τελείαν τῶν ὁποίων κατανόησιν ἀπαιτεῖται ἡ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν κοινωνιῶν. Ὁ ἀνθρώπος, ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει, κατέχεται τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀσθενείας ἐαυτοῦ καὶ τοῦ φόβου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῶν ἀναγκῶν ἑτέρου φυσικοῦ νόμου, ἐμπνέοντος αὐτὸν εἰς τὴν ἀναζήτησιν τροφῆς. Καὶ ὁ μὲν φόβος ἐξαναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ φεύγωσιν ἀλλήλους, ἀλλὰ τὰ σημεῖα τοῦ ἀμοιβαίου φόβου τοὺς υποχρεοῦσιν ἀμέσως εἰς προσέγγισιν, ἐν ᾗ ὑπάρχει τις εὐχαρίστησις, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκείνη, ἣν αἰσθάνονται τὰ δύο ἀντίθετα φύλα. Οὕτως οἱ ἀνθρωποι, ἐξαναγκαζόμενοι ὑπὸ τῶν διαφόρων τούτων αἰσθημάτων, εἰσέρχονται εἰς κοινωνίαν, ἐν ᾗ ἀπολλῶσι τὸ αἰσθηματὸς τῆς ἀδυναμίας· ἡ μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένη τέως ἰσότης πύσει, ἡ δὲ κατάστασις τοῦ πολέμου ἀρχεται. Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ καταστάσει ἐκάστη κοινωνία αἰσθάνεται τὴν δύναμιν αὐτῆς, τοῦτ' ὅ, περ παράγει τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Ἐπίσης οἱ ἰδιῶται ἀρχονται αἰσθανόμενοι τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τείνοντες νὰ στρέψωσιν εἰς ἴδιον ὄφελος τὰ ἐκ τῆς κοινωνίας ταύτης προσόντα, ὅ, περ συνεπάγεται κατάστασιν ἀλληλομαχίας, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ ἀνθρωποι θέτουσι νόμους καὶ σχηματίζουσι κυβερνήσεις¹.

Νόμος καθόλου εἶνε ὁ ἀνθρώπινος λόγος, καθ' ὅσον κυβερνᾷ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς· οἱ δὲ πολιτικοὶ καὶ ἀστικοὶ νόμοι ἐκάστου ἔθνους πρέπει

1 L. I ch. I, II, III. 2) L. I ch. III.

νὰ ἦνε αἱ ἰδιαίτεροι περιστάσεις, ἐφ' ὧν ἐφαρμόζεσαι ὁ ἀνθρώπινος οὗτος λόγος· πρέπει νὰ ἦνε ἀνάλογοι πρὸς τὸν λαόν, ὑφ' οὗ ἐτέθησαν, καὶ νὰ σχετίζωνται πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κυβερνήσεως· ὡσαύτως δὲ νὰ ἦνε σχετικοὶ πρὸς τὴν φυσικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου. Οὕτω διάφοροι εἶνε οἱ νόμοι ἐν ψυχρῷ, φλογερῷ, ἢ συγκερασμένῳ κλίματι, ποικίλλοντες ἀναλόγως τῆς ποιότητος τοῦ ἐδάφους, τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ καθόλου τρόπου, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν τάξεων τῶν λαῶν τούτων, ἐνθα θέλουσι τελεῖν οἱ νόμοι, καὶ ἄτινα πάντα ἀποτελοῦσι τὸ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καλούμενον **Πνεῦμα τῶν Νόμων**.

Τρία εἶδη ὑπάρχουσι κυβερνήσεως: τὸ δημοκρατικόν, τὸ μοναρχικόν, τὸ δεσποτικόν. Καὶ δημοκρατικόν μὲν εἶνε ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἔχει ὁ λαὸς ἐν σώματι, ἢ μερὸς μόνον τοῦ λαοῦ: μοναρχικόν δ' ἐκεῖνο, ἐνθα κυβερνᾷ εἰς κατὰ σταθεροὺς καὶ ὀρισμένους νόμους· ἐνῶ ἐν τῇ δεσποτικῇ κυβερνήσει εἰς μόνος, ἀνευ νόμων καὶ ἀνευ ὄρων παρσύρει τὰ πάντα διὰ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἰδιοπροπιῶν. Οὕτω δημοκρατία μὲν λέγεται, ὁπόταν ὁ λαὸς ἐν σώματι ἐκπροσωπεῖ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, ἀριστοκρατία, ὁπόταν ἡ κυριαρχία αὕτη διατελεῖ ἐν χερσίν ὀλίγων, ἐνῶ ἡ κυριαρχία αὕτη ἐν μὲν τῇ μοναρχικῇ κυβερνήσει ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου, ἐν δὲ τῇ δεσποτικῇ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ ἡγεμόνος¹.

Ἐκάστη κυβερνήσεως εἶδος ἔχει ἀνάγκη πρὸς ὑπαρξιν ἰδίας καθολικῆς ἀρχῆς, ἥτις εἶνε ἡ ψυχὴ αὐτῆς, καὶ δι' ἧς ἐνεργεῖ αὕτη: Καὶ ἐν μὲν τῇ δημοκρατικῇ ἀρχῇ εἶνε ἡ ἀρετὴ, ἐν τῇ ἀριστοκρατικῇ ἡ μετριότης, ἐν τῇ μοναρχικῇ ἡ τιμὴ, καὶ ἐν τῇ δεσποτικῇ κυβερνήσει ὁ φόβος².

Ἡ ἀρετὴ εἶνε ἀναγκαία ἐν τῇ δημοκρατικῇ, οὐχὶ διότι δὲν ἀπαιτεῖται καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις κυβερνητικοῖς εἶδεσιν, ἀλλὰ διότι δὲν ἀπαιτεῖται μεγάλη εὐθύτης πρὸς συντήρησιν τῆς μοναρχικῆς ἢ τῆς δεσποτικῆς κυβερνήσεως, κανονιζόντων τὰ πάντα, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τῶν νόμων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τοῦ ἡγεμόνος· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατικῇ, ἥτις εἶνε εἶδος δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, ἡ ἀρετὴ δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαία, τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως διατελοῦντος ἐν τῇ αὐτῇ ἀναλογίᾳ τοῦ διὰ τῶν νόμων περιορισμοῦ, ἐν ᾗ καὶ ἐν τῇ μοναρχικῇ κυβερνήσει. Λέγων δὲ ἀρετὴν ὁ συγγραφεὺς, ἐννοεῖ οὐχὶ ἠθικὴν ἢ χριστιανικὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ πολιτικὴν ἀρετὴν, τὸ ἐλατῆριον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τουτέστι τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἰσότητα. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐλλείπει, οὔτε φαίνεται δὲ λίαν ἀναγκαστικὴ ἐν τῇ μοναρχικῇ κυβερνήσει, ἐν ᾗ κυριώταται τάσεις εἶνε αἱ φιλοδοξία ἐν τῇ ἀρχῇ, ἢ εὐτέλεια ἐν τῇ ἀγερωχίᾳ, ἢ ἐπιθυμία πρὸς πλουτισμὸν ἀνευ ἐργασίας, ἢ ἀποστροφὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ κολακεία, ἢ προδοσία, ἢ ἀπιστία, ἢ ἐγκατάλειψις πά-

1. L. II ch. I—V.—

2. L. III ch. I—VIII.

σης υποχρεώσεως, ἢ περιφρόνησις τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου, ὁ φόβος πρὸ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἡγεμόνος, ἢ ἐκ τῶν ἀδυναμιῶν του ἐλπίς, καὶ πρὸ παντὸς ἢ διηνεκῆς τῆς ἀρετῆς διακωμώδησις,» ἀπαιτεῖται ἐτέρω ἀρχῇ, ἣν ὁ συγγραφεὺς ὀρίζει *τιμὴν*, καὶ ἣτις εἶνε ἡ πρόληψις ἐκάστου προσώπου καὶ ἐκάστης τάξεως, ἐμπνεύσασ τὰς καλλίστας τῶν πράξεων, συννηνωμένη δὲ μετὰ τῆς ἰσχύος τῶν νόμων, ὀδηγεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς κυβερνήσεως, ὅπως αὐτὴ ἡ ἀρετὴ ἐν τῇ δημοκρατικῇ καὶ τῇ ἀριστοκρατικῇ. Αὕτη ἡ τιμὴ, ἄγνωστος εἰς τὰ δεσποτικὰ κράτη, κρατεῖ ἐν ταῖς μοναρχικοῖς, ζωοποιεῖσασ τὸ πολιτικὸν σῶμα, τοὺς νόμους, καὶ αὐτὰς τὰς ἀρετάς ¹.

Ἐὰν ἡ ἀρετὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, τῆς δὲ μοναρχικῆς ἢ τιμῆ, ὁ φόβος εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς δεσποτικῆς κυβερνήσεως, οὐδ' εἶνε ἡ ἀρετὴ ἀναγκαία, πολλῶ μᾶλλον ἡ τιμὴ, ἣτις εἶνε καὶ ἐπικίνδυνος. Ἀληθῶς: ἄνδρες ἰκανοὶ, ἐκτιμῶντες ἑαυτοὺς, θὰ ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ ἐπαναστατήσωσι· πρέπει λοιπὸν ὁ φόβος νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν γενναϊότητα καὶ ν' ἀποσθενύη καὶ τὸ ἐλάχιστον αἰσθημα φιλοδοξίας ².

Τοαῦται εἶνε αἱ ἀρχαὶ καὶ ιδιότητες τῶν τριῶν τούτων πρωτίστων κυβερνητικῶν τύπων· ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ αὗται, ἐφ' ὧν τὸ πολίτευμα βασιζέται, καὶ ὧν τηρουμένων, τηρεῖται καὶ τοῦτο ἀμικρῶν, δὲν διατελοῦσιν αἰετοτε ἀναλλοίωτοι. Ἐπέρχονται χρόνοι διαφθορᾶς κοινωνικῆς, ἐπερχομένης συνεπῶς καὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς κυβερνήσεως· ἡ δὲ διαφθορὰ αὕτη ἐκάστης κυβερνήσεως ἀρχεται αἰετοτε διὰ τῆς διαφθορᾶς τῆς ζωογονούσης αὐτὴν ἀρχῆς· καὶ ἡ μὲν διαφθορὰ τῆς δημοκρατικῆς σημαίνεται, ἀπολλυμένου τοῦ πνεύματος τῆς ἐν μέτρῳ ἰσότητος, κατισχύοντος δὲ τοῦ τῆς ἀκροτάτης, ἐκάστου τείνοντος νὰ καταστῆ ἴσος πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγομένους. Τότε δὲ ὁ λαὸς, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἐξουσίαν, ἣτις εἶνε ἀπόρροια τῆς ἐμπιστοσύνης του, ζητεῖ τὰ πάντα αὐτὸς νὰ πράττῃ, νὰ συζητῇ ἀντὶ τῆς γερουσίας, νὰ ἐκτελῇ ἀντὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ ν' ἀπογυμνῇ τοὺς δικαστάς. Ἐπίσης ἡ ἀριστοκρατία διαφθείρεται, τῆς δυνάμεως τῶν εὐγενῶν καθισταμένης αὐθαιρέτου, ἀπολλυμένης δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν κυβερνώντων καὶ τῶν κυβερνωμένων· ἡ δὲ μοναρχία διαφθείρεται, ὁσάκις ὁ ἡγεμὼν, οἰκειοποιούμενος τὰ πάντα, καλεῖ τὴν *πολιτείαν* εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν αὐλήν του, καὶ τὴν αὐλήν εἰς μόνον τὸ πρόσωπόν του, παρκαγωνρίζων δὲ τὸ κῦρος του, τὴν θέσιν του, τὴν πρὸς τὸν λαόν του ἀγάπην, μεταβάλλει τὴν δικαιοσύνην εἰς αὐστηρότητα, θέτων, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες, κεφαλὴν Μεδοῦσης ἐπὶ τοῦ στήθους. Καὶ ἐπὶ τέλους, ἡ δεσποτικὴ κυβερνήσις δὲν διαφθείρεται, διότι εἶνε καθ' ἑαυτὴν διαφθορὰ, ὑφισταμένη μόνον ἕνεκα περιστάσεων, ἐχουσῶν τὸν λόγον

αὐτῶν εἰς τὸ κλίμα, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν θρησκείαν, ἢ εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν ¹.

Πάντες λαλοῦσι περὶ ἐλευθερίας, ἀλλὰ δυσχερέστατος ὁ ὀρισμὸς αὐτῆς· ἐντεῦθεν αἱ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου κινδυνώδεις διεκδρομαὶ καὶ παρκαπληνήσεις τῶν πολιτειολόγων. Ὁ Μοντέσκιος, ἀναλαμβάνων ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ βιβλίῳ τοῦ «Πνεύματος τῶν νόμων» νὰ ὀρίσῃ τὸ θεμέλιον τοῦτο πάσης πολιτείας, ἀναγωνίζεει τὴν δυσχερείαν τοῦ θέματος. Ἐν τούτοις τὸ περὶ τῆς ἐλευθερίας βιβλίον τοῦ συγγραμματος ἔχει μεγίστην ἀξίαν· οὐδέποτε μέχρις αὐτοῦ ἡ ἐλευθερία ἀνελύθη φιλοσοφικώτερον· ἀδὲν ὑπάρχει, παρκτηρεῖ, λέξις, λαβοῦσα διαφόρους σημασίας, καὶ συγκινήσασα ἐπὶ τοσοῦτον τὰ πνεύματα, ὅσον ἡ ἐλευθερία. «Ἀληθῶς ἕκαστον ἄτομον, ἕκαστος λαὸς, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις, κατὰ τὴν διάφορον αὐτοῦ ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ πρόοδον, διαφόρως κατενόησε καὶ ἐπραγματοποίησε τὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλως ἐννοεῖ αὐτὴν ὁ βάρβαρος, ἄλλως ὁ ἐν μοναρχικῇ πολιτείᾳ ζῶν, καὶ ἄλλως ὁ ἐν δημοκρατικῇ· οἱ συγγραφεῖς παρεσύρθησαν ἐν τῷ κυκλῶνι τούτῳ τῆς θεωρίας καὶ τῆς πραγματικότητος· καὶ ὁ Μοντέσκιος, κατόπιν τοιαύτης συγχύσεως, ἀναλαμβάνει νὰ ὀρίσῃ τὴν πολυθρόλλητον λέξιν διὰ τοῦ ἐξῆς ὀρισμοῦ, ἐν ᾧ ἀληθῶς ἐμπεριλαμβάνεται ἅπαν τὸ πνεῦμα τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων»: «ἐλευθερία εἶνε τὸ δικαίωμα τοῦ πράττειν πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιτρεπόμενον· καὶ ἂν τις τῶν πολιτῶν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀπαγορευόμενον, δὲν θὰ ἦτο πλέον ἐλεύθερος, διότι οἱ ἄλλοι θὰ εἶχον ἐπίσης τὴν ἐξουσίαν ταύτην ².»

Μετὰ ταῦτα, ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀπόλλυται εἰς μετὰ τὰς θεωρίας· ἀντὶ τούτων δράττεται τῆς εὐκαιρίας νὰ παρὰ τὴν τὴν πλήρη αὐτῆς εἰκόνα ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι· καὶ εὐρίσκει πρῶχειρον τοιαύτην· ὑπάρχει ἔθνος, ἔχον ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὀργανώσεως τὴν ἐλευθερίαν, ἔνθα ὑπὸ τοὺς τύπους τῆς μοναρχίας ὑπολανθάνει ἡ δημοκρατία· ταύτην δὲ τὴν εἰκόνα ἐπιχειρεῖ νὰ παρὰ τὴν διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος.

Ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ ὑπάρχουσι τρία εἶδη ἐξουσιῶν: ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων, τῶν ἐξαρτωμένων ἀπὸ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ τῶν ἀπὸ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Ἐν τῇ τριχοτομίᾳ ταύτῃ τῆς ἐξουσίας εὐρίσκειται ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθέρως πολιτείας, μετ' ἀπαρκαμίλλου τέχνης καὶ κριτικῆς ἀναπτυσσομένη ἐν τῷ συγγραμματι. Ἐν τῷ πρώτῳ εἶδει τῆς ἐξουσίας, ὁ ἡγεμὼν ἢ ὁ ἀρχων νομοθετεῖ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἢ ἐσαεὶ, βελτιῶν ἄμικρ ἢ κατκαργῶν τοὺς ὑφισταμένους νόμους· ἐν τῷ δευτέρῳ συνομολογεῖ εἰρήνην ἢ κηρύττει πόλεμον, ἀποστέλλει ἢ δέχε-

1. L. III ch. I—III.

2. L. III ch. IX —

1. L. V. ch. I—X.

2. L. XI ch. II. III.

ται προσβείας, θεμελιώνει τὴν ἀσφάλειαν, καὶ προλαμβάνει τὰς ἐπιδρα-
μάς· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, τιμωρεῖ τὰ ἐγκλήματα, ἢ διακρίνει τὰς διαφορὰς
τῶν ἰδιωτῶν. Αὕτη δὲ ἡ τελευταία καλεῖται δικαστικὴ ἐξουσία, ἐνῶ ἡ
ἐτέρα ἀπλῶς ἐκτελεστικὴ ἐξουσία.

Μόνον ἡ αὐστηρὰ τῶν ἐξουσιῶν τούτων διάκρισις ἐξασφαλίζει τὴν ἐ-
λευθερίαν· τούναντίον, ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ἢ ἐν τῷ αὐτῷ κυβερ-
νητικῷ σώματι, ἢ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ εἶνε συνηνωμένη μετὰ τῆς ἐκτε-
λεστικῆς, δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία· φόβου ἐπικειμένου, μὴ ὁ αὐτὸς μονάρ-
χης, ἢ ἡ αὐτὴ γερουσία δημιουργήσῃσι τυραννικούς νόμους πρὸς αὐθαίρε-
τον αὐτῶν ἐκτέλεσιν.

Ἡ ἐλευθερία ἐκλείπει, ὅποταν ἡ δικαστικὴ ἐξουσία εἶνε συνηνωμένη
μετὰ τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἄν ἦτο συνηω-
μένη μετὰ τῆς νομοθετικῆς, ἢ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πο-
λιτῶν δύναμις θὰ ἦτο αὐθαίρετος, διότι ὁ δικαστὴς θὰ ἦτο κατ' νομοθέ-
της, ἂν δὲ ἦτο συνηνωμένη μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὁ δικαστὴς
θὰ εἶχε τὴν ἰσχὺν καταπιεστοῦ. Τὸ πᾶν ἐπίσης θὰ κατεστρέφετο, ἂν ὁ
αὐτὸς ἀνὴρ, ἢ τὸ αὐτὸ σῶμα τῶν μεγιστάνων, τῶν εὐγενῶν, ἢ τοῦ λαοῦ
ἐξήσκει τὰς τρεῖς ταύτας ἐξουσίας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία δὲν πρέπει νὰ
δοθῇ ὡσάκτως εἰς διαρκῆ γερουσίαν, ἀλλὰ νὰ ἐξασκῆται ὑπὸ προσώπων ἀπὸ
τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων, καὶ δικαζόντων καθ' ὀρισμένους νόμους, οὕτως
ὥστε ἡ δικαιοσύνη, τοσοῦτον τρομερὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴ ἦνε
ἀφωσιωμένη οὔτε εἰς μίαν κοινωνικὴν τάξιν, οὔτε εἰς τι ἐπάγγελμα, οὔτε
δὲ νὰ καθίσταται ἀθέατος καὶ ἀνίσχυρος.

Αἱ δὲ δύο ἄλλαι ἐξουσίαι δύνανται μᾶλλον νὰ δοθῶσιν εἰς ἄρχοντας
ἢ εἰς διαρκῆ σώματα, διότι ἐπ' οὐδενὸς ἰδιώτου ἐξασκοῦνται, τῆς μὲν οὐ-
σης τῆς καθολικῆς βουλήσεως τῆς πολιτείας, τῆς δ' ἐτέρας τῆς ἐκτελέ-
σεως τῆς καθολικῆς ταύτης βουλήσεως. Ἄλλ' ἐὰν ἡ νομοθετικὴ ἐξου-
σία ἤθελε νομίσει ἐκυτὴν κινδυνεύουσαν ἐκ τινος κατὰ τῆς πολιτείας
συνωμοσίας, ἢ συννεοήσεως μετὰ τῶν ἐχθρῶν, δύνανται νὰ ἐπιτρέψῃ ἐπί
τινα χρόνον εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν νὰ κρατήσῃ τοὺς ὑπόπτους, οἵτινες ἤ-
θελον ἀπολέσει τὴν ἐλευθερίαν των, ἵνα τὴν διατηρήσωσιν ἐς αἶν.

Ἐν πάσῃ ἐλευθερᾷ πολιτείᾳ ἕκαστος, ἐλευθέρον ἐκυτὸν φρονῶν ἀνὴρ,
ὀφείλει ν' αὐτοκυβερνήται· ἔπρεπε λοιπὸν ὁ λαὸς ἐν σώματι νὰ ἐξασκῆ
τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον ἐν ταῖς με-
γάλαις πολιτείαις, πρέπει ὁ λαὸς νὰ πράττῃ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του
ἕ,τι δὲν δύναται δι' ἑαυτοῦ. Ὁ ἀντιπρόσωπος, ἐκλεγόμενος, λαμβάνει
καθολικὴν ἐντολὴν παρὰ τῶν ἐκλογέων του, οὐχὶ δὲ μερικὴν περὶ ἐκάστου
ζητήματος, οὕτω δὲ ἡ γλῶσσα, ὁ λόγος αὐτοῦ, εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς
φωνῆς τοῦ ἔθνους· ἀπαντες οἱ πολῖται, ἐν τοῖς διαφόροις ἐκλογικοῖς διαμε-
ρίσμασιν, ὀφείλουσι νὰ ψηφοφορήσωσι πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἀντιπροσώπου των,

ἐκτὸς τῶν διατελούντων εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε στεροῦνται ἰδίως
βουλήσεως. Αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι ἠλαττοῦντο, καθ' ὅσον ὁ λαὸς ἐδικαιοῦ-
το νὰ λαμβάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς ἀποφάσεις, δι' ὅ,περ εἶνε ἐντελῶς
ἀνίκανος· ἱκανὸς δ' εἶνε μόνον πρὸς ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων του· διό-
τι ὀλίγοι ἄνθρωποι γινώσκουσι τὸν ἀκριβῆ βριθμὸν τῆς ἱκανότητος τῶν
ἀνθρώπων, ἕκαστος ἐν τούτοις εἶνε ἱκανὸς νὰ γινώσκῃ ἐν γένει, ἂν ὁ ὑπ'
αὐτοῦ ἐκλεγόμενος εἶνε μᾶλλον τῶν ἄλλων πεφωτισμένος. Οὕτω δὲ συγι-
στάμενον τὸ νομοθετικὸν τοῦτο σῶμα, δὲν ἐκτελεῖ, ἀλλὰ νομοθετεῖ μόνον,
ἢ ἐπιβλέπει, ἂν καλῶς ἐκτελῶνται οἱ ὑπ' αὐτοῦ τέθειμένοι νόμοι.

Ἐπάρχουσιν αἰετοτε ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄνδρες δικακεκριμένοι ἐκ τῆς γεν-
νήσεως αὐτῶν ἢ τοῦ πλοῦτου, δι' οὓς ἢ μετὰ τοῦ λαοῦ σύγχυσις θὰ ἦτο
ἀληθῆς δουλεία, οὐδὲν δὲ θὰ εἶχον συμφέρον νὰ ὑπερακπισθῶσι τὴν κοι-
νὴν ἐλευθερίαν, διότι κατ' αὐτῶν θ' ἀπέβαινε τὸ πλεῖστον τῶν ἀποφά-
σεων τοῦ λαοῦ· πρέπει λοιπὸν τὸ ἐν τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ μέρος αὐτῶν
νὰ ἦνε ἀνάλογον πρὸς τὰ ἄλλα αὐτῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ προσόντα· τοῦθ'
ἔ,περ θὰ συμβῆ, ὅταν ἀποτελέσωσι σῶμα, δικαιοῦμενον ν' ἀντιταχθῆ εἰς
τὰς ἀποφάσεις τοῦ λαοῦ, ὅπως τούναντίον δικαιοῦται ὁ λαὸς νὰ πράξῃ·
οὕτως ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία θ' ἀνταθεῖ εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τοὺς ἀν-
τιπροσώπους τοῦ λαοῦ, ἐκτέρων ἐχόντων τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῶν συνελεύ-
σεις καὶ συζητήσεις, δικακεκριμένους δὲ ἀπόψεις καὶ συμφέροντα.

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ἦνε ἀνταθεμένη εἰς τὰς χεῖρας
ἐνὸς μονάρχου, καθὼ ἔχουσα ἀνάγκην ταχείας ἐνεργείας, κρεῖττον δὲ
διευθύνεται ὑφ' ἐνὸς ἢ ὑπὸ πολλῶν, ἐν ᾧ πᾶν τούναντίον συμβαίνει ὡς
πρὸς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν· ἂν δὲ δὲν ὑπῆρχε μονάρχης, καὶ ἡ ἐκτε-
λεστικὴ ἐξουσία ἦτο ἐμπειπιστευμένη εἰς τινὰ ἀριθμὸν προσώπων, ἐκλε-
γομένων ἀπὸ τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, δὲν θὰ ὑφίστατο πλέον ἡ ἐλευ-
θερία, διότι αἱ δύο ἰσχυραὶ ἐξουσίαι θὰ ἦσαν συνηνωμέναι, τῶν αὐτῶν
προσώπων δυναμένων νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν μίαν ἢ εἰς τὴν ἄλλην.
Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰ τῆς νομοθετικῆς
ἔργα διὰ τῆς ἀνασταλτικῆς δυνάμεως· ἀνευ τούτου ταχέως θέλει ἀπογυ-
μνωθῆ τῶν προνομίων τῆς· ἀλλ' ἂν ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία λαμβάνει μέ-
ρος εἰς τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἔργα, αὕτη ἐπίσης θέλει καταστραφῆ. Ἐπί-
σης ἂν μονάρχης ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰ τῆς νομοθετικῆς, δὲν θὰ
ὑπῆρχεν ἐλευθερία· ἀλλ' ἐν τούτοις, ἐπειδὴ πρέπει νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς
τὴν νομοθεσίαν πρὸς ὑπερακπισπιν ἑαυτοῦ, πρέπει νὰ συμμετέχῃ διὰ τῆς
ἀνασταλτικῆς δυνάμεως.

Ἄν τὸ νομοθετικὸν σῶμα δὲν συνεκαλεῖτο ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἤθελεν ἀ-
πολεσθῆ ἡ ἐλευθερία, διότι ἡ οὐδεμία πλέον θὰ ἐτελεῖτο νομοθετικὴ ἀπό-
φασις, καὶ ἡ πολιτεία θὰ ἐπιπτεν εἰς ἀναρχίαν, ἢ αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ θὰ
ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἤθελε καταστῆ ἀπόλυ-

τος. Ἄν δὲ πάλιν τὸ σῶμα τοῦτο ἦτο διαρκῶς συνηθροισμένον, θὰ συνέβαινε ὥστε νὰ τὸ συμπληρῶσι διὰ νέων ἀντιπροσώπων, ἀντικαθιστώντων τοὺς θνήσκοντας, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἂν ἄπην διεφθίρειτο, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἀνίατον. Τὸ νομοθετικὸν σῶμα δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ δύναται νὰ δικάζῃ τὸ πρόσωπον ἢ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἐξασκουόντος τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρέπει νὰ ἦνε ἱερὸν, διότι οὐσης ἀνάγκης ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὅπως μὴ τὸ νομοθετικὸν σῶμα καταστῆ τυραννικὸν, ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ πρόσωπον τοῦτο ἤθελε κατηγορηθῆ ἢ δικασθῆ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐλευθερία, καὶ τότε ἡ πολιτεία δὲν θὰ ἦτο μοναρχία, ἀλλὰ μὴ ἐλευθέρᾳ πολιτεία. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐκτελεῶν δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ κακῶς, ἄνευ κακῶν συμβούλων, οὗτοι πρέπει ν' ἀναζητηθῶσι πρὸς τιμωρίαν ¹.

Τοιαύτῃ ἢ εἰκὼν τοῦ ἀγγλικῆς πολιτεύματος, βσιζομένου ἐπὶ τῆς τριχοτομίας τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὁ Μοντέσκιο δὲν εἶχε τι νὰ προσθήσῃ νέον ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ· εὗρεν αὐτὴν ἱστορικῶς ὑφισταμένην ἐν τῇ ἀγγλικῇ πολιτείᾳ, καὶ ταύτην ἀνέλυσε μετὰ τωσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ἕκτοτε τὸ ἀγγλικὸν πολιτευμα κατέστη δημοφιλὲς καὶ παρὰ τοῖς θεωρητικοῖς καὶ παρὰ τοῖς πρακτικοῖς πολιτευταῖς, μεγίστηνσχὸν σημασίαν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης.

Ἐν τῷ δεκάτῳ τρίτῳ βιβλίῳ τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων» ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὰς σχέσεις τῆς φορολογίας πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασιν· ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἄξιαι μελέτης εἶνε ἰδίως αἱ περὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως σκέψεις, σήμερον εἰπέροποτε, τοῦ καταγελλομένου κακοῦ ἀξίοντος μᾶλλον ἢ ἐλαττωμένου. «Νέκ νόσος, λέγει μετ' ἀγανακτήσεως, διεδόθη ἐν Εὐρώπῃ, κατακαλοῦσα τοὺς ἡγεμόνας, συντηροῦντας ὑπέρμετρον ἀριθμὸν στρατευμάτων· αὕτη κατέστη κολλητικὴ, διότι καθ' ὅσον μία πολιτεία ἀυξάνει τὸν στρατὸν αὐτῆς, προκαλεῖ καὶ τὰς ἄλλας εἰς μίμησιν· οὕτως ὥστε οὐδὲν τὸ ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης κέρδος, ἢ ἡ κοινὴ καταστροφή. Ἐκαστος μονάρχης κρατεῖ ἐπὶ ποδῶς ὅσον στρατὸν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ, ἂν οἱ λαοὶ αὐτοῦ ἐκινδύνευσον νὰ ἐξολοθρευθῶσι, καὶ ἡ κατάστασις αὐτῆ ἀγῶνος ὄλων ἐναντίον ὄλων καλεῖται εἰρήνη. Ἡ Εὐρώπη τοσοῦτον κατηρειπώθη, ὥστε οἱ ἰδιῶται, οἵτινες θὰ εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν, ἐν ἣ εὐρίσκονται αἱ τρεῖς πλουσιώταται δυνάμεις τοῦ μέρους τούτου τοῦ κόσμου, δὲν θὰ εἶχον πῶς νὰ ζήσωσι. Συνέπειαι τοιαύτης καταστάσεως εἶνε ἡ διηνεκὴς ἀύξησις τῶν φόρων, καὶ, ὅτι προλαμβάνει πᾶν φάρμακον ἐν τῷ μέλλοντι, οὐδὲ ὑπολογισμὸς γίνεται πλέον ἐπὶ τῶν εισοδημάτων, οὐδ' εἶνε παράδοξον νὰ ἴδωμεν κράτη, ὑποθηκεύοντα τὴν περιουσίαν αὐτῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης, καὶ μεταχειριζόμενα πρὸς κα-

1. L. XI ch. VI.

ταστροφὴν ἐαυτῶν ἕκτακτα καλούμενα μέσα, ἅτινα μόλις θὰ ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ ὁ μᾶλλον ἐκδεδητημένος ἄσματος ¹».

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆς ποικίλης τοῦ ἀνθρώπου συστάσεως καὶ ἀναπτύξεως περτηρήθη ἤδη ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Ἄριστοτέλης, ὁ Ἱπποκράτης δὲν περῆλλον ἀδιάφοροι πρὸ τοῦ φυσικοῦ τούτου φαινομένου· ἀλλ' αἱ περτηρήσεις αὐτῶν περτωρήθησαν εἰς ἀποφθέγματα μόνον. Εὐρύτερον ἀνέλυσε τὸ θέμα τοῦτο κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ὁ Γάλλος πολιτειολόγος Βοδίνος· οὗτος συμβουλεύει τὸν ἀγαθὸν κυβερνήτην ἐνὸς λαοῦ νὰ γινώσκῃ καλῶς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰδιοφυίαν, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τι εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας καὶ τῶν νόμων, διότι ἐν τῶν μεγίστων καὶ ἴσως τὸ πρῶτιστον θεμέλιον τῶν πολιτειῶν εἶνε ἡ συμφωνία τῆς πολιτείας μετὰ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν δικταγμάτων καὶ τῶν νόμων μετὰ τῆς φύσεως τῶν τόπων, τῶν προσώπων καὶ τοῦ χρόνου. Ὁ δὲ Μοντέσκιο, ἀποδεχόμενος τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀρχῆς ταύτης, διὰ μακρῶν ἀναπτύσσει αὐτὴν, ἀναλύων τοὺς νόμους ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὴν φύσιν τοῦ κλίματος.

Οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι διάφορον φύσιν καὶ ἰδιοσυγκρασίαν, ἀναλόγως τῶν κλιμάτων, ἐν οἷς κατοικοῦσιν· ὁ ψυχρὸς ἀήρ συστέλλει τὰ ἄκρα τῶν ἐξωτερικῶν ἰνῶν τοῦ σώματος· τοῦτο δὲ ἀυξάνει τὴν ἐλαστικότητά των καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ αἵματος ἀπὸ τῶν ἄκρων πρὸς τὴν καρδίαν· ἐλαττώνει τὸ μήκος αὐτῶν τούτων τῶν ἰνῶν, καὶ οὕτως ἀυξάνει ἔτι μᾶλλον τὴν δυνάμιν των· τὸναντίον δὲ ὁ θερμὸς ἀήρ παραλύει τὰ ἄκρα τῶν ἰνῶν, μηκύνων αὐτά· ἐλαττώνει λοιπὸν τὴν δυνάμιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐλαστικότητά· ἐν τοῖς ψυχροῖς κλίμασιν ἡ σωματικὴ ἰσχὺς, ἡ ἐνέργεια τῆς καρδίας καὶ ἡ ἀντίδρασις τῶν ἄκρων τῶν ἰνῶν λειτουργοῦσι κκλιότερον, ἢ δὲ καρδίᾳ ἔχει μείζονα ἰσχύν· ἐντεῦθεν ἢ εἰς ἑαυτοὺς ἐμπιστοσύνη τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ συνάισθησις τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν· τὸναντίον ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασιν οἱ λαοὶ εἶνε δειλοὶ, ὡς οἱ γέροντες· ἡ θερμότης τοῦ κλίματος εἶνε τοσοῦτον ὑπερβολικὴ, ὥστε τὸ σῶμα καθίσταται ἀπολύτως ἀνίσχυρον· αὕτη δὲ ἡ κατάρπτωσις θὰ περιέλθῃ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα, ὥστε ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς θὰ ἐκλίπῃ, ἢ δὲ δουλεῖα καθίσταται ἦττον ἀνυπόφορος ².

Ἐκ τῆς ἐπίδρασεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ παράγονται οἱ ποικίλοι ἠθικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῶν κοινωνιῶν, ἐπὶ παραδείγματι ἡ δουλεῖα καὶ ἡ πολυγαμία. Διὰ μακρῶς ἀναλύσεως καὶ ἀυστηρᾶς κριτικῆς πασῶν τῶν περὶ δουλείας θεωριῶν ὁ συγγραφεὺς πολεμεῖ τὰς γνώμας ἐκείνων, οἵτινες ἐδικιολόγησαν τὴν δουλείαν κατὰ

1. I. XIII ch. XVIII.

2. L. XIV ch. II.

τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον· εἴτε ἐκ τοῦ πολέμου παρήχθη καὶ δικαιολογεῖται αὕτη, καθὼς διίσχυρίσθη ὁ Γρότιος, εἴτε ἐκ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρός, τοῦ δυνκμένου νὰ πωλήσῃ ἐκυτὸν, εἴτε ἐκ τῆς καταγωγῆς, εἴτε ἕνεκα τοῦ θερμοῦ κλίματος, ἐκνευρίζοντος τὸ σῶμα καὶ καταβάλλοντος τὸ πνεῦμα, ἢ δουλεία, καλῶς ἐξεταζομένη, εἶνε καὶ ἀνωφελῆς καὶ ἐπιβλαβῆς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν· ἀνωφελῆς, διότι, ὅσον καὶ ἂν ἦνε δυσχερὴς οἰαδῆποτε ἐργασία, δύναται νὰ τελεσθῇ καὶ δι' ἐλευθέρων ἀνθρώπων· ἐπιβλαβῆς, διότι ἐν πλείσταις πολιτείαις, καὶ μάλιστα ταῖς ἐλευθέραις, οἱ δοῦλοι, αἰσθανόμενοι ἐκυτοῦς καταπιεζομένους, καὶ ἐν μοίρᾳ ἀγρίων θηρίων τιθεμένους, φθογοῦντες τοὺς ὁμοίους αὐτῶν ἐπὶ τῷ ἐλευθέρῳ βίῳ, ἂν ἄγουσι, καθίστανται ἐπὶ τέλος οἱ φυσικοὶ ἔθροισι τῆς κοινωνίας, ἀξυκνόμενοι δὲ κατ' ἀριθμὸν, καθίστανται ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εἰρήνην ¹.

Ὁ γάμος ἐπίσης εἶνε θεσμὸς, ὑφιστάμενος τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος· καὶ ἐν μὲν τοῖς ψυχροῖς καὶ συγκεκρικασμένοις κλίμασι περὶσταται ὑπὸ τύπου ἐλευθερωτέρους, τούναντιον δὲ ἐν τοῖς θερμοῖς, ἔνθα ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος ἐπὶ τὴν φυσιολογικὴν σύστασιν τῆς γυναικὸς, ὁ γάμος λαμβάνει τύπον οἰκιακῆς δουλείας. Ἐντεῦθεν ἡ πολυγαμία, ἣτις δηλοῖ τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ὑποτέλειαν τῆς γυναικὸς εἰς τὸν ἄνδρα, ἕνεκα τῆς καταστρεπτικῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεως τοῦ κλίματος. Ἐν τοῖς θερμοῖς κλίμασιν ἡ γυνὴ καθίσταται ἐπίγαμος ἐν ἡλικίᾳ ὀκτῶ, ἐννέα, ἢ δέκα ἐτῶν· οὕτως ἡ παιδικὴ ἡλικία βαίνει παραλλήλως μετὰ τοῦ γάμου· ἡ γυνὴ γηράσκει περὶ τὸ εἰκοστὸν ἔτος, ὁ δὲ νοῦς αὐτῆς οὐδέποτε διατελεῖ ἐν ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ κάλλους· κραιοῦντος τοῦ κάλλους ὁ νοῦς οὐδὲν ἐξασκεῖ κράτος, καὶ τούναντιον. Ἐντεῦθεν ἡ γυνὴ καθίσταται ὑποτελής, διότι ὁ νοῦς δὲν δύναται νὰ πράσῃ αὐτῇ ἐν τῷ γήρατι κράτος, ὅ, περ δὲν τῇ εἶχε δώσει ἡ καλλονὴ κατ' αὐτὴν τὴν νεότητα. Ἀπλούστατον λοιπὸν ὅπως ἀνὴρ, μὴ ἀνθισταμένης τῆς θρησκείας, καταλίπη τὴν γυναῖκα του ἀντὶ ἄλλης, οὕτω δὲ εἰσάγεται ἡ πολυγαμία, ἣτις μὴ ὑφισταμένη ἐν τοῖς ψυχροῖς κλίμασι, εἶνε ἐν τοῖς θερμοῖς θεσμὸς ἀνεγνωρισμένος καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας, καὶ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς, καὶ ὑπὸ τῆς κοινωνίας ².

Ἐκ τῶν τεχνικωτάτων καὶ ἐμβριθεστάτων βιβλίων τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων» ἄξιον τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος τοῦ αἰῶνος, εἶνε τὸ ἔχον ἀντικείμενον τὴν θρησκείαν, ὅ, περ πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς οὐχὶ ὡς θεολόγος, ἀλλ' ὡς πολιτιολόγος. Ἐπικρίνων τὸν σκεπτικὸν Bayle, ὅστις ἐν συγγράμματι αὐτοῦ ³, μέγιστον κρότον ἐμποιήσαντι, διίσχυρίσθη, ὅτι

1. L. XV ch. I—XIV.

2. L. XVI ch. XVII.

3. Pensée sur la comète.

κρεῖττον νὰ ἦνε τις ἄθεος ἢ εἰδωλολάτρης, τουτέστιν ὅτι εἶνε ἥττον κινδυνῶδες νὰ μὴ ἔχη θρησκείαν, ἢ νὰ ἔχη κακὴν, συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἥμιστα ὑποβάλλοντος ὡς ἐκ τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὴν αὐταρχίαν τῆς πολιτείας, ὑπεικούσης εἰς τὰ φιλόανθρωπα παραγγέλματα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπειτα εἰσδύων εἰς τὰ καθέκαστα τῶν διαφόρων χριστιανικῶν διαιρέσεων, ἀποδεικνύει, ὅτι εἰς μὲν τὴν καθολικὴν (ἀντολικὴν καὶ δυτικὴν) ἐκκλησίαν προσήκει μᾶλλον τὸ μοναρχικὸν πολιτεύμα, εἰς δὲ τὴν τῶν διαμαρτυρομένων τὸ δημοκρατικόν. Ἡ θρησκεία πρέπει ἐπίσης νὰ ἦνε σύμφωνος πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἄν δὲ ἐν τινι τόπῳ ἔχωσι τὸ δυστύχημα νὰ ἔχωσι θρησκείαν μὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένην, εἶνε αἰείποτε ἀναγκαῖον νὰ συμφωνῇ αὕτη μετὰ τῆς ἠθικῆς, διότι ἡ θρησκεία, εἰ καὶ ψευδὴς οὖσα, εἶνε ἡ καλλίστη ἐγγύησις, ἣν δύναται νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς εὐθύτητος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ θρησκευτικοὶ νόμοι διορθοῦσι τὰ ἄτοπα τοῦ πολιτικοῦ συντάγματος, μὴ δυναμένων νὰ πράξωσι τοῦτο τῶν πολιτικῶν νόμων, ἕνεκα διαφόρων λόγων. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς θερμῶς ὑποστηρίζει, εἶνε ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνοχὴ παντὸς θρησκευτικοῦ δόγματος, ὑποχρέουσης εἰς τοῦτο ἐκάστης θρησκείας, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι μίξ θρησκεία, ἕνεκα πολιτικῶν προνομίων καταδιώκουσα σήμερον τὰς ἀντιθέτους, δύναται νὰ ἔλθῃ αὔριον εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Ἄφελιμον λοιπὸν εἶνε, ὅπως ἀπειτῶσιν οἱ νόμοι ἀπὸ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων, οὐ μόνον νὰ μὴ ταράττωσι τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ταράττωνται μετὰ τῶν. Ἦτο ἐπόμενον, ὅτι τὰ φιλελεύθερα ταῦτα καὶ ἀνεξίθρηστα δόγματα δὲν ἔμελλον νὰ εὐχαιριστήσωσι τοὺς ὀρθοδόξους ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἐσκανδάλισαν τοὺς ψευδεσεβεῖς, οἵτινες καὶ μετὰ σφοδρότητος ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ συγγραφέως, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν Σπινοζιστὴν, σημεινόντα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸν ἄθεον, ἀρνούμενον τὴν ἀποκάλυψιν ἐν τῇ θρησκείᾳ, καὶ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς θρησκείας. Οὕτως ὁ συγγραφεὺς ἠναγκάσθη ν' ἀντεπεξέλθῃ, δημοσιεύσας «Ἀπολογίαν τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων,» δι' ἧς ἀρδρὴν ἀνέτρεψε τὰς κατηγορίας τῶν πολεμίων του.

Ὁ Μοντέσκιος ἀνεκίνησε πάντα τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, μετ' ἀσυνήθους δὲ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης λάμπσεως ἐξήγειρε τὸ πνεῦμα τῆς ὑπνωττοῦσης ἔτι πολιτικῆς κριτικῆς ἐν Εὐρώπῃ. Εἶνε ἀληθές, ὅτι αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ κατὰ ταξίς δὲν χαρακτηρίζει τὸ βιβλίον, ἐλλείπει δὲ ἡ ἐντελής ἐνότης, ἡ ἁρμονία, ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ πολιτικῷ οἰκοδομηματι, ἀλλ' ἐκ τῆς γενναίας ταύτης βλαστήσεως ἐξῆλθον γόνιμοι καρποί. Ἀπασαὶ αἱ σκέψεις τοῦ συγγραφέως, ἅπασα ἡ κριτικὴ αὐτοῦ κατὰ τῶν ὑφισταμένων θεσμῶν, τῶν παραβλαπτόντων τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ἐτελεσφόρησαν θαυμασίως. Ἀπανταχοῦ ἐπιφαίνεται μεταρρυθμιστῆς, αἰείποτε γενναῖος, πολλαχοῦ πρωτότυπος. Ἐν

πολλοῖς κυβερνητικοῖς καὶ οἰκονομικοῖς προβλήμασι, περὶ ὧν δὲν εἶχον ἔτι πολυμήσει νὰ σκεφθῶσιν οἱ σύγχρονοὶ του, ἀνέπτυξε νέας ἀρχάς, αἰτινες εὐφρόνως ἐγένοντο ἀποδεκταὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ὑπὸ τῆς πράξεως. Αἱ σκέψεις αὐτοῦ περὶ τῆς ποινικῆς νομοθεσίας, ὧν ἡ σκληρότης ἠτίμαζε τὴν ἀνθρωπότητα, τὰ ἐγκώμια αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ὀρκωτικοῦ συστήματος, τοῦ ὁποίου ἀπέδωκε τὴν πρώτην ἐμφάνειν εἰς τὰ δάση τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τοὺς ἀκκατεργάστους ἡμιχρῆστους τοῦ Τακίτου, ἔσχον εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας. Καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐβάδιον μετ' ὀλίγον οἱ μεγάλοι κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον μαχηταὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ «Πνεῦματος τῶν Νόμων» Βολταῖρος, διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς φωνῆς καὶ αὐθεντείας του ἀπαιτήσας τὴν πλήρη μετὰρρύθμισιν τοῦ ἐν ἰσχύϊ ποινικοῦ συστήματος, καὶ ὁ γενναῖος, εὐγενὴς καὶ φιλόθρωπος Ἴταλὸς Βεκκαῖριος, ὁ πρῶτος διὰ τοῦ «Περὶ Ἀδικημάτων καὶ Ποινῶν» συγγραμμάτος του δούς ἀφορμὴν εἰς εὐρεῖαν μελέτην κατὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου καὶ τῶν σκληροτήτων τῆς ποινικῆς νομοθεσίας. Οἱ περιφανέστατοι τῶν χρόνων ἐκείνων πολιτειολόγοι ἀναγνωρίζουσι τὸ κῆρος τοῦ μεγάλου διδασκάλου. Ἐκτὸς τοῦ Βεκκαῖριου, ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Γαστάνος Φιλαγγιέρης, ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ τῆς Νομοθεσίας, (Scienza della Legislazione) ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μοντεσκιου. Ἄλλ' ἢ ἐπίδρασις αὐτοῦ μεῖζων καταφαίνεται ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, εἰς τοὺς πολιτειολόγους τῆς ὁποίας, καθὰ πολλὰκις, δικαίως ἢ ἀδίκως, περρητήθη, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Πνεῦματος τῶν Νόμων» ἀπεκάλυψε τὸ πνεῦμα, τὸν ὀργανισμὸν, τὸ μυστήριον ἐν γένει τῆς ἀγγλικῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ *Wlaxstone* οὐχὶ ἀπαξ ἐδανείσθη οὐ μόνον τὰς σκέψεις τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων», ἀλλὰ καὶ πολλὰς αὐτοῦ ἐκφράσεις. Ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης ὁ Κάντιος πολλὰ ἐδιδάχθη ἐν τῇ δικαιοπολιτικῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ὑπὸ τοῦ ρηξικελεύθου τούτου συγγραμμάτος. Ἄλλὰ κατ' ἔξοχὴν εὐρεῖα ὑπῆρξεν ἢ ἐπίδρασις ἐν Γαλλίᾳ· ἀπκντες οἱ πολιτικοὶ συγγραφεῖς ἀντλοῦσιν ἐξ αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ὁ φιλόσοφος τῆς «κοινωνικῆς συνθήκης» ὁμολογεῖ, ὅτι συνέταξε τὸ βιβλίον του, ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ Μοντεσκιου βλίνων. Ὅταν δὲ ἐπῆλθεν ἡ μοιραία στιγμή τῆς ἐκρήξεως τῆς μεγάλης μεταβολῆς, ἢ αὐθεντεία τοῦ Μοντεσκιου κατὰ τὰς πρώτας αὐτῆς ἡμέρας ὑπῆρξεν ἀνκντήρητος. Ὁ Μιραμπώ, οἱ συνταγματικοὶ, ἐν μέρει οἱ Γιρονδῖνοι, ἀναγνωρίζουσι τὸ κῆρος τοῦ «Πνεύματος τῶν Νόμων», καὶ κατὰ τὰς ἀρχάς αὐτοῦ ζητοῦσι νὰ διοργανώσωσι τὴν νέαν γαλλικὴν κοινωνίαν, ἥτις ἐν τοιαύτῃ περιστάσει θὰ ἐλάμβανεν ἴσως εὐρυθμοτέραν καὶ κκνονικωτέραν πορείαν· ἀλλὰ τοῦ ρεύματος τῆς ἐπαναστάσεως, ἀκατασχέτως βλίνοντος πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ καθεστώτος, δὲν ἐξήρκει ἢ θεωρεῖα αὐτῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅν ἐπεζήτηε ἢ τεταραγμένη καὶ κορυβαντιῶσα συνείδησις τῆς ἐκμανείσης κοινωνίας, διψώσης καταστροφὴν χάριν τῆς καταστροφῆς. Πρὸ τοῦ ἐπιτείλαντος εἰδώ-

λου τοῦ Ρουσσώ, ὁ Μοντέσκιος ἐλησμονήθη, ἥμισυ ἀντιπροσωπεύων ἤδη τὰς τάσεις καὶ τὰ ἰδεῶδη τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ οὕτως ἀντ' αὐτοῦ ἀνεγνωρίσθη προφήτης καὶ θεωρητικὸς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης.»

Διὰ τοῦ ἐκ Γενεύης Ἰωάννου Ἰκκώβου Ρουσσώ συμπληροῦται ἢ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἀρχαμένη φιλοσοφικὴ καὶ πολιτικὴ κίνησις τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Ὁ Ρουσσώ ἦτο ὁ ἀληθὴς ἀνθρωπος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος· νοῦς σκεπτικὸς, ἀμφιβάλλον, ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιῶδης ἄμα, πολέμιος τῶν ἀρχῶν τῆς αὐθεντείας καὶ τῆς παρὰδόσεως, Πληθεῖος, αἰσθητικὸς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀποστολὴν Σπαρτάκου τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐκ τῆς ἰδιοφυίας, καὶ ἐκ τῶν τάσεων, ἦτο ὁ μόνος κεκλημένος νὰ παρὰσχη ὑπόστασιν καὶ πραγματικότητα εἰς τὸ αἰθέριον ἔτι ἰδεῶδες τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ταράττον τὴν συνείδησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας· μόνος αὐτὸς, ὑπὲρ πάντας τοὺς συγχρόνους του, μὴδὲ τοῦ Βολταῖρου ἐξαιρουμένου, κατενόησε καὶ ἐπροσωποποίησε τὸ νέον τῆς ἱστορίας πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ τοσοῦτον λαμπροῦ χρωματισμοῦ ἔμελλε ν' ἀποκαλύψη τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ διὰ τῶν συγγραμμάτων του, δι' ὧν ἤρχετο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν καθεστηκυῖαν κοινωνίαν, ψυχορραγοῦσαν ἤδη ὑπὸ τὰς προσβολὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ αἰῶνος.

L'homme sauvage· ὁ ἀνθρωπος ἐκτὸς τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ξένος πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν κίνησιν αὐτῆς, μόνος ἐν μέσῳ τῆς φύσεως, καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐλεύθερος ζῶν, τοιοῦτον τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ρουσσώ, καθ' ἀπάσας τὰς περὶ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου σκέψεις του. «Ὁ ἄγριος ἀνθρωπος καὶ ὁ πεπολιτισμένος διαφέρουσιν οὕτω κατὰ τὸ βᾶθος τῆς καρδίας καὶ τῶν κλίσεων, ὥστε πᾶν τὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἐνὸς εὐδαιμονίαν ἤθελε περιαγάγει τὸν ἄλλον εἰς ἀπελπισίαν. Τέλεια, φυσικὸς ἀνθρωπος εἶνε ὁ θηρίου ἄγων βίον, τὸν κνκντίον δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν καὶ ἀναστρεφόμενος, ὁ σκεπτόμενος ἀνθρωπος, εἶνε ὁ διεφθαρμένος!»

Ἐπὸ τῶν μισοκοινωνικῶν τούτων ἰδεῶν κατελιημένος ὁ Ρουσσώ, παρῆστη καθωπλισμένος ἐν τῇ πάλῃ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἐν ἔτει 1750 ἢ ἀκαδήμεια τῆς *Dijon* ἔθηκε διαγώνισμα ἐπὶ τοῦ ζητήματος, «ἂν ἢ ἀποκατάστασις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐξαγνισμόν τῶν ἠθῶν.» Ὁ Ρουσσώ ἀπεκρίθη εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο δι' ἐνὸς ἄρτι ἢ ἀκαδήμεια, θεληθεῖσα ἐκ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ συγγραφέως, ἐβράδευσε τὸ βιβλίον αὐτοῦ, τὸν πρῶτον ἀκροβολισμόν κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος. Μετ' ὀλίγον ἕτερον ζήτημα προτείνεται ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀκαδημείας: «τίς ἢ ἀρχὴ τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν αὐτῆ εἶνε κεκυρωμένη ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου.» εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος

1) Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes.

τούτου κατέρχεται και πάλιν ο Ρουσσώ, μετ' ευγλωττίας αναπτύσσων τὸ θέμα του, και επιτιθέμενος κατ' αὐτῶν τῶν βάσεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τοῦ προάγοντος τὴν ανισότητα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἤδη ἡ ἀκαδήμεια ἀπέσχε νὰ βραβεύσῃ τὸ ἔργον τοῦ κεινοτόμου συγγραφέως, ἐτέρου προτιμηθέντος.

Ἄπασα ἡ ἀνωτέρα γαλλικὴ κοινωνία ἐσκυδαλίσθη ἐκ τῶν κεινοφανῶν τούτων σκέψεων τοῦ φιλοσόφου· ἀλλ' ὁ Ρουσσώ εἶχεν ἐπίκουρον τὸ καταγοητευθὲν γαλλικὸν δημόσιον, οὐδ' ἐπτοήθη ἐκ τῆς ἀτιφωνίας ἐξόχων ἀντιπάλων, ἀλλ' ἀκραιότερος ἐξηκολούθησε τὴν πάλην. Ὁ δ' *Alembert* ἔγραψεν ἐν τῇ *Ἐγκυκλοπαίδειᾳ* ἄρθρον περὶ Γενεῦσης, ἐκθειάζων τὸν πολιτικὸν αὐτῆς ὀργανισμόν, ἀλλ' ἄμα συνιστῶν αὐτῇ τὴν ἐπὶ μᾶλλον καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν και ἐπιστημῶν και ἰδίως τὴν ἀνέγερσιν θεάτρου· ὁ Ρουσσώ δὲν μένει εὐχαριστημένος ἐκ τῆς προτροπῆς ταύτης και διὰ φλογερᾶς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς ἐπιτίθεται οὐ μόνον κατὰ τῶν ιδεῶν τοῦ *d' Alembert*, ἀλλὰ και καθ' ἀπάσης τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας, και ἰδίως κατὰ τῆς συστάσεως θεάτρου ἐν Γαλλίᾳ. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν δὲ τριβῶν βίων, δημοσιεύει μετ' ὀλίγον τὴν *Ἐλοῦσίαν*, εἶτα τὸν *Ἐμίλιον*, βιβλίον τίγον τὰ τολμηρότατα παιδαγωγικὰ προβλήματα, ἀφορισθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων.

Ἦδη ἡ φήμη τοῦ Ρουσσώ διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην· ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος, δημοφιλέστατος τῶν ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, δίδων τὸ σύνθημα και τὴν σκέψιν εἰς τὸ εὐρύτερον γαλλικὸν δημόσιον. Ἐπὶ τέλους, τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐπυροπολεῖτο ὁ *Ἐμίλιος*, ὡς ἄθεον βιβλίον, και 17 ἔτη πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐδημοσιεύετο ἡ «Κοινωνικὴ συνθήκη», τὸ μέλλον τοῦτο εὐαγγέλιον τῆς μεγάλης μεταβολῆς.

Πάντες οἱ πρὸ τοῦ Ρουσσώ πολιτικοὶ φιλόσοφοι εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ πολίτευμα ὀρισμένου λαοῦ, ἐν δεδομένη ἱστορικῇ ἀναπτύξει, τὰς διαπούσας τοῦ ὀποίου ἀρχᾶς ἀνηγόρευον κατὰ τὸ μᾶλλον και ἦττον εἰς πολιτικὸν σύστημα· οὐδεὶς ἦρθη ὑπεράνω τῆς κρατούσης πολιτικῆς ιδέας· ἕκαστος ἐμελέτησε τοὺς θεσμοὺς τῆς πολιτείας, ἐν ᾗ ἔζησε, ἐκ δὲ τῆς μελέτης ταύτης ἐξήγαγε τὰ θεωρητικὰ αὐτοῦ πορίσματα. Ὁ Πλάτων εἶνε ὁ θεωρητικὸς τῆς δωρικῆς και ὁ κριτικὸς τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας· ὁ Ἀριστοτέλης, δωρίζων ἐπίσης, εἶνε ὁ θεωρητικὸς τῆς μακεδονικῆς μοναρχίας, ὁ Πολύβιος και ὁ Κικέρων διετύπωσαν τὸ ἰδεῶδες τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, ὁ Μακιαβέλλης ἐν τῷ *Τίτῳ Λιβίῳ* εἶνε ὁ θεωρητικὸς τῆς ἀρχαίας πολιτείας, ἐν δὲ τῷ *Ἠγεμόνι* ὁ πολιτικὸς τῆς Μοναρχίας τοῦ 16ου αἰῶνος, ὁ Λώκιος και ὁ Μοντέσκιος εἶνε οἱ ἐρμηνευταὶ τῆς ἀγγλικῆς πολιτείας· ἀλλ' ὁ Ρουσσώ εἰς οὐδεμίαν τῶν κατηγοριῶν τούτων ὀρισμένως ὑπάγεται· εἶνε ἀληθὲς, ὅτι ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γενεθλίου πόλεως ἐν τῇ διατυπώσει μερικῶν τινῶν θεσμῶν τῆς πολιτείας του· εἶνε ἀληθὲς, ὅτι τὰ πολιτικὰ ἰδεῶδη τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πολιτειῶν, τὰ εἰδῶλα

ταῦτα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἡ καλλιτεχνικὴ δημοκρατία τῶν Ἀθηνῶν, ἡ αὐστηρὰ σπαρακτικὴ πολιτεία, ἐπιπολιῶς μελετηθέντα, εἶχον ἐπιδράσει και ἐπὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὡς και ἐπὶ τῶν πλείστων συγχρόνων του, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἡ πολιτεία αὐτοῦ εἰς οὐδεμίαν ἀνήκει ὀρισμένην ἱστορικὴν κοινωνίαν, πρὸ ὀφθαλμῶν λαβοῦσα αὐτὴν τὴν ἰδεῶδη τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἔστω και πεπλανημένην, αὐτὴν ἐν συνόλῳ τὴν ἀνθρωπότητα, ὑπερέτερον πάσης ἱστορικῆς κατηγορίας· ἐντεῦθεν ὁ κοσμοπολιτικὸς χαρακτήρ τῆς θεωρίας, ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἐμελλε νὰ ἐξασκήσῃ, οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ και ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ἀμέσως γενομένης τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης» σημαίας οὐ μόνον ὀρισμένης πολιτικῆς σχολῆς ἢ κινήσεως, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο καταστάσεως, τὸ σύμβολον νέας κοινωνικῆς και πολιτικῆς θρησκείας, και νέου κόσμου, εἰς ὃν εἰσῆρχετο ἡδη, ἀπὸ τῶν ἐρειπίων ἐξερχομένη, ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, παρεχούσης τὸ σύνθημα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ φύσις εἶνε βία, ἐνιαία, ἀδικαίρετος· ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βίνων ὁ Ρουσσώ, δημιουργεῖ τὸ κοινωνικὸν αὐτοῦ και πολιτικὸν σύστημα. Ἀφοῦ ἡ ἐπὶ κίνησις εἰς τὴν φύσιν, ἢ συνωδὰ τοῖς νόμοις αὐτῆς ζωῆ εἶνε τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου, ἢ πολιτικὴ κοινωνία πρέπει νὰ ὀργανωθῇ κατὰ τοὺς αἰώνιους και ἀνκλωσιῶτους τούτους νόμους. Ἐντεῦθεν παράγεται ἡ καθολικὴ βούλησις τῆς πολιτείας, συλλήβδην ἐκπροσωποῦσα τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἐνότητα, μὴ ἀνεχομένη ἄλλην ἐκτὸς αὐτῆς δύναμιν και ἰδέαν, τείνουσα δὲ ν' ἀπορροφήσῃ πᾶσαν ἀτομικότητα, ἥς ἢ κατ' ἰδίαν ὑπαρξίς ἤθελε συνταράξει τὴν πολιτικὴν ἐνότητα και εὐνοσίμικον. Τοιαύτη ἡ εἰκὼν τῆς πολιτικῆς ταύτης θεωρίας, ἣν οὕτως συνοψίζει ἐν τινι περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας ἄρθρῳ, καταχωρισθέντι ἐν τῇ *Ἐγκυκλοπαίδειᾳ*.

Ἐτὸ πολιτικὸν σῶμα, ὑπὸ τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ἐνοιαν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σῶμα ὀργανωμένον, ζῶν, ὅμοιον πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Ἡ ὑπεράτατη ἀρχὴ ἐκπροσωπεῖ τὴν κεφαλήν, οἱ νόμοι και τὰ ἦθη εἶνε ὁ ἐγκέφαλος, ἀρχὴ τῶν νεύρων και ἔδρα τοῦ νοῦς, τῆς βουλήσεως και τῶν αἰσθήσεων, τῶν ὀποίων οἱ διοικηταὶ και οἱ ἄρχοντες εἶνε τὰ ὀργανα· ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία και ἡ γεωργία εἶνε τὸ στόμα και ὁ στόμαχος, παρασκευάζοντα τὴν κοινὴν τροφήν· ἡ δημοσίς οἰκονομία εἶνε τὸ αἷμα, διὰ τοῦ ὀποίου σοφὴ διάταξις, χρωμένη ταῖς λειτουργίαις τῆς καρδίας, διαμερίζει τὴν τροφήν και τὴν ζωὴν κατ' ὄλον τὸ σῶμα· οἱ πολῖται εἶνε τὸ σῶμα και τὰ μέλη, δι' ὧν κινεῖται, ζῆ και ἐργάζεται ἡ μηχανὴ, ἄτινα μόλις ἤθελε τις πληγῶσει εἰς οἰονδήποτε μέρος, και ἀμέσως ἡ ὀδυνῆρὰ ἐντύπωσις ἤθελεν ἐπέλθει εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἂν τὸ ζῶον διατελεῖ εἰς κατάστασιν υγείας.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης θεμελιουμένη ἡ πολιτεία, οὐδεμίαν ἄλλην ἐξουσίαν δύναται ν' ἀνεχθῆ ἐκτὸς αὐτῆς· ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει ἤθελεν ἐπέλ-

θει ἡ διάλυσις καὶ ἡ ἀποσύνθεσις. Πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς πολιτείας, δεόν ν' ἀνήκει εἰς αὐτήν· καθὼς δὲ ἡ πολιτεία εἶνε ἐνικία καὶ ἀδικίρετος, τοιαύτη κατ' ἀναπόφευκτον συνέπειαν πρέπει νὰ ᾔηνε καὶ ἡ ἰδιοκτησία, ἀνήκουσα εἰς τὸ σύνολον, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ σώματος τῆς πολιτείας. Ἐντεῦθεν ἡ ἀγκυράκησις τοῦ Ρουσσώ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας, ὡς τῆς ἀρνήσεως τῆς ἐνότητος καὶ τῆς καθολικῆς βουλήσεως τῆς πολιτείας καὶ ὡς τῆς κατὰστρωτῆς τῆς φυσικῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων. Οὕτως ἀνακράζει κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἐν τινι τῶν ἐξάφσεων τοῦ ἀντικοινωνικοῦ πάθους του: «ὁ πρῶτος ἐγκλείσας γῆπεδον καὶ φαντασθεὶς νὰ εἴπῃ, τοῦτο ἀνήκει εἰς ἐμέ, εὐρών δὲ ἀρκούντως ἀπλοῦς ἀνθρώπους διὰ νὰ τὸν πιστεύσωσιν, ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς θεμελιωτῆς τῆς ἀστικῆς κοινωνίας: Ἀπὸ πότων ἐγκλημάτων, πολέμων καὶ φόνων, ἀπὸ πόσης ἀθλιότητος καὶ φρίκης ἤθελεν ἀπαλλάξει τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐκεῖνος ὅστις, ἀποσπῶν τοὺς εὐτελεῖς ἢ πληρῶν τὴν τάρρον, ἤθελε φέρει πρὸς τοὺς ὁμοίους του: Προφυλάττεσθε ἀπὸ τοῦ ἀπκτεῶνας, ἐχάθητε, ἂν λησμονεῖτε ὅτι οἱ κερποὶ ἀνήκουσιν εἰς πάντας, καὶ ὅτι ἡ γῆ δὲν ἀνήκει εἰς κανένα. Ἀλλὰ κατὰ μεγίστην πιθανότητα τὰ πράγματα τότε εἶχον περιέλθει εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε δὲν ἠδύνκντο πλέον νὰ διαρκέσωσιν, ὅπως εἶχον, διότι ἡ ἰδέα αὕτη τῆς ἰδιοκτησίας, ἀπορρέουσα ἀπὸ ἄλλων προγενεστέρων ἰδεῶν, αἵτινες εἶχον γεννηθῆ κατὰ διαδοχὴν, δὲν ἐμορρωθῆ ἀμέσως ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι· καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπέλθωσι μεγάλαί πρόοδοι, νὰ κτηθῶσι πολλὴ βιομηχανία καὶ φῶτα, νὰ μεταβιβασθῶσι καὶ ν' αὐξήθωσιν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, πρὶν ἢ περιέλθῃ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τέρας τῆς φυσικῆς κατὰστάσεως»¹.

Ὁ ἀνθρώπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶνε δέσμιος· ἐνῶ δὲ πιστεύει ἐκυπὸν κύριον τῶν ἄλλων, εἶνε μᾶλλον αὐτῶν δούλος· Πῶς ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη; ἄγνωστον· τί δύναται νὰ τὴν καταστήσῃ νόμιμον; ἂν τις παρετῆρει τὴν βίαν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα, θὰ ἔλεγεν: ἐνόσφ λαὸς τις εἶνε ἠναγκασμένος νὰ ὑπακούῃ, καὶ ὑπακούει, πράττει κακῶς· ἐνόσφ δύναται νὰ σείσῃ τὸν ζυγόν του, καὶ τὸν σείει, πράττει καλλίτερον ἀκόμη· διότι, ἀνακτῶν τὴν ἐλευθερίαν του δι' οὐ δικαίου τῷ ἀφρέθῃ αὕτη, ἢ εἶνε εὐλογον νὰ τὴν ἐπικαλάβῃ, ἢ δὲν ἦτο δικαίον ν' ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ τάξις εἶνε ἱερὸν δικαίον, ἀποτελοῦν τὴν βίαν πάντων τῶν ἄλλων· ἐν τούτοις τὸ δικαίον τοῦτο δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τῆς φύσεως, θεμελιούται λοιπὸν ἐπὶ τῆς συνθήκης. Αὕτη ἡ συνθήκη ἐπικρατεῖ ἐν ἀπάσαις ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἐκ πρώτης ὕψεως καὶ μελέτης δυναμένη νὰ παρατηρηθῆ· ἐπὶ παραδείγματι, ἡ οἰκογένεια, ἣτις εἶνε ἡ παλαιτάτη πασῶν τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἡ μόνη φυσικὴ, ὑφί-

1. Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes.

σταται διὰ τῆς συνθήκης. Τὰ τέκνα μένουσι παρὰ τῷ πατρὶ ἐφ' ὅσον χρόνον ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτοῦ πρὸς συντήρησιν, ἐκλιπούσης δὲ τῆς ἀνάγκης, ὁ φυσικὸς δεσμὸς διαλύεται, καὶ ἂν ἐξακολουθοῦσι νὰ μένωσι παρ' αὐτῷ, συμβαίνει τοῦτο οὐχὶ φυσικῶς, ἀλλ' ἐκουσίως.¹

Ἡ φυσικὴ αὕτη κατάστασις δὲν δύναται νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ μακρὸν, ἤθελε δ' ἀπολεσθῆ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἂν δὲν μετέβαλε τρόπον ζωῆς· ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἀνθρώποι διὰ τῆς συνενώσεως τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων τῶν δύνκνται νὰ κτισχύσωσι κατὰ πάσης ἐσωτερικῆς ἀντιστάσεως, ἐπέρχεται ἡ ἀνάγκη τῆς εὐρέσεως κοινωνικοῦ τύπου, ὑπερσπίζομένου καὶ προστατεύοντος πάσῃ τῇ κοινῇ δυνάμει τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκάστου κοινωνοῦ, καὶ δι' οὗ ἕκαστος, ἐνούμενος πρὸς πάντας, εἰς ἑαυτὸν μόνον ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ ἐν τούτοις, καὶ νὰ μένῃ ἐπίσης ὡς καὶ πρότερον ἐλεύθερος. Τοιοῦτον τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα, τοῦ ὁποῖου παρέχει τὴν λύσιν ἡ κοινωνικὴ συνθήκη, ἣτις δύναται νὰ δικτυωθῆ διὰ τοῦ ἀκολουθίου τύπου: «ἕκαστος ἐξ ἡμῶν τίθῃσιν ἐν κοινῷ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ τὴν ἰσχὴν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν τῆς καθολικῆς βουλήσεως· ἀποδεχόμεθα δ' ἕκαστον μέρος ὡς ἀδικίρετον μέρος τοῦ ὅλου». Τὸ δημόσιον τοῦτο πρόσωπον ἐκκαλεῖτο ἄλλοτε πόλις, ἤδη δὲ πολιτεία. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς κοινωνοὺς, καλοῦνται συλλήθῃ λαὸς, καὶ ἰδικιτέρως μὲν πολῖται, ὡς μετέχοντες τῆς ἀνωτάτης αὐθεντείας, ὑπήκοοι δὲ, ὡς ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Ἀμα τοῦ πολιτικοῦ τούτου σώματος ἀποτελουμένου, οὐδεὶς δύναται νὰ προσβάλῃ ἐν τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἔτι δ' ὀλιγώτερον τὸ σῶμα, χωρὶς νὰ αισθανθῶσι τοῦτο καὶ τὰ μέλη· οὕτω τὸ καθήκον καὶ τὸ συμφέρον ὑποχρεοῦσιν ἀμφοτέρω τὰ συμβαλλόμενα μέρη εἰς ἀλληλοβοήθειαν. Ἐκαστον ἄτομον, ὡς ἀνθρώπος, δύναται νὰ ἔχῃ ἰδικιτέρω βούλησιν, ἀντίθετον πρὸς τὴν καθολικὴν, ἣν ἔχει ὡς πολίτης, ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῆ ὑπακοὴν εἰς αὐτήν, ἄλλως θὰ καταναγκασθῆ εἰς τοῦτο ὑφ' ὅλου τοῦ σώματος, ὁ, περ σημαίνει ὅτι θὰ βιασθῆ νὰ καταστῆ ἐλεύθερος· διότι ὑπὸ τοιοῦτον ἔρον ἕκαστος πολίτης ὑπόκειται εἰς τὴν πολιτείαν, ἣτις προφυλάττει αὐτὸν ἀπὸ πάσης προσωπικῆς ἐξαρτήσεως, τοῦθ' ὁ, περ καθίστησι νομίμους τὰς ἀστικὰς ὑποχρεώσεις, διότι ἐλλείποντος τούτου, θὰ ἦσαν ἄστοιχοι, τυραννικαὶ, ὑποκείμενοι εἰς τὰς μεγίστας τῶν καταχρήσεων.²

Ἐκλειπούσης τῆς φυσικῆς καταστάσεως, ἀξιοσημειώτος μεταβολὴ ἐπέρχεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου· εἰς τὸ ἔνστικτον ὑποκαθίσταται ἡ δικαιοσύνη, παρέχουσα εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ τὴν ἐλλείπουσαν πρότερον ἠθικότητα· τὴν φυσικὴν ὄθησιν διαδέχεται ἡ φωνὴ τοῦ καθήκοντος, τὰς ὁρμάς τὸ δικαίον, ὁ δὲ ἀνθρώπος βλέπει ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ συμβου-

1. L. I. ch. I.

2. L. I. ch. VI.

λεύηται τὸ λογικόν του, ἢ νὰ ἀκούη τὰς κλίσεις του. Μολονότι δὲ ἐν τῇ καταστάσει αὐτῇ στερεῖται πολλῶν πλεονεκτημάτων, κερδαίνει ἕτερα, αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐξασκούνται καὶ ἀναπτύσσονται, τὰ αἰσθημάτα του ἐξυγενίζονται, ὅλη δὲ ἡ ψυχὴ του ἐξυψοῦται οὕτως, ὥστε ὤφειλε νὰ εὐλογῇ ἀκαταπύστως τὴν εὐτυχῆ στιγμὴν, ἣτις τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς φυσικῆς καταστάσεως, καταστήσασα αὐτὸν ὃν πνευματικὸν καὶ ἄνθρωπον. Οὕτως ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυσι διὰ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν καὶ ἀπεριόριστον ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων δίκαιον, κερδαίνει τὴν ἀστικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κτησὶν παντὸς ὑπ' αὐτοῦ καταλαμβανόμενου· διακριτέον ἐν τούτοις τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν, ἔχουσαν ὅρια τὰς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τῆς ἀστικῆς, περιορισμένης ὑπὸ τῆς καθολικῆς βουλήσεως· ἡ δὲ κατοχὴ, ἣτις εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βίας, ἢ τὸ δίκαιον τοῦ πρώτου καταλαβόντος, διακρίνεται τῆς ιδιοκτησίας, ἣτις δὲ δύναται νὰ βρασιθεῖ ἢ ἐπὶ θετικοῦ μόνον τίτλου. Τὸ δίκαιον τοῦτο, εἰ καὶ πραγματικώτερον τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου, καθίσταται ἀληθές, ἐκάστου δικαιουμένου ἐπὶ παντὸς τοῦ ἀναγκαιοῦντος αὐτῷ· ἀλλ' ἡ θετικὴ πράξις, ἢ καθιστῶσα αὐτὸν ιδιοκτήτην, τὸν ἀποκλείει παντὸς ἑτέρου. Ἰδοὺ δικτὶ τὸ δίκαιον τοῦ πρώτου καταλαμβάνοντος, τοσοῦτον ἀσθενές ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει, εἶνε σεβαστὸν ἐν τῇ πολιτικῇ.¹

Οὕτω σχηματίζεται ἡ πολιτικὴ κοινωνία, τέλος ἔχουσα τὸ κοινὸν συμφέρον· διότι ἂν ἡ ἀντίθεσις τῶν συμφερόντων κατέστησεν ἀναγκαῖον τὸν σχηματισμὸν τῶν κοινωνιῶν, κατέστησε δυνατὸν αὐτὸν ἢ ἀρμονία αὐτῶν τούτων τῶν συμφερόντων· ἀπασα δὲ ἡ κοινότης τῶν διαφόρων τούτων συμφερόντων ἀποτελεῖ τὸν δεσμὸν, ἐφ' οὗ βρασιζομένη πρέπει νὰ κυβερνᾷται ἡ κοινωνία, καὶ δι' οὗ ἐκδηλοῦται ἡ κυριαρχία, ἣτις εἶνε ἡ ἐξάσκησις τῆς καθολικῆς βουλήσεως, οὐδέποτε δυναμένη ν' ἀπκλωστῆται, ἢ νὰ διαιεθῆ, ἢ νὰ μεταβιβασθῆ, διότι ἡ εἶνε καθολικὴ ἢ βούλησις, ἢ δὲν εἶνε, ἢ εἶνε ἡ βούλησις τοῦ πολιτικοῦ σώματος, ἢ μέρους μόνον αὐτοῦ· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει, ἢ δεδηλωμένη αὕτη βούλησις εἶνε πράξις κυριαρχίας, ἀποτελοῦσα νόμον· ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ εἶνε ἰδικιτέρω μόνον βούλησις, δικαστικὴ πράξις.²

Ἡ κυριαρχία αὕτη, ἐκπροσώπησις οὔσα τῆς καθολικῆς βουλήσεως, ἐξασκεῖ ἀπόλυτον κράτος ἐπὶ τῶν ἀτόμων, ὧν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐλευθερία ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς πολιτείας. Διὰ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης πᾶσα κυριαρχικὴ πράξις, δηλ. πᾶσα πράξις τῆς καθολικῆς βουλήσεως, ὑποχρεοῖ ἢ εὐνοεῖ ἐξίσου πάντας τοὺς πολίτας, διότι ὁ κυριάρχης γινώσκει μόνον τὸ σῶμα τοῦ ἔθνους, οὐδεμίαν δὲ ποιεῖ μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ διακρίσιν. Ἀλλ' ἡ κυριαρχία αὕτη, ὅσον καὶ ἂν ἦνε ἀπόλυτος, ἰσρά, ἀπαρκα-

βίαστος, δὲν δύναται νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια τῶν καθολικῶν συμβάσεων, οὔτε ὁ κυριάρχης δικαιούται νὰ ἐπιβάρυνῃ ἕνα ὑπήκοον μᾶλλον τοῦ ἄλλου, διότι τότε, τῆς ὑποθέσεως καθισταμένης ἰδιωτικῆς, δὲν εἶνε πλέον ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἀρμοδία.¹

Ἡ κοινωνικὴ συνθήκη παρέχει ὑπόστασιν καὶ ζωὴν εἰς τὸ πολιτικὸν σῶμα, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου παρέχει αὐτὴν καὶ εἰς τὴν βούλησιν αὐτοῦ διὰ τῆς νομοθεσίας, διότι ἡ ἀρχικὴ συνθήκη, δι' ἧς τὸ σῶμα τοῦτο σχηματίζεται, οὐδὲν ὀρίζει τῶν δεόντων πρὸς συντήρησιν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῶν νόμων, ἀναποφεύκτων ὄρων τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, οἵτινες τίθενται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τοῦ εἰς τοὺς νόμους ὑποταχθέντος. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θὰ τεθῶσιν οἱ νόμοι οὔτοι; Ἡ καθολικὴ βούλησις εἶνε μὲν ἀείποτε δίκαια, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πεφωτισμένη, κατανοοῦσα ὀρθῶς τὰ ἀντικείμενα, πολλὰς δὲ δυναμένη νὰ πρκαπληθῆ· ὁ λαὸς θέλει τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ δὲν τὸ βλέπει πάντοτε· οἱ δὲ ἰδιῶται τὸ βλέπουσιν, ἀλλὰ τὸ ἀπορρίπτουσιν. Ἐντεῦθεν παρίσταται ἡ ἀνάγκη ἀνδρῶν, δυναμένων ν' ἀνακλύψῃ τοὺς συμφορωτέρους εἰς τὰ ἔθνη κοινωνικοὺς ὄρους, πνεύματος ὑπερέτερου τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ πρέπει νὰ ἦνε ἔκτακτος, τοῖς θεοῖς ἴσος· ἡ λειτουργία αὕτη εἶνε ἡ ἐξοχωτέρω πάσης ἀνθρωπίνης, διότι ὁ τολμῶν ν' ἀναλάβῃ τὴν νομοθεσίαν ἐνὸς λαοῦ, πρέπει νὰ αἰσθανθῆ ἑαυτὸν εἰς κατάστασιν νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ μεταμορφώσῃ ἑκαστον ἄτομον, ν' ἀλλοιώσῃ τὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ τὴν ἐνισχύσῃ, νὰ ὑποκαταστήσῃ δὲ μερικὴν καὶ ἠθικὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον ἐκείνην, ἣν ἄπαντες ἐλάβομεν ἀπὸ τῆς φύσεως. Πρέπει, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὰς ἰδίαις δυνάμεις, διὰ νὰ τῷ δώσῃ ἑτέρας ξένας, ὧν δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ χρῆσιν ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν ἄλλων. Καθ' ὅσον αἱ φυσικαὶ αὗται δυνάμεις εἶνε νεκραὶ καὶ ἐκμηδενισμέναι, κατὰ τοσοῦτον αἱ ἐπίκτητοι εἶνε μεγάλα καὶ διαρκεῖς, ἢ δὲ σύστασις μόνιμος καὶ τελεία, οὕτως ὥστε, ἐὰν ἕκαστος πολίτης οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ ἢ διὰ πάντων τῶν ἄλλων, καὶ ἡ κτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ συνόλου ἰσχύς εἶνε ἔθνη ἢ ὑπερέτερον πρὸς τὸ σύνολον τῶν φυσικῶν δυνάμεων ὅλων τῶν ἀτόμων, δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ νομοθεσία περιῆλθεν εἰς τὸ ὑπέρτατον σημεῖον, εἰς ὃ δύναται νὰ περιέλθῃ.²

Πᾶσα νομοθεσία πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὰ δύο ταῦτα πρώτιστα ἀντικείμενα: τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα· ἀλλ' ἡ ἰσότης, λέγουσί τινες, εἶνε θεωρητικὴ χίμαιρα, μὴ δυναμένη νὰ λάβῃ πραγματικότητα. Ἀλλ' ἂν ἡ κατάρχησις εἶνε ἀφευκτος, ἔπεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ κανονισθῇ; Προφανῶς δὲ διότι ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰσότητα, ἢ ἰσχύς τῆς νομοθεσίας πρέπει νὰ τείνῃ ἀείποτε

1. L. I. ch. VIII, IX.

2. L. II. ch. I, II.

1 L. II. ch. III.

2. L. II. ch. VII.

πρὸς συντήρησιν αὐτῆς. Καλλίστη πολιτεία εἶνε ἐκείνη, ἐν ἣ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης διατελοῦσιν ἐν ἀρμονίᾳ, τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ ἢ διὰ προσφόρων νόμων, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν φύσιν τοῦ τόπου. Οὗτοι οἱ νόμοι παρίστανται ὑπὸ διαφόρους σχέσεις: πρῶτον, ὡς σχέσεις τοῦ συνόλου πρὸς τὸ σύνολον, ἤγουν τοῦ κυριάρχου πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ οὗτοι εἶνε οἱ καλούμενοι *πολιτικοὶ καὶ θεμελιώδεις νόμοι*. δευτέρᾳ σχέσει εἶνε ἡ τῶν μελῶν πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ σῶμα ὁλόκληρον· *ἀστικοὶ νόμοι*. τρίτῃ σχέσει εἶνε ἡ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸν νόμον· *ποιικὸι νόμοι*, ἢτοι ἰδιαιτέρον τι εἶδος νόμων, ἢ ἡ ἐπικύρωσις πάντων τῶν ἄλλων. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων, ὑπάρχει καὶ τέταρτη σχέσις, ἡ σπουδαιότατη πκτῶν, ἣτις οὔτε ἐπὶ τοῦ μαριάρχου χαραττεται, οὔτε ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πολιτῶν· αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἀληθὲς σύνταγμα τῆς πολιτείας, ἰσχυροποιεῖται καθ' ἐκάστην, ὅταν δὲ οἱ ἄλλοι νόμοι γηράσκουσιν ἢ ἀποσβέννυνται, τοὺς ἐμφυχοῖ ἢ τοὺς συμπληροῖ, δικταρεῖ ἕνα λαὸν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ συντάγματός του, καὶ ὑποκαθιστᾷ ἀνεπισηθῆτως τὴν ἰσχὺν τῆς συνθηθείας εἰς τὴν τῆς αὐθεντείας. Εἶνε τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, καὶ πρὸ παντὸς ἡ δημοσία γνώμη· ἄγνωστον πρᾶγμα εἰς τοὺς ἡμετέρους πολιτικούς, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία πασῶν τῶν ἄλλων, καὶ περὶ οὗ κρῦφα ἀσχολεῖται ὁ μέγας νομοθέτης, ἐνῶ φαίνεται περιοριζόμενος εἰς κανονισμούς, οἵτινες δὲν εἶνε ἢ ἡ ἀψις τοῦ θόλου, ἐνῶ τὰ ἦθη, βραδέως γεννώμενα, σχηματίζουσιν ἐπὶ τέλους τὴν ἀκλόνητον κλειδα ¹.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων ἀπικεῖται φυσικὴ δύναμις, ἱκανὴ νὰ ἐφορμώζῃ αὐτοὺς, ἐγγυωμένη πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν καὶ λειτουργίαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῆς κυβερνήσεως, μεσάζοντος σώματος μεταξὺ ὑπηκόων καὶ κυριάρχου, ἐπιφορτισμένου τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ τὴν τήρησιν τῆς ἀστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας· αὕτη ἡ κυβέρνησις, λαμβάνουσα τὰς δικταγὰς παρὰ τοῦ κυριάρχου, καὶ μεταδίδουσα αὐτάς εἰς τὸν λαόν, εἶνε ἐν μικρῷ ὅ,τι τὸ περιβάλλον αὐτὴν πολιτικὸν σῶμα εἶνε ἐν μεγάλῳ, ἠθικὸν πρόσωπον, πεπρωτισμένον ὑπὸ διαφόρων δυνάμεων, ἐνεργητικὸν ὡς ὁ κυριάρχης, παθητικὸν ὡς ἡ πολιτεία, δυνάμενον ν' ἀποσυντεθῆ εἰς διαφόρους ὁμοίας σχέσεις, ἐξ οὗ γεννᾶται κατὰ συνέπειαν νέα ἀναλογία, ἑτέρα δ' ἐν ταύτῃ, κατὰ τὴν τάξιν τῶν δικαστηρίων, μέχρι μεσάζοντός τινος ὅρου ἀδικαιώτου, τουτέστιν ἐνιαίου ἀρχηγοῦ ἢ ἀνωτάτου ἀρχοντος, δν δύναται τις νὰ φαντασθῆ ἐν μέσῳ ταύτης τῆς πρὸς τὰ πρόσω φορᾶς, ὅπως ἡ ἐνότης μεταξὺ τῆς σειρᾶς τῶν κλασμάτων καὶ τῆς τῶν ἀριθμῶν. ²

Ἡ κυβέρνησις περὶλλάσσει ἐκάστοτε, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ὑφ'

1. L. II. ch. XII.

2. L. III. ch. I.

ἃς παρίσταται· ἐντεῦθεν τὰ διάφορα αὐτῆς εἶδη, διακρινόμενα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται· πολλάκις ἐγένετο συζήτησις περὶ τοῦ καλλίστου εἶδους τῆς κυβερνήσεως, χωρὶς νὰ παρῆρηθῆ ὅτι ἕκαστον τούτων εἶνε ὁτὲ μὲν ἰὸ καλλίστον ὁτὲ δὲ τὸ χεῖριστον. Ἄλλὰ τὰ πρῶτιστα εἶνε τρία, τὸ δημοκρατικόν, τὸ ἀριστοκρατικόν καὶ τὸ μοναρχικόν. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶνε τὸ καλλίστον πάντων, ἀλλὰ τὸ δυσχερέστατον νὰ πρᾶγματοποιηθῆ, δύναται τις δειπεῖν, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ἀληθῆς δημοκρατία, διότι εἶνε ἐναντίον τῆς φυσικῆς τάξεως, ὅπως ὁ μέγας ἀριθμὸς κυβερνᾷ, ὁ μικρὸς δὲ κυβερνᾶται. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοιαύτης κυβερνήσεως ἀπικεῖται εὐἀριθμὸς λαὸς, εὐχερῶς δυνάμενος νὰ συναθροισθῆ, ἔνθα ἕκαστος πολίτης δύναται νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἄλλους· μεγάλη ἠθῶν ἀπλότης, προλαμβάνουσα τὸ πλῆθος τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν ἀκάνθωδων συζητήσεων, μεγάλη ἰσότης ἐν ταῖς κοινωνικαῖς τάξεσι καὶ ἐν τῷ πλούτῳ, ἄνευ τοῦ ὁποῖου ἡ ἰσότης δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον· τέλος, ὀλίγη ἢ οὐδεμία πολυτέλεια, διότι ἡ αὕτη εἶνε συνέπεια τοῦ πλούτου, ἢ καθιστᾷ αὐτὸν ἀναγκάσιον· διαφθεῖρει συγχρόνως τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα, πωλεῖ τὴν πατρίδα εἰς τὴν μαθηκτικότητα καὶ τὴν ματαιότητα, καὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῆς πολιτείας τοὺς πολίτας, ἵνα ὑποδουλώσῃ τοὺς μὲν εἰς τοὺς δὲ, καὶ πάντας εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην. Ἐκτὸς τούτου, ἡ δημοκρατία ὑπόκειται εἰς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς, τείνουσα ἀείποτε πρὸς νεωτερισμούς, ἔχουσα δὲ χρεῖαν πρὸς συντήρησιν ἐγγρηγόρσεως καὶ θάρρους. Ἐν γένει τοσοῦτον τελεία κυβερνήσις δὲν προσήκει εἰς ἀνθρώπους, καὶ μόνος λαὸς θεῶν ἠδύνατο νὰ κυβερνηθῆ δημοκρατικῶς ¹.

Ἡ ἀριστοκρατικὴ πολιτεία εἶνε ἡ φυσικὴ, ἢ ἐκλεκτικὴ, ἢ κληρονομικὴ· ἡ πρώτη προσήκει εἰς ἀπλοῦς λαοὺς, ἡ δευτέρᾳ εἶνε ἡ χεῖριστη πασῶν τῶν κυβερνήσεων, ἡ δὲ τρίτη εἶνε ἡ καλλίστη, ἢ ἰδίως ἀριστοκρατικὴ. Ἐν αὐτῇ, ἐκτὸς τῆς διακρίσεως τῶν δύο ἐξουσιῶν, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐκλέγονται, λαμβανόμενα ὑπ' ὄψει τῶν ἐγγυήσεων, τῆς εὐθύτητος, τῆς παιδεύσεως, τῆς πείρας· ἐπὶ πλέον, αἱ συνελεύσεις διεξάγονται ἀνέτως, αἱ ὑποθέσεις συζητοῦνται μετὰ μείζονος τάξεως, ἡ δὲ πίστις τῆς πολιτείας εἶνε μετὰ κλητέρα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ· εἶνε ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ καλλίστη καὶ ἡ φυσικωτάτη τάξις, διότι οἱ σοφώτεροι κυβερνοῦσι τὸ πλῆθος, καὶ τοῦτο πρὸς ὄφελος τῆς πολιτείας, ἥμιστα δὲ πρὸς ἴδιον ὄφελος· ἐντεῦθεν παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως ὑπάρχῃ ἀνισότης τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου, ἄνευ βλάβης τῆς κοινωνικῆς εὐρυθμίας, ἀναγκαίου ὄντος, ἵνα ἡ διαχείρισις τῶν δημοσίων ὑποθέσεων ἦνε ἐμπειπιστευμένη εἰς τοὺς δυναμένους ν' ἀφιερωθῆ πρὸς τοῦτο τὸν χρόνον αὐτῶν· οὐχ ἤττον ὁ λαὸς ὀφείλει νὰ γινώσκῃ καὶ ν' ἀποδεικνύῃ πολλάκις, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν ἀνθρώπων λόγοι ἰσχυρότεροι τοῦ πλούτου ².

1. L. III. ch. III, IV. 2. L. III. ch. V.

Ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἢ κυβερνήσεσι εἶνε πρόσωπον ἀθροιστικόν, συνδεδεμένον διὰ τῆς ἰσχύος τῶν νόμων, καὶ θεματοφύλαξ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας· πᾶν τούναντιον συμβαίνει ἐν τῇ μοναρχίᾳ· ἢ ἠθικῆ ἐνότης, ἢ ἀποτελοῦσα τὸν ἡγεμόνα, εἶνε συγχρόνως φυσικῆ ἐνότης, ἐν ᾗ ἄπασαι αἱ δυνάμεις, ἃς ὁ νόμος συνενοῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μετὰ τοσοῦτου ἀγῶνος, εὐρίσκονται φυσικῶς συνηνωμέναι. Οὕτως ἢ βούλησις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνου, ἢ δημοσίᾳ ἰσχύς τῆς πολιτείας καὶ ἢ ἰδιωτικῆ ἰσχύς τῆς κυβερνήσεως, ἄπαντα τὰ ἐλατήρια τῆς μηχανῆς κρατοῦνται ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ πάντα βαίνουσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὸν τῆς δημοσίας εὐδαιμονίας, διότι ἡ ἰσχύς τῆς διοικήσεως στρέφεται ἀκαταπαύστως ἐπὶ βλάβῃ τῆς πολιτείας. Ἐντεῦθεν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἶνε ἥττον τοῦ δημοκρατικοῦ, διότι ἐν τούτῳ μὲν ἡ δημοσία φωνὴ ἀναβιβάζει εἰς τὰς πρώτας θέσεις σχεδὸν πάντοτε ἀνδρας πεφωτισμένους, ἐνῶ ἐν τῇ μοναρχίᾳ ἐπιτυγχάνουσι συνήθως οἱ μικροτραξίαι καὶ οἱ μικρορραδιοῦργοι. Ὁ λαὸς ἀπατάται ἥττον τοῦ ἡγεμόνος ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτοῦ· ἀνήρ, ἀληθῆ ἔχων ἀξίαν, εἶνε ἐπίσης σπάνιος ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ὅσον τις μωρὸς ἐπὶ κερκλῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως. Τὸ ἐπαισθητότερον ἄτοπον τῆς μοναρχίας εἶνε ἡ δυσχέρεια τῆς εὐρέσεως καταλλήλου διαδόχου· καὶ ἐν μὲν τῇ ἐκλεκτικῇ μοναρχίᾳ αἱ ἐκλογαὶ ἀφίνουσι ἐπικίνδυνα διακλειμμάτ'· εἶνε θουελλῶδεις, ἢ δὲ διαφθορὰ καὶ ἡ ραδιοργία μίγνυνται ἐν τῇ ἐκλογῇ. Δυσχερὲς ἐκεῖνος, εἰς ὃν ἡ πολιτεία ἐπωλήθη, νὰ μὴ τὴν πωλήσῃ ἐκ περιτροπῆς, ἀποζημιούμενος διὰ τὸ χρῆμα, τὸ ὅποιον ἐξέβιβασαν ἐπ' αὐτοῦ οἱ μεγιστάνες· θάσσον δὲ ἢ βράδιον τὰ πάντα καθίστανται ἀργυρώνητα ὑπὸ τοιαύτην διοίκησιν, καὶ ἡ εἰρήνη, ἥς ἀπολαμβάνουσι τότε ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς, εἶνε χείρων τῆς ἀταξίας ἐν τῇ μεσοβασιλείᾳ. Ἐντεῦθεν ὁ λόγος τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας περὶ τισὶν οἰκογενείαις, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διενέξεως· οὕτω δὲ ἀπὸ τὰ ἄτοπα, τὰ συμβαίνοντα ἐν ταῖς μεσοβασιλείαις τῶν ἐκλεκτικῶν μοναρχιῶν, προετιμήθη ἡ φαινομένη ἐκεῖνη γαλήνη ὑπὸ ἡγεμόνας τέρατα, παιδία, μωροῦς· ἀνήρ, ἀνατρεφείς ὅπως ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων, στερεῖται συνήθως δικαιοσύνης καὶ λόγου· πλημμελεστάτη εἶνε ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἡγεμονοπαίδων· γινώσκουσι δ' ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι οἱ μέγιστοι τῶν βασιλέων δὲν ἀνετράφησαν διὰ νὰ βασιλεύσωσι· διότι τὸ βασιλεύειν εἶνε ἐπιστήμη, ἣν πρέπει τις καλῶς νὰ ἐμάθῃ, διὰ νὰ κτταστῇ κάτοχος αὐτῆς ¹.

Δὲν εἶνε κατάλληλα εἰς τινὰ τόπον πάντα τὰ εἶδη τῶν κυβερνήσεων. Ἀλλαχοῦ μὲν εἶνε κατάλληλον τὸ μοναρχικόν, ἀλλαχοῦ δὲ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· διότι ἡ ἐλευθερία δὲν εἶνε προῖον πάντων τῶν κλιμάτων, κατάλληλος διὰ πάντας τοὺς λαούς. Ἡ ἐξωτερικὴ φύσις, τὸ κλίμα, ἐξασκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν πολιτευμάτων, καθ' ὅσον

¹ L. III. ch. VII.

ἐνεκα τῆς κλιματικῆς ἰδιοφυίας μιᾶς χώρας, ὁ λαὸς εἶνε μᾶλλον ἢ ἥττον ζωηρὸς, ἐπιρρεπέστερος ἢ μὴ πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ γονιμότης ἢ ἡ στειρώσις ἐνὸς τόπου, ἢ ἐργατικότης ἢ ἡ νωθρία τῶν κατοίκων, ἢ σωματικῆ ἢ ἠθικῆ ἰσχύς αὐτῶν, ἢ οἰκονομικῆ αὐτῶν κατάστασις, πάντα ταῦτα ἔχουσι ἀμεινον σχέσιν πρὸς τὴν μόρφωσιν ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτεύματος. Ἐντεῦθεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ μὲν μοναρχία προσήκει εἰς πλούσιον ἔθνος, ἢ δὲ ἀριστοκρατία εἰς τὰ μέτριον ἔχοντα πλοῦτον καὶ ἔκτασιν, καὶ ἡ δημοκρατία εἰς τὰς μικρὰς καὶ πενιχρὰς πολιτείας ¹.

Ἐν τῇ πολιτείᾳ δὲν χωρεῖ ἀντιπροσωπεία· ἢ θεωρία τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ λαοῦ εἶνε ψευδής, θεωρητικὸν πλάσμα, ἄνευ ὑποστάσεως. Ἡ κυριαρχία ἐνὸς λαοῦ δὲν δύναται ν' ἀντιπροσωπευθῇ, δι' ὃν λόγον δὲν δύναται καὶ ν' ἀπαλλοτριωθῇ, καθὼς ὑφισταμένη ἐν τῇ καθολικῇ βουλήσει, ἢ δὲ βούλησις δὲν ἀντιπροσωπεύεται. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ οὔτε εἶνε, οὔτε δύνανται νὰ ᾔνε ἀντιπρόσωποι τοῦ· εἶνε ἐπίτροποι αὐτοῦ, μὴ δυνάμενοι ν' ἀποφασίσωσι τι ὀριστικῶς. Νόμος, μὴ προσωπικῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπικυρωθεὶς, εἶνε ἄκυρος. Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς φρονεῖ ὅτι εἶνε ἐλεύθερος, ἀλλ' ἀπατάται τὰ μέγιστα· εἶνε τοιοῦτος, διαρκούσης μόνον τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν τοῦ Κοινοβουλίου, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκλογὴν καθίσταται δοῦλος καὶ πάλιν. Τότε ἄρα λαὸς τις εἶνε ἐλεύθερος, αὐτὸς ἀμέσως ἐκλέγων τὴν κυβερνήσιν, μόνον δ' ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἀπορρέει αὐτῇ ἀληθῶς ἀπὸ τῆς τοῦ λαοῦ βουλήσεως ².

Πολλάκις, μεθ' ὅλην τῶν νόμων τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἐν γένει εὐεξίαν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, ἢ πολιτείας, ἐνεκα ἀπροόπτων αἰτίων, ἔρχεται εἰς κίνδυνον. Πρὸς σωτηρίαν τότε αὐτῆς ὑπαγορεύονται ἔκτακτα μέτρα, ὧν τὸ δραστηκώτατον εἶνε νὰ κοιμηθῶσιν ἐπὶ τινὰ χρόνον οἱ νόμοι. Πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐνέργειαν κατὰ τοῦ κινδύνου, πρέπει νὰ αὐξηθῇ ἢ ἐνέργεια τῆς κυβερνήσεως, τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς εἰς ἐν ἢ δύο πρόσωπα συγκεντρώσεως αὐτῆς. Ἄν δὲ ὁ κίνδυνος εἶνε τοιοῦτος, ὥστε ὁ νόμος εἶνε πρόσκομμα εἰς τὴν ἀσφάλειαν, τότε διορίζεται τις ἀνώτατος ἀρχηγός, ὅστις ἐπιβάλλων σιωπὴν εἰς πάντας τοὺς νόμους, διακόπτει ἐπὶ τινὰ στιγμήν τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν· ὁ ὑπερτάτος οὗτος ἀρχηγὸς δύναται νὰ πράξῃ τὰ πάντα, ἐκτὸς τῆς νομοθεσίας. Ἄλλως τε, καθ' οἰομένηποτε τρόπον ἢ ἐπιτροπείᾳ αὐτῇ χορηγηθῇ αὐτῷ, συμφέρον εἶνε νὰ ἀρισθῇ ἢ διάρκειαι αὐτῆς εἰς συντομώτατον χρόνον, μηδέποτε δυνάμενον νὰ μηχανηθῇ. Διότι ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἐνεκα τῶν ὁποίων θεμελιούται ἡ δικτατορία, καθίσταται τυραννικὴ ἢ ματαια ³. Τὸν θεσμόν τοῦτον τῆς δι-

¹ L. III ch. VIII.

² L. III ch. XV.

³ L. IV ch. VI.

κατορίας ἐδανείσθη ὁ Ρουσσώ ἀπὸ τῆς Ρώμης, ἀφ' ἧς τε καὶ ἀπὸ τῆς Σπάρτης λαμβάνει καὶ ἄλλας ἀρχὰς τῆς ἀρχαίας πολιτείας, ἧς τὰ ιδεώδη, τοσοῦτον ξένα πρὸς τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, τοσοῦτον ἀπησχόλησαν τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης» εἶνε καὶ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, ἡ θρησκεία τῆς πολιτείας. Ἡ θρησκεία, ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν κοινωνίαν, εἶνε ἢ γενικὴ ἢ μερικὴ, καὶ δύναται νὰ δικαιοθετῆ εἰς δύο εἶδη, τὴν θρησκείαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν τοῦ πολίτου. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἄνευ νόων, βωμῶν, ἱεροτελεστίας, περιωρισμένη ἐν τῇ ἐσωτερικῇ λατρείᾳ τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ καὶ εἰς τὰ αἰώνια τῆς ἠθικῆς καθήκοντα, εἶνε ἡ ἀγνή καὶ ἀπλήθην θρησκεία τοῦ εὐαγγελίου, ὁ ἀληθὴς θεῖσμός, δυνάμενος νὰ κληθῆ φυσικὸν θεῖον δίκαιον. Ἡ δὲ ἐτέρα, ἐγγεγραμμένη ἐν ἐνὶ μόνῳ τόπῳ, δίδει αὐτῷ τοὺς θεοὺς, τοὺς πολιούχους αὐτῆς προστάτας· ἔχει τὰ δόγματά της, τὰς ἱεροτελεστίας της, τὴν ὑπὸ τῶν νόμων διαγεγραμμένην ἐξωτερικὴν αὐτῆς λατρείαν· ἐκτὸς τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτὴν ἔθνους, πάντα τ' ἄλλα εἶνε δι' αὐτὴν ἄπιστα, ξένα, βάρβαρα· ἐπεκτείνει τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου τοσοῦτον μακρὰν, ὅσον καὶ οἱ βωμοὶ αὐτῆς. Τοιαῦτα ὑπῆρξαν ἄπασαι αἱ θρησκείαι τῶν πρώτων λαῶν, εἰς ἃς δύναται τις νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ ἀστικοῦ ἢ θετικοῦ δικαίου. Πολιτεία, μὴ ἔχουσα ἀνεγνωρισμένην θρησκείαν, εἶνε ἀνήθικος, διότι ἠθικὴ καὶ θρησκεία εἶνε συμφυῆ πράγματα, ἡ δὲ ἠθικὴ εἶνε ἡ βάσις τῆς πολιτείας. Δύναται τις νὰ ἔχῃ προσωπικὴν θρησκευτικὴν πίστιν, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν τῆς πολιτείας· ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ ἔχῃ ὠρισμένην θρησκείαν, συντελοῦσαν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν· οὕτως ἡ θρησκεία τοῦ Ρουσσώ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Χόββη, πρέπει νὰ ὑπηρετῶσι τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας. Ἐντεῦθεν καταλήγει εἰς τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα, ἀπόζον οὐκ ὀλίγην ὁσμὴν ἱερῆς αἰσθητικῆς πυρᾶς: «Ὑπάρχει ὁμολογία καθαρᾶς ἀστικῆς πίστεως, ἧς τὰ ἄρθρα ἀπόκειται νὰ δρῶσι ὁ κυριάρχης, οὐχὶ ὡς ὠρισμένα θρησκευτικὰ δόγματα, ἀλλ' ὡς κοινωνικὰ αἰσθήματα, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατον νὰ ᾔνε τις ἀγαθὸς πολίτης καὶ πιστὸς ὑπήκοος. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ὑποχρεώσῃ τινὰ εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν, δύναται νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τῆς πολιτείας πάντα μὴ πιστεύοντα καὶ τοῦτον, οὐχὶ ὡς θεόν, ἀλλ' ὡς ἀκοινωνήτον, ἀνίκανον ν' ἀγαπήσῃ εἰλικρινῶς τοὺς νόμους, τὴν δικαιοσύνην, καὶ νὰ θυσιάσῃ ἐν ἀνάγκῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ καθῆκον· ἂν δὲ τις, ἀναγνωρίσας δημοσίᾳ τὰ δόγματα ταῦτα, συμπεριφέρεται ὡσεὶ μὴ πιστεύων εἰς αὐτὰ, τιμωρηθήτω θανάτῳ· διέπραξε τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων, ψευθεὶς ἐνώπιον τῶν νόμων.

Τοιοῦτον τὸ σύνολον, τὸ πνεῦμα, ἡ θεωρία τῆς «κοινωνικῆς συνθήκης».

Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ λεχθῆ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Ρουσσώ δὲν εἶνε ὁ πατὴρ τῆς θεωρίας, ἀλλὰ μόνον ὁ εὐφραδέστερος θεωρητικὸς αὐτῆς, εἰς τέλειον αὐτὴν ἀναγαγὼν πολιτικὸν σύστημα. Ἐντούτοις ἡ θεωρία εἶνε πανάρχαιος· ὁ Πλάτων ὑπηνίξαστο ἤδη τὸν τοιοῦτον σχηματισμὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἐν τῇ Πολιτείᾳ· ἀλλὰ πραγματικώτερον ἀνεπτύχθη αὕτη ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐν τῇ ἱστορικῇ πάλῃ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Οἱ Ἰησοῦται Bellarmin καὶ Marianna, μαχόμενοι κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἔρριψαν τὰ σπέρματα τῆς θεωρίας ταύτης, ἧτις μετ' ὀλίγον διετυπώθη εὐρύτερον ὑπὸ τοῦ Οὐγῶνος Γροτίου, τοῦ Πουφενδορρίου, τοῦ Σπινόζα, τοῦ Χόββη, τοῦ Λωκίου, ὧν οἱ μὲν, ὡς ὁ Χόββη, ἐξήγαγον συμπέρασμα ὑπὲρ τῆς μοναρχίας, οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας. Ἡ θεωρία αὕτη ἤδη, ἀναπτυσθεῖσα, μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς συμπερασμάτων, ὑπὸ τοῦ Ρουσσώ, κατέστη τὸ πολιτικὸν εὐαγγέλιον τῆς ἐπικρατοῦσας δημοκρατίας· συγχρόνως δ' ἐπέδρα ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν θεωριῶν τοῦ Καντίου καὶ τοῦ Φίχτου, μεθ' ὧν δ' αὐτῆς τὰς πλάνας, χρησιμεύει σήμερον ὡς σημαία πολιτικῆς σχολῆς καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ.

Εἶνε ἀληθὴς ἡ θεωρία αὕτη, ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ ἐλάχιστον ἱστορικὸν κύρος, ἢ στηρίζεται μόνον ἐπὶ ἀπλῆς καὶ αὐθαριέτου ἐκ τῶν προτέρων συλλήψεως; Ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδεικνύεται, καὶ οὐδαμῶς δύναται ν' ἀμφισβητηθῆ, ὅτι πᾶσα πολιτεία ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· αὕτη εἶνε ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς πρὸς κοινωνικὸν βίον τάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς ἐμφύτου αὐτῷ κοινωνικότητος. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, φύσει πολιτικὸν ζῶον, μόνον ἐν κοινωνίᾳ, οὐχὶ δ' ἄγριον ζῶον βίον, τελεῖ τὴν ποιικίλην αὐτοῦ ἀνάπτυξιν· ἀκατάσχετον αἰσθητικὴν ἐνότητος, ἀπορρέον ἀπὸ τῶν μυχαιτάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, φέρει αὐτὸν πρὸς τὴν κοινωνικὴν συνάντησιν· δὲν εἶνε τοῦτο τεχνητὸν, οὔτε ἀπλῆς ἀνάγκης προϊόν, ὡς δοξάζουσι οἱ θεωρητικοὶ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης, ἀπὸ τοῦ πολίτου τῶν Ἀθηναίων μέχρι τοῦ πολίτου τῆς Γενεύης· δικαίως δ' ἔλεγεν ὁ Filangieri, «ὅτι ὁ ἐν τοῖς δάσει πλυνόμενος ἄνθρωπος δὲν εἶνε ὁ φυσικὸς, ἀλλ' ὁ διεφθαρμένος ἄνθρωπος.»¹ ἀληθῶς· μόνον ἐκτροπὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μόνον ψυχολογικὴ αὐτῆς ἀλλοίωσις δύναται ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη ἡ κοινωνικότης ἀναπτύσσεται ἄμα τῇ πρώτῃ στιγμῇ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς συνειδήσεως· εἶνε τὸ φίλτρον τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ἡ ἀφοσίωσις τῶν τέκνων εἰς τοὺς γονεῖς, οὐχὶ τοσοῦτον ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης, ὅσον ἐξ ἠθικῆς κλίσεως. Οὕτω σχηματίζεται ἡ οἰκογένεια, πρώτη βχθμὴ τῆς πολιτείας· καὶ μετ' αὐτὴν ἡ γενεά, ἡ φυλὴ, τὸ ἔθνος, ἐκπροσωπούμενον ἰδίως διὰ τῆς πολιτείας, αὐτοφουὸς τῆς

οικογενείας εξέλιξεως, ἤκιστα δὲ πηγαζούσης ἀπὸ ὠρισμένης κοινωνικῆς συμβάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἱστορικῶς οὐδεμίαν ἔχομεν ἀπόδειξιν περὶ τῆς βάσεως τῆς θεωρίας· εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ ὑπέρμαχοι αὐτῆς ἰσχυρίζονται ὅτι διὰ συμβάσεως ἐσηματίσθησαν αἱ ἐλεύθεροι πολιτεῖαι τῆς Ἑλβετίας καὶ τῆς ἀμερικανικῆς Ὁμοσπονδίας ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἀνάλογα δὲ περίπου παραδίδουσιν ἡμῖν αἱ παραδόσεις καὶ οἱ χρονογράφοι τῆς ἀρχαίας Ρώμης περὶ τῆς πρώτης αὐτῆς συστάσεως· ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε πικρακεκινδυνευμένον καὶ ἱστορικῶς ἀνακριβές, διότι αἱ πολιτεῖαι αὗται ὑφίσταντο ἤδη, λαβοῦσαι μόνον νέον πολιτικὸν τύπον, ἐξ ὁμοφωνίας τῶν κοινωνικῶν μελῶν προελθόντα.

Οὗτω καταδείκνυνται καὶ λογικῶς καὶ ἱστορικῶς τὸ πρῶτον τῆς θεωρίας ψεῦδος· ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῆς πολιτικῆς ιδέας, αὕτη ἔμελλενὰ παραχάγῃ γενναῖα ἀποτελέσματα· ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πνεύματος τῆς ἀτομικότητος, τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, ἣτις ἤρξατο διαπνεύουσα τὴν ἐκνευρισμένην Εὐρώπην· πρὶν ἢ εἶτι διατυπωθῇ ὑπὸ πολιτικοῦ συγγραφέως, εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἤδη ἐν ταῖς διαφόροις ἀποπειραῖς πολιτικῶν ἐξεγέρσεων λαῶν τινῶν τῆς Εὐρώπης, ζητούντων ἀπὸ τῶν μοναρχῶν ἀναγνώρισιν δικαιωμάτων καὶ πολιτικῆς συνθήκας μεταξὺ ἔθνους καὶ κυβερνήσεως. Ἦτο κατ' ἀνάγκην ἐξέλιξις τῶν νόμων ἐκείνων, τῶν διεπόντων τὴν ἀνθρωπότητα, δικατελοῦσαν ἐν τῷ ὄργανῳ ἐπαναστατικῶν περιόδων τῆς ἱστορίας· ἀπὸ τῆς συνθήκης, ἀπὸ τῆς εἰς κοινωνικὸν βίον εἰσόδου πολιτῶν ἐλευθέρων, ἴσων καὶ ἀνεξαρτήτων, ἀπέρρεεν αὐτοδικαίως τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, ἀνακρεπτικὸν τοῦ καθεστῶτος σύμβολον· οὕτως ἡ τελευταία λέξις τῆς θεωρίας ἦτο ἡ μεταβολή, ἡ ἐπανάστασις.

Καὶ ἦτο ἀληθῶς ἱστορικὴ ἀνάγκη ἡ ἐπανάστασις. Ἡ ἀρχουσα θεωρία τοῦ θεοῦ δικαίου ἐδίδασκεν, ὅτι πᾶσα ἀρχὴ ἀπὸ θεοῦ καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐδικαιοῦτο νὰ σαλεύσῃ τὰς ἀπαξ θεθείσας βάσεις τῆς πολιτείας, δικαιωνομένης ἐν τῷ κοινωνικῷ σώματι τῆς ἀδρανείας, τῆς ἀκινήσιας, τῆς στασιμότητος, ἀπαισίαν ἐκδηλώσεων νοσηρῶς καταστάσεως. Ταύτην τὴν κατάστασιν ἠδύνατο νὰ δικασίῃ μόνον ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συμβάσεως, ἀναγνωρίζουσα ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς πολιτείας τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἀτόμου, πρώτου παράγοντος τῆς κοινωνίας, ἔμφυτον ἔχοντος τὸ δίκαιον τῆς κυριαρχίας, τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται διὰ τῆς τῆ ἐλευθέρου αὐτοῦ βουλήσει συστάσεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Οὕτω διὰ τῆς κοινωνικῆς συνθήκης ἐξεδηλοῦτο πραγματικώτερον ἢ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ τελομένη πάλιν μεταξὺ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἐλευθέρου σκέψεως· ἐν τῷ γιγαντιαίῳ τούτῳ ἀγῶνι δύο κόσμων, τοῦ ἐνὸς ψυχροαγῶντος, τοῦ ἐτέρου ἀνάτέλλοντος, τὸ θεῖον δίκαιον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀποκαλύψεως ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ φυσικοῦ, πρὸ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου τῆς ἐλευθέρου ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, τὸ ὁποῖον ἐν μέσῳ τῶν

φλογῶν καὶ τῶν λοιπῶν σημείων τῆς ἐπαναστάσεως ἐδημιούργει τὴν νεωτέραν κοινωνίαν.

Ἡ κοινωνικὴ συνθήκη ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ὄργανον καταστροφῆς, φέρει τὸν τύπον τῆς ἀρνήσεως, τῆς κριτικῆς· ἐντεῦθεν τὰ πλεῖστα τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς ἤκιστα ὑπῆρξαν συντελεστικὰ πρὸς κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν. Ὁριώμενος ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀρνήσεως ὁ συγγραφεὺς, ἐπιτίθεται κατὰ παντὸς κεκτημένου κύρος θεσμοῦ. Ἡ ἀντιπροσωπικὴ πολιτεία, μίξ τῶν σωφρονεστάτων πολιτικῶν κατακτήσεων τῶν νεωτέρων χρόνων, ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀμείλικτον κριτικὴν τοῦ Ρουσσῶ, παραπλανηθέντος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πολιτευμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης· κατ' αὐτὸν, ἡ κυριαρχία δὲν ἀντιπροσωπεύεται, ὅπως καὶ δὲν ἀπαλλοτριούται μόνον ὁ λαμβάνων ἄμεσον μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, εἶνε ἐλεύθερος, ὁ δὲ ἀγγλικὸς λαὸς εἶνε τοιοῦτος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐκλέγει τοὺς ἀντιπροσώπους του. Ἀλλὰ πῶς εἶνε δυνατὸν λαὸς, συμπαγῆς καὶ ἐνιαῖος, ἀπέραντον ἔκτασιν γῆς κατοικῶν, διεσκορπισμένους ἀνὰ πόλεις καὶ κόμας, νὰ συνέλθῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἵνα αὐτοπροσώπως προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν; Ἦτο δυνατὸν τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὁπότε ἐκάστη πολιτεία περιοριζέτο ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἀλλὰ πῶς θὰ πραγματοποιηθῇ ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις; ἢ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἰσχύον δόγμα ἡ γνώμη τῆς κοινωνικῆς συνθήκης, ὅτι ἐλευθέρου πολιτείας εἶνε προωρισμένη διὰ πτωχοῦς καὶ ὀλιγαθρώπους, δι' ἡμιβαρβάρους φυλάς, οὐδεμίαν ἔχούσας ἀνωτέραν τοῦ πολιτισμοῦ ἔννοιαν, ἤκιστα δὲ προσήκει εἰς πολιτείας μεγάλας καὶ πλουσίας; Ἀλλ' ἡ ἱστορία καὶ ἡ πείρα ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων διδάσκουσιν ἡμᾶς σήμερον, ὅτι αἱ συζητήσεις τῆς ἀγορᾶς τελοῦνται ἐν συγχύσει καὶ ἀταξίᾳ, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τοῦ πλήθους ἀγοράζονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν στιγμιαίου ἐνθουσιασμοῦ, βιαίας πολιτικῆς παραφορᾶς, δημαγωγικῶν τεχνισμάτων, ἤκιστα δὲ πρωταγωνιστεῖ ἐν αὐταῖς ἡ ψυχρὰ σκέψις καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος· ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρώμης παρέχουσι πλεῖστα πρόχειρα παραδείγματα τῆς ἀληθείας ταύτης. Ἀλλ' ὅπου, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, τῇ κοινότητι τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ πολιτεύματος, ὁ τόπος ἐκλέγει ἀντιπροσώπους ἀνδρας, ἀπολαύοντας τῆς ἐμπιστοσύνης του, πληρεξουσίου, ὧν τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἐκ προοιμίου γινώσκει, ἐπαγρυπνεῖ νυκθημερῶν ὁ τύπος, ἡ τετάρτη αὕτη τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν δύναμις, εἶνε ἀγνωρισμένον δὲ πανδημῶς τὸ δίκαιον τῶν συναθροίσεων τοῦ λαοῦ, ἐν παντὶ ἀναφαινομένῳ πολιτικῷ ζητήματι διατυπούμενης τῆς ἐθνικῆς γνώμης, ἐκεῖ ὁ λαὸς οὐδέποτε παύει ὧν ἐλεύθερος, εἰ καὶ ἐμμέσως, ἀλλὰ διηνεκῶς μετέχων τῆς ἐξουσίας. Ἡ κυβέρνησις πᾶν ὅ,τι πράττει, πράττει τοῦτο, ὑφισταμένη τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοινωνίας, σπανίως τολμῶσα νὰ ἔλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς σύγκρουσιν. Οὕτως ἡ κυριαρχία ἐν τῷ πολιτεύματι τούτῳ δὲν εἶνε τυφλὴ

δύναμις, κατὰ τὰ ἔνστικτα αὐτῆς πράττουσα, ἀλλὰ λελογισμένως ἐνεργοῦσα ἐκάστοτε, κατόπιν αὐστηρῆς μελέτης καὶ δοκιμασίας, οὐχὶ δ' ἐξαρτωμένη ἀπὸ τῶν ἐκάστοτε δημοτικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων.

Ἐτέρᾳ πλάνῃ τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης», ὀλεθρίως πολλὰκις σχοῦσα συνεπειάς, καὶ ἄγουσα εὐθὺ εἰς τὸν δεσποτισμὸν τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, εἶνε ἢ ἀπόλυτος κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἄμεσος συνέπεια τῆς καθολικῆς βουλήσεως, δι' ἧς σχηματίζεται ἡ πολιτικὴ κοινωνία. Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, εἰς οὐδένα ὑποβαλλομένη περιορισμὸν, εἶνε ἢ καθιέρωσις τῆς ἀπολύτου δημοκρατίας, ἀναγορεύουσα εἰς πολιτικὸν σύστημα τὴν αὐθαίρετον βούλησιν, τὸν δεσποτισμὸν τοῦ πλήθους. «Ἡ βούλησις, λέγει, εἶνε ἢ δὲν εἶναι καθολικὴ ἀνήκει εἰς τὸ σῶμα τοῦ λαοῦ, ἢ μόνον εἰς ἓν αὐτοῦ μέρος· ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει, ἢ δεδηλωμένη αὕτη βούλησις εἶνε κυριαρχικὴ πράξις, ἀποτελοῦσα νόμον». Κατὰ πόσον ἢ θεωρία αὕτη εἶνε ἀληθής, δὲν εἶνε ἀνάγκη πολλῆς ἐξετάσεως· ἢ ἀφρημένη καθολικὴ βούλησις, οὔτε οὐρανοῦ, οὔτε γῆς που ἀπτομένη, ἀλλ' ὑφισταμένη μόνον ἐν τῇ θεωρίᾳ, οὐδέποτε δὲ δυναμένη νὰ λάβῃ ὀριστικὸν τύπον καὶ πραγματικότητα, οὔτε συνείδησιν τῶν πράξεων αὐτῆς ἔχει, οὔτε εὐθύνην· ὁ δὲ λαὸς, ἐν τῇ δλομελείᾳ αὐτοῦ, δὲν ἔχει πραγματικὴν ὄντοτητα, δυνάμενος νὰ σκεφθῆτι καὶ νὰ πράξῃ ὀρισμένως καὶ κατὰ συνείδησιν. Ποῦ ἔγκειται λοιπὸν ἢ δεδηλωμένη αὕτη βούλησις τοῦ πλήθους; ἐν τῷ ἀθροίσματι πασῶν τῶν γνωμῶν; ἀλλὰ δύνανται ἅπασαι αὗται αἰ γνώμαι, προερχόμεναι ἀπὸ ποικίλων ἐντυπώσεων, διαφόρου πνευματικῆς ιδιοφυίας, ἀντιθέτων ἔξεων, ἀπόψεων, συμφερόντων, νὰ συναντηθῶσιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, διὰ ν' ἀποτελέσωσι τὴν καθολικὴν βούλησιν τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας; Ἄν δὲ ποτε γνώμη τις ἐνιαίᾳ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ πολυκεφάλου τούτου θηρίου, τίς βεβαίως, ὅτι αὕτη ἐγένετο μετὰ προηγουμένην αὐστηρὰν μελέτην καὶ βάσανον; Οὕτως ὁ Χόββης καὶ ὁ Ρουσσώ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς προελθόντες ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῆς κοινωνίας, περιέπεσον εἰς τὰς δύο ἀντιθέτους συνεπειάς. Ἡ θεωρία τοῦ Χόββη, μεταβιβάζουσα τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα, στερεῖ τὸν πρῶτον παντὸς δικαίωματος καὶ ἀναγορεύει τὸν ἀπόλυτον δεσποτισμὸν τοῦ δευτέρου· τὸναντίον ὁ Ρουσσώ· τῆρῶν ἀναπολλοτρίωτον τὸ δίκαιον τῆς κυριαρχίας παρὰ τῷ λαῷ, καθιεροῖ τὸν ἀπόλυτον δεσποτισμὸν τοῦ πλήθους. Ἐκπροσωποῦμεν τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ἐπιφωνοῦσι ἀμφοτέραι αὗται αἰ αὐθαίρετοι δυνάμεις· ἔξω ἡμῶν οὔτε ζῶν, οὔτε κίνησις, οὔτε ἐνέργεια, ἢ δὲ ἰδέα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἢ ἠθικὴ προσωπικότης τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐκλείπει ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ Λεβιάθαν, ἐν ᾧ προσωποποιεῖται ἡ πολιτεία. Ἀλλὰ κατὰ μὲν τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ Χόββη, ὅστις εἶνε τοῦλάχιστον ἐνσώματος, φέρει ὅσα καὶ σάρκα, δύναται τις νὰ ἀνταγωνισθῇ· ὡς τοιοῦτος, φέρει εὐθύνην· ἀλλ' ἢ καθολικὴ βούλησις, ἢ κυριαρχία τοῦ λαοῦ τῆς «κοινωνικῆς συν-

θήκης», ἀφρημένον, μετέωρον πλάσμα, οὐδεμίαν δύναται νὰ συνεπαγάγῃ τῶν πράξεων τῆς εὐθύνης· ἢ κυμαινομένη κυριαρχία, παρὰλλάσσουσα κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ συμφέροντα, μεταβάλλεται ἐκάστοτε, ἀνεύθυνος, εἰς οὐδένα δυνάμενη νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεων τῆς. Ἄλλ' ἂν ἐκλείπει παρὰ τῇ ἐτέρᾳ ἢ εὐθύνη, συναντῶνται ἀμφοτέραι ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, ἐν τῷ ἀπολύτῳ δεσποτισμῷ τῆς ἀντιπροσωπευούσης αὐτὰς πολιτείας. Ἡ ἀπόλυτος τοῦ λαοῦ κυριαρχία, ἐνιαία καὶ δημοσῆτος, καταλαμβάνουσα τὴν ἐξουσίαν αὐθαίρετος καὶ παντοδύναμος, ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν τῇ μοναρχίᾳ πορεῖαν· ἢ ἀρχὴ μένει ἀείποτε ἢ αὐτὴ· ἢ ἐξουσία διατελεῖ ἀνεύθυνος, εἰς οὐδένα ὀφείλουσα νὰ δώσῃ λόγον, πᾶν ὅ,τι πράττει, πράττει ἐξ ὀνόματος τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ ἀμέσως ἀπορρέει διὰ τῆς ἐκδηλωθείσης βουλήσεώς του, καὶ μόνον ἀνταλλάσσουσα τὸ στέμμα τοῦ ἀπολύτου μονάρχου διὰ τοῦ ἐρυθροῦ σκούφου τοῦ λαϊκοῦ αὐτοκράτορος. Λουδοβίκος δέκατος τέταρτος, Ροβеспιέρρος, Ναπολέων εἶνε διάφοροι ἐνσαρκώσεις τῆς αὐτῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, τοῦ ἀνεξελέγκτου δεσποτισμοῦ τῆς πολιτείας, εἴτε ἐν ὀνόματι τοῦ θείου δικαίου, εἴτε τῆς πανδήμου ψηφοφορίας· ἀληθῶς, φωνὴ λαοῦ φωνὴ θεοῦ· σκοτεινὴ, ἐγωϊστικὴ, ἀνεύθυνος, ἔχει σύμβολον τὸ μυστήριον, δόγμα τὸ ἀλάθητον, μηδεμίαν ἀνεχομένη κριτικὴν συζήτησιν, πράττουσα τὰ πάντα ἐν ὀνόματι ἀφρημένης ἀρχῆς, ἐπιτρέπουσα δὲ τὴν ἐλευθέρην κίνησιν τοῦ ἀτόμου, καθ' ὅσον μόνον συμφέρει εἰς τὰ ἀποκρυσταλλωμένα αὐτῆς δόγματα. Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, τὸ πιστεύω τοῦτο καὶ ἡ πανάκεια τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, εἶνε ἄμεσον συμπέρασμα τῆς θεωρίας, ἀλλ' εἶνε ἄμα ὁ θρίαμβος τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ ποσοῦ, ἢ ἐπικρατίας τῆς φυσικῆς βίας κατὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἰδέας, τῆς γαστρὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῶν κάτω ἐπὶ τῶν ἄνω. Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα κατεδείχθησαν πλέον ἢ ἄπαξ ἐν τῇ πολιτικῇ ἰστορίᾳ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων. Ἡ καθολικὴ βούλησις, ἀπόλυτος καὶ ἐνιαίᾳ, ἀνλαμβάνουσα τὴν κυριαρχίαν διὰ τῆς πανδήμου ψηφοφορίας, πόρισμα γνώμης τυχαίως καὶ ἀσυνειδήτως σχηματισθείσης, στερεῖται τῆς ἀνωτέρας ἐκείνης κρίσεως καὶ αὐθεντείας, ἣν πρέπει νὰ ἔχῃ πολιτικὴ κυβέρνησις, προὶδὼν οὐσα πεφωτισμένης καὶ βεβαιωμένης συνειδήσεως τοῦ ἔθνους· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέρχεται ἢ ἀείποτε ἀπειλητικὴ στάσις τῆς μειοψηφίας ἀπέναντι τῆς κυβερνώσης πλειοψηφίας, ἣτις ὑπὸ τὸν πομπῶδη τίτλον τῆς καθολικῆς βουλήσεως κατέχει τὴν ἐξουσίαν. Οὕτως ἐκ τοῦ ἀμειλίχτου ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο τούτων ἀντιπάλων δυνάμεων ἐγκαινίζεται ἢ αἰωνία δυσπιστία, τὸ μῖσος, ἢ ἀπέχθεια, ἀπαίσια δεινὰ, μοιραίως ἄγοντα τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ρῆξιν, εἰς τὴν ἐπικίνδυνον.

Μεθ' ὅλας ταύτας τὰς ἐλλείψεις, ἢ «Κοινωνικὴ Συνθήκη» μεγάλη προσήνεγκεν ὑπηρεσίας. Τότε τὸ πρῶτον ἐδιδάσκετο ὁ κόσμος τὰ πραγματικὰ αὐτοῦ δίκαια, τὸ ἄτομον καὶ τὸ ἔθνος ἀντελαμβάνοντο

της ελευθερίας ἐαυτῶν καὶ τῆς αὐτονομίας· εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θεοῦ δικαίου ὑποκαθίστατο τὸ ἀνθρώπινον, σύμβολον τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου, ἡ δὲ ἐλευθερία καὶ ἰσότης, μεταφυσικὰ τέως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πλάσματα, λαμβάνουσιν ἤδη σάρκα καὶ ὑπόστασιν διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ταύτης θεωρίας. Ὁ λαὸς ἔρχεται εἰς συνείδησιν τῶν δικαίων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀτομικότητος· ἀπαιτεῖται μόνον ἡ πρώτη ἀφορμὴ πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς συνειδήσεως ταύτης, ἣτις μετ' ὀλίγον εἶνε κεκλημένη νὰ διακροάξῃ νέαν κριτίδα ἐν τῷ ἱστορικῷ ρεύματι τῆς κοινωνίας.

«Ἄνευ αὐτοῦ ἡ Γαλλικὴ δὲν ἤθελεν ἐπαναστατήσει», εἶπεν ὁ Ναπολέων, ὑπερβαλλόντως ὀρίτως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ρουσσῶ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Δὲν ἦτο οὗτος ἀρχηγὸς σχολῆς, ἡ καινορρήμων αἰρεσιάρχης, ἦτο αὐτὴ ἡ ἐπαναστάσις, τῆς ὁποίας διευτύπου τὸν πρῶτον καὶ τὸν τελευταῖον λόγον. Ἄπαντα τὰ παράτολμα ὄνειροπολήματα τῶν συγγραμμάτων του, ἡ λατρεῖα τοῦ φυσικοῦ βίου, ὁ θαυμασμὸς τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ἡ κριτικὴ τῆς ἰδιοκτησίας, ἡ ἀποθέσις τοῦ λόγου, τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, μετὰ τῆς πρωτοτύπου ἐκείνης διαλεκτικῆς διατυπωθέντα, εἶχον ἐπενέγκει τελείαν ἀναστάτῳσιν ἐν τῇ συνειδήσει τῆς κοινωνίας. Ἦτο ὁ προφήτης νέου κόσμου, καὶ ὅταν ὁ Ροβεσπιέρρος, ὁ συνεπέστερος μαθητὴς τοῦ Ρουσσῶ, ἐσκόπει νὰ λάβῃ ἐν τῇ Συμβατικῇ τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, μετέβη εἰς τὰ δάση τοῦ Μονμρανσύ, τὸ εἰδυλλιακὸν τοῦτο ἄστυλον τοῦ συγγραφέως τοῦ Ἐμιλίου, ἵνα ἐμπνευσθῇ ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ φιλοσόφου, καὶ γράψῃ τὴν ἐκθεσίν του περὶ τοῦ ψηφίσματος, τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὴν νέαν θρησκείαν τοῦ κράτους· ἀληθῶς, τὸ πρῶτον ἄρθρον φέρει τελείαν τὴν σφραγίδα τοῦ Ρουσσῶ· «ὁ γαλλικὸς λαὸς ἀναγνωρίζει τὴν ὑπάρξιν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς»· πλήρης ἀπόδοσις τοῦ πνεύματος τοῦ γράψαντος τὰς «Ἐπιστολάς ἀπὸ τοῦ Ὀρούς».

Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν φράσις τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης», ἣτις νὰ μὴ παρελήφθη ἐν τινι νόμῳ, προκηρύξῃ, συγγραμμάτι, ἄρθρῳ ἐφημερίδος, κατὰ τοὺς θυελλώδεις ἐκεῖνους χρόνους. Εἶνε ἡ Βίβλος τῶν ἐνθουσιαστῶν. Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ τελεῖ τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἐορτὴν ἐν ταῖς στιγμαῖς ἐκεῖναις, ματαστραφέντος τελείως παντὸς ἱστορικοῦ δικαίου, συγκρατοῦντος τὸ ἀρχαῖον καθεστὸς. Ἐν τῇ αὐτῇ διακηρύξῃ τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου ἀναγινώσκωμεν μεταξὺ ἄλλων: «ὁ λαὸς εἶνε ὁ κυρίαρχος, ἡ κυβέρνησις τὸ ἔργον του καὶ ἡ ἰδιοκτησία του, οἱ δὲ δημόσιοι ὑπάλληλοι οἱ ἐπιστάται του· ὁ λαὸς δύναται νὰ μεταβάλῃ κατ' ἀρέσκειαν τὴν κυβέρνησιν του καὶ ν' ἀνακαλῇ τοὺς ἐντολοδόχους του». Ὁ Saint-Just, ἕτερος ἐνθουσιαστής, ἀναφωνεῖ: «Ἡ κοινωνικὴ συνθήκη εἶνε συνθήκη μεταξὺ τῶν πολιτῶν, καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Οὐδαμῶς ὑποχρεοῦται τις πρὸς συνθήκην, εἰς συνομολόγησιν τῆς ὁποίας δὲν συμμετέσχεν». Ἡ κυβέρ-

νησις εἶνε τὸ νευρόσπαστον τῶν ὀρέξεων τῆς ἐκάστοτε πλειονοψηφίας, ὁ δὲ λαὸς εἶνε ὁ κύριος αὐτῆς, δυνάμενος κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ τὴν ἐκμηδενίσῃ· οὐδεμίαν ἔχει πρὸς αὐτὴν ὑποχρέωσιν, εἶνε ἐλεύθερος ἀείποτε νὰ μεταβάλῃ, περιορίσῃ, ἀναλάβῃ κατ' ἀρέσκειαν τὴν ἐξουσίαν, ἣς κατέστησε τὴν κυβέρνησιν θεματοφύλακα· καὶ ἡ μεγαλειότης τῆς πολιτείας, ἣτις τέως ἐξεπροσωπεῖτο ὑπὸ μιᾶς μόνης κεφαλῆς, διεκδικεῖται ἤδη ὑπὸ ἀφηρημένου ὄντος, Ὑδρας πολυκεφάλου, κατὰ πᾶσαν στιγμὴν μεταβαλλούσης γνώμην. Ἐν τοιοῦτῳ κλύδωνι πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναστατώσεως ἐκυλινδεῖτο ἡ κοινωνία ἐκείνη, τὰ πάντα καταστρέφουσα, μηδὲν δ' ὀριστικὸν δυνάμενη ν' ἀνεγείρῃ, νέα δημιουργοῦσα καθ' ἐκάστην πολιτικὰ συστήματα καὶ συντάγματα, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λογικῆς, ὑπείκουσα εἰς ἀφηρημένην ἀρχὴν, ἀνατρέψασα τὸν δεσποτισμὸν τοῦ ατόμου, ἵνα ὑποταχθῇ εἰς τὴν καθ' ἐκάστην ἀλλοιουμένην τυραννίαν τῶν ἐπὶ τὴν κυβέρνησιν ἀνερχομένων δυνάμεων, διεκδικουσῶν τὸ ὑπέρτατον δικαίον τῆς πολιτείας, κατὰ τὰ δόγματα τῆς «Κοινωνικῆς Συνθήκης».

Ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ Ρουσσῶ, καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη ἐξεληθοῦσα τῶν ὀρίων τῆς Γαλλίας, ἐξήσκησεν οὐσιώδη ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐξεδηλώθη εἰς ἱκανὸν βεχθὸν ἐν τοῖς πολιτικοῖς φιλοσοφήμασι τῶν δύο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους πρωτίστων Γερμανῶν φιλοσόφων, τοῦ Καντίου καὶ τοῦ Φίχτου. Ἦτο τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἡ ἀποκάλυψις τῆς νέας κοινωνίας, ἀμορφώτου ἔτι καὶ συγκεχυμένης, ἀλλὰ προσπαθούσης νὰ εὕρῃ ὅπου δῆποθι παρεσκευασμένον ἱστορικὸν ἔδαφος, ὅπως ἐλευθέρως ἀναπτυχθῇ καὶ κερποφορήσῃ. Καὶ τοιοῦτον ἔδαφος, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς Εὐρώπης ἴσως χώραν, πικρεῖχε κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκεῖνας στιγμὰς ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη, τείνουσα ν' ἀποσπάσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ καθεστώτος, τῶν ἠρακλείων τούτων στηλῶν τῆς ἐπιστήμης, πέρα τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἦτο τοσοῦτον τολμηρὸς, ὥστε νὰ προβῇ διακινδυνεύων ἐρχόμενος εἰς ρῆξιν καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν.

N. Καζάκης.

ΑΝΔΡΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Μεταξὺ τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ τῆς τέχνης λείψανα ἐξήχθησαν ἀναμφισβητήτως δύνανται νὰ θεθῶσι καὶ αἱ Κυκλάδες διὰ τὰ ἀγάλματα τὰ ἀνευρεθέντα ἐν Μήλω, διὰ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Θήρας καὶ Σύρου, διὰ τὰ πολυπληθῆ ἐκ Πάρου τεμάχια, διὰ τὰ καλλιτεχνήματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς αὐτῆς νήσου, μάλιστα δὲ

πάντων διὰ τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Δήλου ἐσχάτως εἰς φῶς προσελθόντα. Ἐν τούτοις μεθ' ὅλον τὸν πλοῦτον, οὐ ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐπεδείχθη, ἅτε τῶν πλείστων κρύφα ἀποκομιζομένων, μεθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὑπάρξεως πλείστων ἔτι λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, τὰς μέχρι βεβαιότητος πιθανότητος ἀναδείξεως πλείστων ἐπ' αὐτῶν τοπογραφικῶν σημείων, οὐδεμία μέχρι τούτου φροντίς ἐλήφθη ἐπιστημονικῆς, συστηματικῆς ἐρεύνης αὐτῶν, δι' ἧς πολλὰ ἐπὶ τόπου ἤθελον ὀρισθῆ, πολλὰ νῦν διὰ τῶν χειρῶν τρίτων διολισθηκίοντα ἤθελον ἀπαρτίσει καλὴν συλλογὴν τῶν ἐν ταῖς νήσοις ταύταις εὐρισκομένων, πολλῶν ἀπκτῶν μακρὰν θάπτειχεν ἢ κεντρικὴ ὑπηρεσία, διὰ τῆς ἀποστολῆς πρὸς ἄλλων καταλλήλων ἀντιτῶν ἀμαθεστάτων, τῶν οὐδὲ γαίῃ ἐπισταμένων καὶ ἐν τούτοις ἀναλαμβανόντων διαγνώσεις ἀρχαιοτήτων, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀτασθαλίης αὐτῶν καὶ ὕβρεως, εἰς πολλὰς ματαίας δαπάνας τὸ δημόσιον ὑποβλήλλοντων, ὡς συνέβη πολλάκις ἤδη καὶ δὴ καὶ ἐσχάτως ἔτι ἐν τῇ ἀνακαλύψει τοῦ ἀθλίου ἐκείνου συμπλέγματος τῆς Μήλου.

Ἐκτὸς τῆς Δήλου, ἐφ' ἧς, χάρις τῇ Γαλλικῇ κυβερνήσει καὶ ταῖς ἐργασίαις τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς σχολῆς, ἔρευναί τινες ἐγένοντο, ἐπ' οὐδεμίαν τῶν ἄλλων νήσων ἐγένοντο σκαφικὴ συστηματικαί. Σκάπτουσι καθ' ἐκάστην ἕκαστος κατὰ βούλησιν καὶ πάντα τὰ ἀνευρεθέντα ἀνήκουσιν εἰς τοιαύτας ἰδιωτικὰς ἐργασίας, προερχόμενα ἐκ τῶν τυμβωρυχιῶν καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἀρπαγὴν γενομένων σκαφῶν, ἀλλὰ τί τὸ ἐντεῦθεν προσγιγνώμενον ὄφελος ἀφ' οὗ εἰς τὴν διέθεσιν τῶν ἀνασκαπτόντων ἀπόκειται ἢ ἐπίδειξις ἢ ἡ ἀπόκρυψις καὶ ἀπεμπόλησις τῶν ἀνευρισκομένων; τί τὸ ὄφελος ἀφ' οὗ καὶ τῶν τυχόν ἐπιδεικνυμένων ἄγνωστος τὸ πλεῖστον ἢ πρόσλευσις, ὁ τόπος ὅπου ἀκριβῶς ἀνευρέθησαν;

Ἐπάρχουσιν ἀληθῶς τῶν νήσων περιγραφαὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκριβεῖς ὑπὸ ξένων ἀνδρῶν περιελθόντων ταύτας συγγραφεῖται ἐν αἷς καὶ ἀρχαιολογικῶς αἰ νήσοι ἐξετάζονται καὶ δύνανται τι, νὰ ἀντιτάξῃ ὅτι ἐξητάσθησαν ἤδη καὶ κατὰ τοῦτο. Δυστυχῶς ὅμως καὶ οἱ περιηγηταὶ οὗτοι καὶ τινες τῶν ἡμετέρων τῶν ἀσχοληθέντων εἰς τοιαύτας συγγραφὰς ἀπέτελεσαν τὸ τμήμα τὸ ἀρχαιολογικὸν μόνον ἐξ ὅσων ἠδύναντο ἐντὸς ὄρισμένου, συντόμου πολλάκις, χρονικοῦ δικστήματος, νὰ ἰδῶσιν ἢ παρὰ τῶν ὀδηγῶν αὐτῶν νὰκούσωσιν, οὕτως ὥστε σχεδὸν τῶν αὐτῶν ἐν τῷ τμήματι τούτῳ ἐπανάληψις γίγνεται ἐπιπροσθεμένων ἐνίοτε τῶν ἐκ τῆς παρεμπιπτόσεως τῶν χρόνων μεταξὺ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου ἀνευρεθέντων, πολλῶν παραλειπομένων, ἄλλων δ' οὐκ ὀλίγων, καὶ μάλιστα τῶν ἐπιγραφῶν, ἐσφαλμένως ὡς τὰ πολλὰ ὑπὸ σπουδῆς ἀντιγραφόμενων.

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἐν τοῖς μάλιστα ὑπάγεται καὶ ἡ Ἄνδρος, ἣτις διὰ καλῶν ἔργων ἐκόσμησε τὴν ἐν Ἀθήναις συλλογὴν καὶ οὐκ ὀλίγας ἐπιγραφὰς παρέσχε. Πάντα ὅμως ταῦτα κατέστησε γνῶριμα ἢ ἰδιω-

τικὴ ἐργασία πολλάκις ὄλως τυχαία, ἐνίοτε ὑπὸ ἐπὶ τοῦτο πρὸς τὰ ἐκεῖ πλεόντων ἀρχαιοκαπήλων διευθυνομένη. Ἡ Παλαιόπολις (Παλιόπολις) αὐτῆς μεθ' ὅλα τὰ ἐκεῖθεν μετακομισθέντα εἶνε ἀνεξερεύνητος ἔτι διότι καὶ περὶ αὐτῆς καὶ ξένοι ἔγραψαν καὶ ἐξέδωσαν πολλὰ καὶ παρ' ἡμῶν μονογραφικὰ καλὴ ὑπάρχει, ἢ τοῦ Ἄντ. Μηλικράκη, ἀλλ' ἐργασία συστηματικὴ πρὸς ἀνίχνυσιν τῶν κυριωτέρων τοπογραφικῶν σημείων οὐδεμία ἐγένετο, ὡς καλὸν ἦτο νὰ γείνη ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ὅπου πανταχοῦ προσκόπτει τις ἐπὶ ἀρχαίων λειψάνων καὶ ἐξ οὗ καὶ εἰς μεμακρυσμένας κώμας πολλὰ μετηνέχθησαν.

Ἐκτὸς τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιοτέρης τέχνης περίεργος πᾶν θάπτειχεν ἢ συλλογὴ πᾶσων τῶν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Βυζαντινῶν ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀλίγῳ πρὸ ἡμῶν ἀναγομένων ἐπιγραφῶν, τῶν δηλωτικῶν τῆς κατοχῆς οἰκοδομῆς τινος, ἢ εὐχετικῶν ἐπὶ ναῶν, ἐπὶ εἰκόνων ἐν ναοῖς κ.τ.τ. Τοιαῦτα ἀπαντῶσι πανταχοῦ τῆς νήσου συνοδευόμενα πολλάκις ὑπὸ οἰκοσῆμων μάλιστα ἐν Κορθίῳ. Περίεργος ἐπ' αὐτῶν ἡ θέσις τῆς γλώσσης ἐν χρόνοις πολλάκις τὰ μάλιστα ἡμῶν ἐγγίζουσι. Τοιαύτας τάσσω τινὰς ἐνταῦθα ἐν σειρᾷ μετὰ καὶ ἄλλων παραλειφθεῖσων ἢ ἐσφαλμένως ἐκδοθεισῶν, καθ' ἣν τάξιν ἐν τῇ περιοδείᾳ ἀπήντησα.

Τοιαύτην πρώτην εἶδον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ταξιάρχων ἐν χωρίῳ Ἀμοναλείου τοῦ δήμου Κορθίου (διότι ἀποδοῦς εἰς Χαλκολιμνιῶνα, ἐτρέπην τὴν ἐπὶ τὸ Κόρθιον διὰ Καππαρίας καὶ Ὀπίσω-μεριᾶς) κατὰ τὸ ὑπέρθυρον ἐπὶ πλακῶς φερύσης ἀνγλυφον παραστάσιν τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ καὶ ὑπὸ παχέος στρώματος ἀσβέστου κατὰ τὸ νησιωτικὸν ἔθος κεκαλυμμένης, τήνδε:

αψθ 5 Ἰουλίου
ἀνκαινίσθη ὁ θεῖος ναὸς τοῦ
μέγα Ταξιάρχου διὰ συνδρο
μῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτά
Μετροπολίτου ἀγίου πρώην Σκοπίου
Κυρίου Ἀνθίμου Κουμυριανοῦ

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου 1780 Δικέβρου 16 ὑπὸ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ: Ἀρακεινισθ ὁ ναὸς οὗτος δι' ἐξόδων τοῦ ἀγίου δεσπότου ὑπὸ δὲ τὴν τοῦ Προδρόμου: τοῦ προιν Σκοπίου, ταῦτα πάντα ἐπὶ τοῦ λίθου πεποιημένα ἐξ οὗ τὸ καταπέτασμα ὄλον.

Ἐπὶ εἰκόνας ἀγίου Γεωργίου ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ χρονολογία κατασκευῆς αψθβ'. Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ: Μνήσθητι κε τοῦ δούλου σου Ἀνθίμου Ἀρχιερέως.

Ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἀθηδονίων τοῦ Κορθίου ὡς ὑπέρθυρον τοῦ ἡρειπιωμένου

ναοῦ τῶν ἁγίων Πάντων χρησιμεύει πλάξ μαρμαρίνη φέρουσα κατὰ μῆκος καλὸν κόσμημα ὑπὸ δὲ τοῦτο εἰς ἓνα στίχον τὴν ἐπιγραφὴν :

† *Κε βοήθη τὸν δοῦλων σου* ✕ *κὲ τι σὺνβιον αὐτοῦ, ἡ δὲ ἀναγινώσκωντες εὔχεσθε* Δ *IKNO*.

ὑπὲρ δὲ ταύτην τὸ ἔτος 1731. Ἐντὸς δὲ τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ πλακὸς μετὰ ὠραίου πέριξ ἐν τετραγώνῳ κοσμήματος ἀναγινώσκεται:

Τὸ παρὸν ταφῆ
ων ἡπάρχι τοῦ Ἀη
κολάου Μηστι 1749.

Μεγίστην καὶ παράδοξον ἀντίθεσιν ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ποιοῦσιν ἡ ἐπιμέλεια μεθ' ἧς εἶνε κατεσκευασμένα κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Βυζαντιακῆς καλλιγραφίας τὰ γράμματα καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ὀρθογραφικοῦ μέρους ἥτις πιστῶς ὡς ἔχει ἐπίτηδες ἀπεδόθη.

Ὁ αὐτὸς οὗτος ναὸς φέρει ἐπὶ τῶν διαφόρων τοίχων αὐτοῦ λείψανα ἀρχαίας οἰκοδομῆς, μάρμαρα ἐξ ἄλλης χρήσεως πολλῶ παλαιότερας εἰλημμένα, τοιαῦτα τὰ κατὰ τὰς θυρίδας καὶ ἰδίως τὰς ἔσθεν καὶ ἔσθεν τῆς θύρας ἐντὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ βήματος ὑπάρχει καὶ μαρμαρίνος μικρὸς κιονίσκος βραδωτὸς τῶν ἐχόντων τὰ κάτω λίαν πλατέα στενώτερα δὲ τὰ ἄνω. Ὁμοίαι λείψανα ἀρχαίας οἰκοδομῆς καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Β. ὄψιν καὶ τὴν ὁδὸν θυρίδος, ὅπου ὡς ὑπέρθυρον ὑπάρχει πλάξ φέρουσα ἐπὶ τῆς κάτωθεν ὄψεως, τῆς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ φαινομένης, τάδε :

1731 *Ἐνεκερτσι ὦ παρὼν ναὸς το ἁγιον τεσαρακι* 13 N.
τα

ἔγινεν ἰ παρὼ πόρτα.

Ἐν τῇ συνοικίᾳ *Μοσχίωνα* τοῦ Κορθίου καὶ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ πύργου τοῦ Μ. Ζ. Καμπάνη ἐλαφρῶς ἐγγεγραμμένη παράστασις τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἐπὶ πλακὸς φερύσης ἄνω μικρὸν γείτωμα, ἀκόσμη Λεσβίῳ ὄρμῳ περατούμενον· δεξιᾷ δὲ τῷ ὄρῳ οἰκόσημον μικταῖς γραμμαῖς ἐξειργασμένον, ἐγγεγλυμμέναις τε καὶ ἀναγλύφοις. Ἄνωθεν τῆς ὄλης παραστάσεως ἐπιγραφὴ:

X
ὁ ἄρ. MI HA 1694

καὶ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ κυρίου τοῦ πύργου ὑπὸ δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ οἰκοσήμου:

Ἐύφος
βαστὸ
καὶ Ἰσταμαί
στὲς θί
ρες τά
φτες

βλέπο
ἡδατα
καὶ-ἰσελ
θόντας

Ἡ πλάξ εἶνε τοποθετημένη ὄντως μετὰξὺ δύο θυρῶν καὶ ἀντικρὺ τῆς πρὸ τῶν θυρῶν κρήνης φερύσης καὶ τρύτης μακρὰν ἐπιγραφὴν πολὺ νεώτεράν τῆς ἄνω, ἔχει δ' ὕψος 0,60 καὶ πλάτος 0,54.

Ἐν τῇ αὐτῇ συνοικίᾳ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι ἐπὶ πλακὸς τεθραυσμένης καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ὕψους 0,50, πλάτους 0,61, ἡ ὑπ' ἀριθ. 5 ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου ὑπὸ Α. Μηλιαράκη (σ. 124) ἑλλιπῶς δημοσευθεῖσα, τελειότερον ἀναγινωσκομένη

. . . ΙΟΥΞ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝΞ . . .
. . . ΞΩ ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ Κ . . .
. . . ΘΕΑΣ ΑΓΑΛΜΑ ΕΚ . . .

ΑΝΕΘΗΚΙΕΝ

Τὰ γράμματα Ῥωμαϊκὰ μετ' ἀμελείας εἰργασμένα. Τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ σύγκειται τὸ πλεῖστον ἐκ παλαιῶν μαρμαρίων ἢ λίθων ἐξ ἄλλης χρήσεως εἰλημμένων, οἱοὶ πολλοὶ παρρηροῦνται καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον, ἐπὶ τεμαχίου μαρμαρίου ἐρριμμένου ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου ἡρειπιωμένου ναοῦ μόνον τὸ ὑπὸ τὸν σταυρὸν ἔτος τῆς οἰκοδομῆς 1693 σαφῶς φαίνεται, τὰ δ' ἄλλα ἀποτετριμμένα.

Ἐν τῇ αὐτῇ συνοικίᾳ ἐν τῷ ἐρήμῳ ναῷ τῆς Θεοσκεπαστης ἡ βεθμὴς ἡ πρὸ τῆς Ὠραίας πύλης ἡ ἡμικυκλικὴ φέρει ψηφιδωτοῦ μέρους ὡς διάκοσμον.

Περαιτέρω πρὸς Β. τῆς κώμης Κοχύλου ὑπάρχει τὸ ἀπλῶς Κάστρο ἢ ἀπάνω Κάστρο καλούμενον πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς χώρας ἢ κάτω Κάστρον. Εἶνε δὲ τοῦτο λείψανα οἰκῆσεων φραγκικῶν ἐν σωρείᾳ καταπεπτωκότα, ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ ὑπερτείνοντος τοῦ Κοχύλου πρὸς Β. ὀικοδομημένα ἐντὸς μεγάλου περιβάλλου. Περὶ τὸ μέσον που κεῖται ναὸς τῆς Κοιμήσεως ἐν τῷ ὁποίῳ ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ παρκαστάτου τῆς δευτέρας ἀψίδος ὑπάρχει πλάξ τετραγώνος μετὰ κοσμήματος πολυπλόκου ἐντὸς πλαίσιου· ἐπὶ τῆς δεξιᾷς ἄνω ἄκρας τοῦ πλαίσιου τοῦ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν:

1717 *νικολὸς Ταπόντες.*

Κατωτέρω ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κοσμήματος ἐλαφρότατα ἐξεσμένον καὶ μόλις διακρινόμενον τὸ ἔτος 1716, κάτωθεν τούτου γράμματα λεπτότατα δυσανάγνωστα καὶ μετὰ ταῦτα:

ΚΙΩ^Η ταπὸν
τες

Κατωτέρω ὑπὸ τὴν πρώτην τοῦ κοσμήματος περιστροφὴν

1 7 3 1

ζάνετα
πόντε

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς. Κατὰ δὲ τὸ ἀνάλογον μέρος ἐν δεξιᾷ πλάξ ὁμοίᾳ μεθ' ὁμοίου κοσμήματος φέρουσα ἐπὶ τῆς ἄνω πλευρᾶς πρὸς τὸ ἔξω μέρος μεγάλους γράμμῃσι τάδε:

ΠΕΡΑΚΙ ΚΛΕΟΕΝ ΤΙ . . . (τὰ λοιπὰ ἀποτετριμμένα)

κάτωθεν ἀμέσως ἐν ἀρχῇ

1 7 1 6 (μετὰ τοῦτο λέξεις ἀποτετριμμένα) τοῦ τέφρου

Αἱ ἐπιγραφαὶ λίαν δυσανάγνωστοι ὑπὸ τῆς ἐπικλυπτύσεως ἀσβέστου. Ὁ ναὸς διατηρεῖ ἔτι βυβλιοθήριον μέγα, ὕψους 0,71, δικιμέτρου ἐξωτερικῆς χεῖλους 0,75, φέρον ῥαβδώσεις ὀφιοειδεῖς πεπληρωμέναις κάτω ἐν ἀρχῇ διὰ μικρᾶς γλώσσης.

Ταῦτα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου ὑπὸ Α. Μηλιαράκη ἑλλιπῶς ἐξενηγεγμένα. (σ. 80.)

Ἐν τῇ κώμῃ Μεσσαθοῦρι τοῦ δήμου Ἄνδρου ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας Δημ. Βαρδάρη ἐντετοιχισμένη ἢ καὶ ὑπὸ Α. Μηλιαράκη (σ. 125 ἀρ. 9) ἑλλιπῶς ἐκδοθεῖσα:

. . . ΛΙΛΑΣ ΦΑΙΑΚΟΣ
. . . ΑΙΝΙΒΟΥΛΙΑΝ
. . . ΟΝΕΙΛΕΩ ΤΩ ΔΗΜΩ

ἐπὶ τεμαχίου λίθου ὕψους 0,14 πλάτους 0,45.

Ἐγγὺς ταύτης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοίχου ὀλίγον ἀριστερᾷ ἐπὶ βάσει μικρᾶς ἢ βωμίσκου ὕψους 0,25, πλάτους 9,18 ὑπάρχει ἡ ἐξῆς:

ΞΩΤΗΡΙ ΚΑΙ
ΚΑΙ ΚΤΙΣΤΗ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕ
ΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑ
ΤΟΡΙ Ξ[ΕΒΑΣΤΩ]
. . . . Ν
ΟΛΥΜ] Γ[Ω

Ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἣτις ἀποροῦμεν πῶς διέφυγεν οὕτως ἐγγὺς τῇ ἐτέρᾳ οὐσα τὸν συγγραφέα τῆς Ἄνδρου, ἐπαναλαμβάνεται δις ὁ σύνδεσμος καὶ ὑπὸ σφάλματος.

Καὶ δεξιᾷ τῆς πρώτης ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοίχου τεμάχιον ὑποστηρίγματος ὑπὸ τὸ γείσωμα κεφαλῆν γρουπὸς ἢ μᾶλλον λέοντος φέρον, τὸ ὅλον ὕψους 0,24.

Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ δήμου Ἄνδρου τῇ κοινῶς Χώρα ἢ Κάτω Κάστρο ἀκουοῦσα πολλά κεῖνται τῆδε ἀκαεῖσε ἐπὶ τοίχων ἢ καὶ ἀλλαχοῦ μεσαιωνικὰ καὶ παλαιότερα, τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐκ τῆς Παλαιολόγειας μετε-

νηγεγμένα. Τοιοῦτον τὸ μέγα ἀνάγλυφον τὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς σχολῆς Κατῆρ τῶν συνήθων ἐπιτυμβίων ὕψους 1,57, πλάτους 1 ἀκριβῶς μέτρου, πάρχους 0,15. Ἐπ' αὐτοῦ προκρίσται γυνὴ ἐν ἀριστερᾷ (καὶ οὐχὶ ἐν δεξιᾷ ὡς ἐν τοῖς Μηλιαράκη σ. 125 λέγεται) ἐπὶ σκίμποδος καθήμενη, ἀκουμβᾷ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τοῦ ἔξω τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς, ἣν ἐξερχομένην τοῦ περιβάλλοντος τὸ σῶμα ἐκτὸς τοῦ στήθους ἱματίου, ἔχει ἐπὶ τῶν μηρῶν πρηνῆ πρὸς τὰ δεξιὰ ἀποβλέπουσα. Ἡ δεξιόθεν προσερχομένη φέρει κόμην βραχεῖαν καὶ χιτῶνα ποδῆρη μετὰ δυσάκμπτων πτυχῶν μέχρῃς ἄκρων τῶν ποδῶν κατερχόμενον, ὧν φαίνεται πρὸς τὰ ὀπίσω ὑπεγείρομενος ὁ δεξιὸς ἐκ τῆς γυναικὸς κινήσει. Τῇ ἀριστερᾷ ἔχει νόρθηκα τὸν συνήθη (καὶ οὐχὶ λιβαρωτίδα) ἀνοικτὸν, οὗ ἐξάγει τι τῇ δεξιᾷ. Τὸ ὅλον εἰς τὸ κάτω μέρος ἔχει ἐξοχὴν τὸ πλεῖστον τῆς πλάκῃς διήκουσαν, δι' ἧς ἐνεγομοῦτο ἐπὶ τῆς βάσεως. Ἄνω ἔφερν ἀέτωμα ἐπὶ προκστάδων στηριζόμενον, ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ ὀποίου τῆς ὀριζοντίως, ἦτοι τῆς ἐπιφανείας τοῦ γείσου ὑπάρχει ἡ ἑλλιπῶς ἐκδοθεῖσα ἐν τοῖς Μηλιαράκη ἐπιγραφῇ:

**ΛΙΩΛΙΑ ΑΥΛΟΥ ΘΥΓΑΤΗΡ ΓΥΝΗ ΔΕ ΠΡΟΥΣΙΟΥ
[ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΝΟΥ]**

Ἐπὲρ δὲ τὸ ἀνάγλυφον καὶ ἐντὸς τοῦ πλακίσου ἡ ἐπίσης ἑλλιπῶς ἐκδοθεῖσα:

**ΠΡΩΤΗ ΑΥΛΟΥ ΓΥΝΗ ΔΕ ΑΙΣΧΙΝΟΥ ΤΟΥ
ΦΙΛΟΝΙΔΟΥ.**

Τὰ τῆς δευτέρως ταύτης ἐπιγραφῆς γράμματα ἐλαφρῶς ἐπειρηγμένα.

Τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ προκρίσται ἕτερον τεμάχιον μικρότερον διασῶζον μέρος ἀριστερᾶς προκστάδος, παρ' ἧς ἀκέρχλος μορφή μέχρι τοῦ στέρνου κατεστραμμένη, φέρουσα χιτῶνα μέχρι μέσων ποῦ τῶν μηρῶν κατερχόμενον μετὰ χειρῶν μέχρι τῶν χειρῶν διήκουσων, ζωννύμενον περὶ τὴν ὀσφύν, ἀφ' ἧς εἰς δύο ταινίας ὁ ζωστήρ καταπίπτει. Τῇ δεξιᾷ ἐλευθερᾷ κάτω φερομένη ἔχει τι, οἶονεὶ κύλινδρον, τὴν ἀριστερὰν ὕψος πρὸς ἐτέραν πρὸ αὐτῆς μορφήν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιῶ ποδός, ἐγείρει δ' ὀπισθεν τούτου ἐστηριγμένον τὸν ἀριστερόν. Πρὸ ταύτης δεξιᾷ τῷ ὄρωντι μέρος μόνον σώζεται ἐτέρως μορφῆς ἐν χιτῶνι καὶ ἱματίῳ, ἐφ' ἧς φαίνεται φερόμενον τῇ ἐτέρᾳ τῶν ἑλλειπουσῶν χειρῶν ἄκρον ὀργάνου ἀπολήγον εἰς κεφαλὴν κριοῦ. Ὁ δεξιὸς ταύτης ποῦς σωζόμενος φέρει πέδιλον μετὰ πλουσίου ἐγκομβώματος. Τὸ ὅλον ὕψους 0,62, πλάτους 0,36, πάρχους 0,15.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ Ν. Μ. Κατῆρ, ἀνάγλυφος λίθος ὕψους 0,79, πλάτους 0,39, φέρων νέον καθήμενον ἐπὶ σκίμποδος μετὰ ὑποποδίου χωριστοῦ, ἀποβλέπων πρὸς τὰ δεξιὰ, φορῶν ἱμάτιον καταλεῖπον γυμνὸν ὅλον τὸ δεξιὸν ἄνω τοῦ σώματος καὶ τὴν δεξιὰν, ἣν στηρίζει καθέτως ἐπὶ τοῦ μετὰ προσκεφαλαίου σκίμποδος πρὸ αὐτοῦ παῖς κρατεῖ τὴν ἀριστερὰν. Τὸ ὅλον

ἀποτετριμμένον· ἡ δεξιὰ τοῦ νέου ἀπὸ τοῦ ὤμου μέχρι τοῦ μέσου τε-
θραυσμένη, τὸ πρόσωπον σώζεται παρὰ τῷ αὐτῷ ἀποκεκομμένον, ἀνωθεν
δὲ τοῦ ὄλου ἡ γνωστὴ ἦδη ἐπιγραφὴ :

ΑΞΚΛΑΠΩΝ
ΑΞΚΛΑΠΩΝΟΣ
ΧΑΙΡΕ

Καὶ ὁ ναὸς ὁ φέρων τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Παλατιανῆς, φέρει λείψανά ἀρ-
χίου κτιρίου, ἐν οἷς δεξιᾷ τῆς θύρας τῆς πρὸς Δ. ὑπάρχει καὶ κεφαλὴ
νεανίου ἀνάγλυφος μετὰ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀποβλέ-
πουσα, πλὴν σφῶδρα ἀποτετριμμένη, καλὴν ὅμως ἐργασίαν δεικνύουσα.

Ἐξω τοῦ Κάτω Κάστρου ἐν τῷ κτήματι Ζωρζῆ Καμπάνη ἐπὶ τῆς
προσόψεως ναοῦ τοῦ Ἁγ. Εὐσταθίου, ἐπὶ λίθου φαιοῦ ἡ ἐξῆς ἔμμετρος
ἐπιγραφὴ ἐλλιπῶς ἐκδοδομένη ἐν τοῖς Μηλιαράκη (σ. 126 ἀρ. 12) καὶ
ἐν τισὶ μετὰ προφανεστάτων διαφορῶν.

. . . . ΗΞΗΔΑΞΙΑΞ ΕΠΙΒΑΞ ΔΙΑΠΡΑ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΑΕΘΛΩΝ ΝΕΙΚΟΞ ΕΝΕΓΚΑΜΕΝ[ΟΞ
ΑΝΔΡΙΟΞ ΑΙΑΚΙΔΗΣ ΤΕΚΝΩΝ . . . [ΓΑ] ΤΩΔΕΝΙ ΤΥΜΒΩ
ΚΕΙΜΑΙ ΑΒΑΞ ΚΑΝΤΟΞ Π[Α]ΙΞ ΚΡΑΤΕΡΩΝ ΓΟΝΕΩΝ
ΟΥΧΩΞ ΠΗΛΕΙΔΗΣ ΦΙΛΤΡΟΙΞ ΑΛΛΩΞ ΜΕΓΑΞ ΑΡΗΣ
ΜΟΙΡΙΔΙΟΙΞ Α Ι . . Ι . . ΦΟ . . . ΟΥΧΟΞ Ι Α Ι Ξ ΒΟΤΑΝΑΙ Ξ
ΑΛΛ[Α]ΜΑΥΡΟΞ ΜΕΝ ΕΝ

Ἐν τῇ κώμῃ Μεσσαρία τοῦ δήμου Ἄνδρου, ὑπάρχει ναὸς ῥυθμοῦ κα-
θαρῶς βυζαντικοῦ, ὁ τοῦ Ταξίαρχου, ἔχων μαρμαρίνον καταπέτασμα, ὡς
περιγράφεται ὑπὸ Μηλιαράκη, ὑπερ ὅμως ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῶν ἀναγρα-
φομένων ἀναγλύφων, ἔχει ἐγγὺς τοῦ θυμιατηρίου καὶ σκῆπτρον καὶ λάγνη-
νον, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἱεροῦ βήματος πύλης κατὰ τὰς ἄνω γωνίας
δεξιᾷ μὲν τὸν ἥλιον, ἀριστερᾷ δὲ τὴν σελήνην δικέραν μετὰ ἀκτίνων
πρὸς τὰ πρόσω τοῦ ἐπ' αὐτῆς προσώπου κυματιζουσῶν.

Ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τῶν διατάγων ἐκ φαιοῦ μαρμαρίου στύλων μόλις ἀνα-
γινώσκονται τάδε :

† Τὸν σὸν
οἰκέτην
Μιχαήλ.ρο
τος . . . πα
κ ς
τ τιω
. . . . π
ον . . . τ
ευ η
c c

Ἡ δὲ ἐπὶ τῆς κάτω ὀψέως τοῦ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπέζης σταυροῦ ἐπι-
γραφὴ πλήρης ἔχει ὧδε :

Δαριὴλ τοῦ Σγουρισμένου καὶ Κοσμᾶ τοῦ Πικροῦ καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες
εὐχεσθε διὰ τὸν κτίτορα, ὁ θεὸς σώσει αὐτὸν μὲν Μαργῆφ ἔτος ϚζϚ (1157)
βασιλεύοντος Μανουὴλ Κομνηνοῦ. Ἡ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐπὶ τοῦ κιονο-
κράνου τοῦ ἀριστεροῦ κίονος, πρὸς τὸ τέλος μεταξὺ τῆς λέξεως *μηρὶ* καὶ
ἔτος ἔχει τὰ : *Μαρτ. Ν Τ.*

Ἄνωθεν τῆς κυρίας θύρας τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἀνάγλυφον, παράστασις
δύο ἀγγέλων στέμμα κρατούντων καὶ κεχρωματισμένων.

Ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ ἐπὶ τῶν τριῶν πυλῶν τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ τοῦ
ἀγίου Νικολάου, τοῦ καλοῦ μὲν ἀλλὰ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καταστρεφόμενον,
τρεῖς διάφοροι ἐπιγραφαὶ δηλωτικαὶ καὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ ναοῦ, τῶν
χρόνων τῆς οἰκοδομῆς, τοῦ ἀρχιτέκτονος κτλ. Τούτων ἡ ἐπὶ τῆς μέσης
θύρας ἔχει ὧδε :

Αψλβ' ἀρχὴν ἤληφεν ὁ ναὸς οὗτος Αὐγούστου πρώτη

ὁ ναὸς κλήσιν τοῦ Νικολάου φέρει
ἐν τῇ Μυραίων ποτὲ ἱεραρχοῦντος
ἦν ἐκάτει νῦν ψυχικῆς σωτηρίας.

Διονύσιος ἀρχιθύτης ἤγειρεν
εἰκοστὸν δὲ ἱερὸν δόμον ἐκ βάθρων
ὁ δὲ ναὸς ἴσταται μέχρι τερμάτων
δῶρον τῷ θεῷ ὁ παρὼν συνεργία
ἔκτισεν Καίρης Διονύσιος ὁ Ἄνδρου.

Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ἀναγινώσκειται :

Οἶκος τοῦ θεοῦ καὶ προσευχῆς
Μηδεὶς εἰσέλθη μνησίκακος ἐνθάδε

ἐν ἔτει Καὶ λάβη ἀρκὴν ἀντὶ τῆς εὐλογίας, αψλδ'

Ἰουλιῶντος ὁ τοῦ Χριστοῦ προδότης. κν.

Χεὶρ Μελετίου Ἱερομονάχου Κορυθίου

Μέμνησθε αὐτοῦ οἱ ἀναγινώσκοντες· ἐγράφη δὲ

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς :

Ἐφῆν ὁρᾶτε μὲ μὲν οἱ προσιόντες
καθήμενον Θεὸν τοῦ ἱεροῦ ἔνδο
κριτὴν δὲ δίκαιον ἀπάντων μεροπ.

Ἐκτίσθη δὲ παρὰ ἀρχιμακίστορος

Νικολάου Βολισιανοῦ τοῦ ἐκ Χίου

σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ Ἰωάννη τε καὶ Φραγκούλῃ αψλδ' μνη

Ἰουλιῶντος λ'.

Ὁ ἀνωτέρω ἀνφερόμενος Διονύσιος ὁ Καίρης ἀναγράφεται καὶ ἐπὶ ἐτέ-
ρας ἐπιγραφῆς, τῆς ἐπὶ τῆς πρὸς Β. ὀψέως τοῦ ἐν τῇ καταρρύτῳ κώμῃ

Μένταις νκοῦ τῆς Κοιμήσεως τοῦ ἐπιπλουμένου τῆς Κοιμούλου, ἐχούσης ὧδε :

⊕ Ἄνκοσα μητέρα τοῦ θεανθρώπου καὶ . . .
εἰκ. δαπάνη νικόλαος Κοινύλης
τῆς κοινότητος τόνδε δουμήσας δόμον·
ἀλλὰ φίλατε τοῦτο ὡς προμιθέα· ἀνακε
νίσθη δὲ Ἱερραρχῶντος Διονυσίου Καίτη καὶ
ἡγουμενεύοντος Ἐμμανουήλ Ἰωάννου αψμ'.

Ἐν τῷ δῆμῳ τοῦτο δὲν ἀπαντῶσιν ἄλλα σπουδαῖα λείψανα ἢ ἐπιγραφὰ καὶ, ἐκτὸς τῆς Παλαιόπολεως, τῆς πηγῆς δηλ. ἀφ' ἧς μετεκομίσθησαν καὶ πᾶσαι αἱ σημειωθεῖσαι ὡς εἰς ἀρχαίους χρόνους ἀναγόμεναι ἐπιγραφὰί· τὰ κατὰ τὴν Παλαιόπολιν ὅμως τᾶσσω ἐν τέλει κατὰ τὴν σειράν τῆς ἐπιπέψεως αὐτῶν καὶ τὴν γραμμὴν τῆς περιδείας. Διὰ τοῦτο μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ δήμου τούτου εἰς τοὺς βορειότερους οὐδὲν ἄλλο ἔχω νὰ παρατηρήσω κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἐκτὸς τῆς παραθέσεως μιᾶς τῶν πολλῶν ὠραιοτάτων τοπωνυμιῶν τῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ οὕτως ἐπιτηδεύει καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας ἀποδοθεισῶν εἰς τὰ πλεῖστα μέρη τῆς νήσου. Εἰς τὸ βάθος χωράδρας τινὸς ὀλίγον κατωτέρω τῆς κώμης Ἀποικίων καὶ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Στενίων ὑπάρχει κώμη ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄρους καὶ παρὰ τὸν εἰς τὸν ὄρον τῶν Στενίων ἐκβάλλοντα χεῖμαρρον, φέρουσα τὸ ὄνομα Πατούρια. Ἀπορῶ πῶς διέφυγε λίαν ἐξεζητημένη παραγωγή τὸν κ. Μηλιαράκη (σ. 76) καὶ ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ παρὰ τῷ λαῷ φερούμενου (τὰ Πατούρια εἶνε καλὸ χωρὶδ, πᾶμε ἴτὰ Πατούρια, ἦρθαμε ἀπὸ τὰ Πατούρια), ἀντὶ τοῦ ἐκφρατικωτάτου ὀνόματος τῆς θέσεως ταύτης ἀναγράφει τὸ ὄνομα ΑΠΑΤΟΥΡΙΑ ἐπιπροσθέτων ὅτι φέρει ὄνομα ἐλληνικώτατον, ἂν καὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν, οὐδὲν ἔχον ἀρχαιότητος ἐγκλείει. Διὰ τὴν νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς ἀνυπάρκτα ὅλας, εἰς ἀκτάληπτα τῷ λαῷ καὶ νὰ μὴ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἣν αἰσθανόμενος ἠθέλησε καὶ νὰ ἐκφράσῃ, ὅπως συνέβη τοῦτο εἰς πολλὰς περιστάσεις; Εἶδε τὴν θέσιν χθαμαλωτάτην, εἶδε τὸ κατώτερον μέρος τοῦ ὑπεράνω ὑψομένου ὄρους, παρωμοίασε τοῦτο πρὸς σῶμα, ἐφρατάσθη πκτοῦν καὶ ἰδοῦ ἢ ἐκφρατικωτάτη λέξις Πατούρια, δηλοῦσα τὸ μέρος ὅπου τὸ ὄρος πατεῖ, τοὺς πρόποδας ἄλλω; λεγομένους τοῦ ὄρους. Ἡ μήπως ἀσυνήθης εἶνε ἢ παρωμοίωσις πολλῶν μερῶν τοῦ ὄρους πρὸς τὰ ἀνάλογα τοῦ σώματος; διότι καὶ φρούρια (φρούρες) ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ πλάγια τοῦ ὄρους μέρη ῥάχαι λέγονται κατὰ μεταφορὰν. Ὡστε ἂς ἐμμείνωμεν εἰς τὴν λέξιν τοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ μάλιστα δὲν ἔχομεν λόγον παραδοχῆς τῆς ἐτέρας, ἀφ' οὗ κατ' οὐδένα τρόπον δικαιολογεῖται ἢ λέξις Ἀπατούρια.

Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τούτου ἐξέδραμον προστίθημι καὶ ἐτέρων ἀπάτην τοῦ

αὐτοῦ ὡς πρὸς ἐτέρων τοπωνυμιῶν. Ὀνομασίᾳ Ὀθρεόκαστρον, ἐν ἣ θέσει ἀναφέρει ταύτην ὁ κ. Μηλιαράκης (σελ. 85) δὲν ὑπάρχει. Παρὰ πλείστον οὐς ἠρώτησα περὶ τῆς θέσεως ἔμαθον ὅτι ἡ θέσις ἀκούει (περιέργως πᾶν οὕτω μετὰ τῆς ἀρχαίας συντάξεως) Βιόκαστρο, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐκ παραδόσεως φέρεται ὅτι ἐν τῇ ὄχρῳ ἐκείνῃ θέσει ὑπῆρχον κεκρυμμένοι θησαυροὶ, βιός.

Ὁμοίως ὁ ναὸς τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου λέγεται ὅτι ἐπικαλεῖται τοῦ Ξανεμύτη (σ. 103) καὶ διὰ τοῦ υ γράφεται, ἐνῶ δ λαὸς οὕτως ὀνομάζων, ἠθέλησε νὰ χαρρακτηρίσῃ δι' ἐπωνύμου δηλωτικῶς τῆς θέσεως, ὡς συνήθως συμβαίνει, ἠθέλησε δηλ. νὰ εἴπῃ ὅτι κεῖται ὄχι ἀπάνεμα ἀλλὰ ξάνεμα, ἦτοι εἰς θέσιν ἐκτεθειμένην εἰς τὸν ἄνεμον, διὸ τὸ Ξανεμύτης διὰ τοῦ η γραπτέον.

Ἐν διαφόροις δ' οἰκοδομαῖς ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς χώρας καὶ τοῦ Γαυρείου κώμης ἀπαντῶσι τῆδε κακίστε λείψανα ἀρχαίας χρήσεως, ὡς ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς μονῆς Ἀγίας βάσις κίονος ἰωνικοῦ ἐπὶ ὑψώματος πρὸ τῆς πύλης κατασκευασμένου διὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἡμιδίων καὶ ὄνων ἀνάβασιν, ὁμοία δεξιᾷ τῆς εισόδου τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὑπὸ τὸ ἀγισματάριον εἰλημμένον καὶ τοῦτο ἐξ ἄλλης χρήσεως. Πλησίον τοῦ χωρίου Θελοῦ (ὅπερ κακῶς παρὰ Μηλιαράκη Φελλοῦ ὀνομάζεται, δὲν εἶνε δ' ἄλλο τι ἢ ἡ λέξις Θελοῦ) ὑπάρχει λατομεῖον ἀρχαῖον καὶ λίθοι μεγάλοι πρὸ τῶν κεκλιμένως ἀποκεκομμένων βράχων κατακείμενοι κανονικῶς ἀποτετημένοι, κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀποτομῆς τῆς πέτρας τὸν καὶ ἐπὶ τῆς Πυκνὸς ἐν Ἀθήναις παρατηρούμενον. Τὸ μέρος λέγεται Πελεκητῆ, σώζεται δ' ἐπ' αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων λίθων εἰς παρεσκευασμένους διὰ λάρανακα, ἔσωθεν ἐσκευασμένους ὅσον τὸ ἡμίχωστον καὶ ὑπὲρ γῆν μέρος αὐτοῦ δεικνύει. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ἐργαστήριον, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον σχῆμα ἐλάμβανον τὰ μάρμαρα τὰ πρὸς ποικίλας ἐκείθεν ἐξαγόμενα χρήσεις.

Ἐν Γαυρείῳ ἐπὶ οἰκίᾳ πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Δημ. Ταράση κορμὸς γυναικὸς ἀπὸ ὀσφύος καὶ ἐξῆς φερούσης χιτῶνα καὶ ἱμάτιον ὕψους ἐνὸς περιπόου μέτρου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν οἰκιῶν ἐπὶ ἐργαστηρίου Γ. Γιαννουλίδου, βωμίσκος ἢ βάσις μικρὰ ἐντετοιχισμένη ὕψους 0,39 καὶ πλάτους 0,27, φέρουσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν, ἧς τὰ κατὰ τὰς ἐκατέρωθεν ἄκρας τῶν στίχων γράμματα κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ ἐπιχρίσματος τοῦ τοίχου :

ΞΙΩΤΗ[ΡΙΚΑΙ
ΚΤΙΕΤ[ΗΤΗΣ
ΟΙΚΟΥ[ΜΕ
ΝΗΣ ΑΥΤΟ
ΚΡΑΤ[ΟΡΙ
ΑΔΡΙΑΝ[Ω

κατωτέρω δ' ἐπὶ τοῦ κοματίου τοῦ βωμίσκου διὰ μειζόνων γραμμάτων :

ΟΛΥΜΠΙΩ

Ἐπὶ τῆς οἰκίας Γ. Καίσαρη, ἐντετυχισμένον τεμάχιον λίθου, ὕψους 0,41, πλάτους 0,29 φέρον τὴν ἐπιγραφὴν :

. ἐνικυτῶ
 . . . ομενο . . . ἐσθαι τῆ
 . . οτῆς ἀρχῆς αὐτῶ γεγεννημένη
 . . τὸν δῆμον καὶ τὰ πάντα καλοκαγαθ.
 . . γῆν πᾶσαν προσηνέγκατο σπουδῆν
 τε καὶ ἐπιμέλειαν μετὰ πάσης ἐκτε
 νοῦς προθυμίας εἰς τὸ τοὺς ἀσθενῶς
 διατεθέντας τυχεῖν τῆς καθηκούσης
 θεραπείας τε καὶ σωτηρίας. Ἴνα οὖν καὶ
 ὁ δῆμος φαίνεται εὐχάριστος ὢν καὶ τι
 μῶν τοὺς καλοὺς καγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν
 δεδόχθαι τῆ βουλῆ καὶ τῶ δήμῳ βρα
 βεῦσαι Ἀρτεμίδωρον Μηνοδότου τὸν ἰ
 ατρὸν ἐπὶ τε τεῖ προαιρέσει καὶ καλοκα
 γαθίᾳ μεθ' ὧν διατελεῖ εἰς τὸν δῆμον
 καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν χρυσῶ στεφάν .
 τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ στεφάνου
 γενέσθαι ἐν τοῖς ἀγῶσιν, οἷς ἂν ἡ πόλις συν
 τελῆ, τὴν ἐπιμέλειαν ποιουμένων τῆς ἀ
 ναγορεύσεως τῶν κατ' ἐνικυτὸν στρατη
 γῶν, ἀναγραφῆναι δὲ τὸδε τὸ ψήφισμα
 εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ δῆμος.

Ἡ λέξις ΚΑΙ εὐρίσκεται ἐν στεφάνῳ ἐλαφρῶς ἀναγλύφῳ ἐντὸς περιγε
 γραμμένον τετραγώνου πλαισίου.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοίχου ὑπάρχει προσκεκολλημένον καὶ τὸ κάτω μέρος
 ἀγάλματος, βάσις δηλ. μετὰ τῶν ἰχνῶν τῶν ἀκρων ποδῶν ἐξεχόντων,
 ἱκανῶς ἀποτετριμμένων, καὶ δεξιᾷ τούτων ὄγκος τις ἀποτριβείσης ὅπως
 γλυφῆς, ἕως παρακειμένου τῶ ἀγάλματι μέσου ὀργανικῆς ὑποβάστασεως
 ἢ ἄλλου στηρίγματος, ἐφ' οὗ διακρίνεται τριγωνικὴ διαμύρφωσις ὡσεὶ κρη
 νίου βοός.

Ἐγγὺς τοῦ Γαυρείου, παρὰ τὴν κώμην ἄγ. Πέτρον, ὑπάρχει ὁ κυλιν
 δρικός πύργος τοῦ ἄγ. Πέτρου, περὶ οὗ ἐπιφυλακασόμενος ἰδίᾳ ἐν ἐκτάσει

νὰ πραγματευθῶ, τοῦτο μόνον σημειῶ ἐνταῦθα, ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ
 τεθῆ ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἑλληνικοῖς κτιρίοις, διότι προφανεστάτον τυγχάνει
 ὅτι ἀνήκει εἰς χρόνους φραγκικούς.

Κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Γαυρείου εἰς Μπατσὶ, σὺζονται λείψανα ἐτέ
 ρου κυλινδρικοῦ πύργου ἐν θέσει Ξυλοκαρῦδα, ἧτοι οἱ τρεῖς κατώτατοι δό
 μοι πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἐν τόξῳ τοῦ λοιποῦ κατεστραμμένου. Μα
 κρόθεν φαίνονται ὡς ἀπλοῦς τοῖχος ταῦτα, ἅτε συνεχόμενα πρὸς τοὺς νεω
 τέρους ἐπ' αὐτῶν ἐκτισμένους τοιοῦτους· τοῦτο δ' ἕως ἡπείτησε καὶ τὸν
 κ. Μηλιαράκην γράφοντα περὶ αὐτῶν ἀπιθανῶς νὰ εἶνε ἕλλη ἀρχαίων
 αἱμασιῶν ἢ στηρίγματα ὁδῶν», ἐν ᾧ τῶ ἐγγύθεν ἐξετάζοντι σαφέστατος
 ὁ σκοπός.

Ἐπὶ δὲ τῆς προσόψεως τοῦ ἄγ. Ἀντωνίου ἕξωθεν τοῦ χωρίου Ἀπρο
 βάτου τεμάχιον γείσου, ἐν ἐπὶ τετραγώνου λίθου ἀνάγλυφον ἀέτωμα σηκοῦ
 καὶ ἄλλα. Ἐν τῇ αὐτῇ μικρὸν κιονόκρανον Κορινθιουργῆς ὕψους 0,17. Πα
 ραπλεύρως τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου
 ἐπὶ λίθου ὕψους 9,57, πλάτους 0,19 ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ φθαρῆσα ὅπως
 μόλις δὲ καὶ μετὰ κόπου δύναται τις νὰ διακρίνη ἐπ' αὐτῆς τὰ γράμματα
 τάδε πρὸς τὸ δεξιόν:

. Λ ΔΕ . . .
 ΙΡ
 ΟΞΑΠΩΝ

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ κατὰ μέσον ἔγραψαν τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ οἱ
 χριστιανοί:

τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου
 1 8 1 9 αωιθ'.

Μετὰ τὸ χωρίον Ἀπροβάτου ἔρχεται ἡ Παλαιόπολις βριθοῦσα λειψάνων
 τῆς ἀρχαιότητος τῆ δε κάκεισε ἀνὰ τοὺς ἀγρούς ἐσκορπισμένων. Ὑπάρ
 χουσι κατὰ τὴν παραλίαν ἀγροί, ὧν οἱ τοῖχοι ἀπαρτίζονται τὸ πλεῖστον
 ἐκ μαρμαρέων ἀρχαίων· ἐκτὸς δὲ τῶν ἐπὶ τῶν οἰκίσκων σωζομένων τοιού
 των τεμαχίων ὑπάρχουσι καὶ τινες ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ λευκοῦ λίθου ᾠκοδο
 μημένοι, ἐκ λίθου εἰλημμένου ἐκ τοῦ πλουσίου τῆς ἀρχαίας πόλεως με
 ταλλείου. Αὐτηρὸν τῆ ἀληθείᾳ νὰ μένη τὸ ἔδαφος τοῦτο ἔτι ἀνεξερεύνη
 τον, ἐν ᾧ καθ' ἐκάστην ὑπὸ τὴν ἀξίνην τοῦ σκαφέως προσέρχονται ὅπως
 τυχαίως εἰς φῶς καὶ ἐπιγραφὰ καὶ γλυπτοὶ λίθοι, ἅτινα πάντα, ἕνεκα τοῦ
 τρόπου τῆς ἀνευρέσεως, ἀποκρύπτονται, ἢ καὶ ἂν μὴ συμβῆ τοῦτο λίαν
 μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἀξίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐν ὄσφ δὲν σχετίζονται πρὸς
 τὸν χῶρον ἐν ᾧ εὐρέθησαν, ἐν ὄσφ ἐλλείπει πᾶσα περαιτέρω ἐπιτόπιος
 ἔρευνα.

Ἐντὸς τῆς πόλεως κατὰ διαφόρους διευθύνσεις παρατηροῦνται τοῖχοι

μεγάλοι πικλαίων οικοδομημάτων, πολύ διάφοροι τὴν κατασκευὴν τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως ἄτινα φαίνονται ἐπιδιορθωθέντα ἐπὶ τῶν Φράγκων κατόχων τῆς νήσου. Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ὑπάρχει καίσικος τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τοῦ ὁποίου ὑπάρχει λίθος ἐπιτύμβιος μετὰ ἀναγλύφου ἀετώματος ὕψους 0,24, πλάτους 0,25, φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος τὴν ἐπιγραφὴν γράμμασι χρόνων Ῥωμαϊκῶν:

. . . ΝΘΗΓΗ
. . . ΞΗΙΕΛΜΙΟΣ
. . . ΟΣΗΣ . . .

Καταβάς τῆς ἀκροπόλεως ἐπεσκέφθη τὴν οἰκίαν τοῦ ὁδηγοῦ μου Ἄντ. Δ. Λούπεση, ἔνθα ὑπάρχει ἀγάλμα γυναικὸς ἰταμένης ἀκεφάλου, ὕψους 0,59, φερούσης χιτῶνα ἐξωσμένον ποδῆρη καὶ ἱμάτιον ὕπερ πίπτει ὑπὸ τὴν δεξιὰν φερόμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς, δι' ἧς συνέχει αὐτὸ εἰς πτυχὰς κατερχόμενον· ἡ δεξιὰ παρὰ τὸν μηρὸν κατερχομένη μέχρι μέσου γυμνῆ κρατεῖ τι· βλάνει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὑπεγείρουσα τὸν ἀριστερόν. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ κατόχου ἕτερον ὅμοιον ἠγοράσθη παρὰ τοῦ ἱατροῦ Εὐκλείδου Πίστη, ὕπερ ὅμως δὲν εἶδον.

Ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ ὑπάρχουσι τρία ἄλλα τεμάχια μαρμάρου ὕψους 0,95, πλ. 0,42, πᾶ. 0,16 περίπου πάντα, ὧν τὸ ἓν φέρει ἀναγεγλυμμένης ἐπὶ τῆς προσόψεως ῥαβδώσεις κατὰ τὸ ἥμισυ πεπληρωμέναις ὑπὸ ῥαβδῶν, τὸ ἕτερον φέρει πλαγίως αὐλακα κανονικὴν τετράγωνον βαθεῖαν καὶ κατὰ τὰς δύο στενωτέραις πλευράς· τὸ τρίτον φέρει ἀνάγλυφον γάστραν ἐξ ἧς ἀναδίδονται εἰς δύο σχιζόμενον καὶ ἔπειτα διακλαδιζόμενον ἐν ἐλιξι φυτῶν ἀμπέλου μετὰ σταφυλῶν· ἄνωθεν ἐν μέσῳ φέρει ἐν κύκλῳ τὸ . Κατὰ τὰς στενωτέραις πλευράς φέρει καὶ τοῦτο τὴν αὐλακα, ἧτις ὅμως ἐνταῦθα δὲν φθάνει ἄνω μέχρι τοῦ ἄκρου. Καὶ τοῦτο δὲ καθὼς καὶ τὰ προηγούμενα τεμάχια εἶνε εἰλημμένα ἐκ πικλαιότερας χρήσεως εἰς χριστιανικὸν ναὸν, ὡς καὶ ἡ ἐργασία ἡ ἀρχικὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἱκανῶς μεγάλη ὀπή, λείψκνον ἄλλης προσθήκης, δεικνύει.

Ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς οἰκίας Γ. Στυλιανοῦ λίθος ἐνεπίγραφος ὕψους 0,35, γράμμασι καλῶν χρόνων, οὗ ὅμως οἱ ἑννέα πρῶτοι στίχοι ὄλως ἐφθαρμένοι.

.
.
ΕΥΕΡΓΕΤΑΣ
· ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ ·
· · · ΛΗΣ ·
ΤΡΑΓΩΙΔΩΝ ΤΩΙ ΑΓΩΝΙ ΕΝ ΤΩΙ
ΑΛΛΟ ΔΑΓΑΘΟΝ ΕΥΡΕΣΘΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΕΑΝ ΔΟΚΕΙ ΑΞΙΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΓΓΑΙΝΕΣΑΙ ΔΕ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΣ ΟΣΟΙ ΤΑΣ ΧΡΕΙΑΣ ΠΑΡΕΣΧΟΝ . . .
ΚΑΙ ΣΥΝΗΡΓΗΣΑΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΙΤΟΝ ΕΥΜΑΡΕΣΤΕ . . .
· · · ΝΤΕΙ ΠΟΛΕΙ ΤΟΝ ΔΕ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΩΝ . . .
ΑΝΑΓΡΑΨΑΙ ΔΕ ΤΟ ΨΗΦΙΣΜΑ ΕΝ ΣΤΗΛΗ ΛΙΘΙ
ΝΗ ΚΑΙ ΞΕΤΗΕ ΑΙ ΕΝ ΤΗ ΑΓΟΡΑ . . . ΟΕ ΤΟΥ ΒΟΥΛΑΙ
· · · ΤΟ ΔΕ ΑΝΑΛΩΜΑ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΤΑΦΗΝ ΔΟΥΝΑΙ ΤΟΥ Ε ΤΑΜΙΑΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΡΟΣΟ
ΔΩ ΤΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἐπὶ ἐτέρας ὄψεως τῆς οἰκίας τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν αὐτὴν λίθος 0,30 ὕψους, 0,38 πλάτους γράμμασι μεγάλαις χρόνων Ῥωμαϊκῶν:

. . . . ΙΡ
ΜΗΤΡΟΔ . . .
ΔΗΜΗΤΡΙ[Ο] ·
ΑΠΟΛΛΩΝ . . .

Τὸ ἐπὶ τῆς οἰκίας Α. Μουστάκα ἀνάγλυφον τὸ καὶ ὑπὸ Α. Μηλικράκη ἀναφερόμενον πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς θυρίδος τῆς οἰκίας ἐπὶ τοῦ τοίχου προσκεκολλημένον, παριστάνει ἀπὸ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ χωροῦντα, ἐλαφρῶς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς βαινόντα καὶ τὸν ἀριστερόν ὑπεγείροντα· ὁ παῖς εἶναι γυμνὸς ὄλος, ἐν κινήσει, ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου μόνον κρεμασμένου ἱματίου ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ἡ δεξιὰ τεταμένη ὀπίσω καὶ κάτω κρατεῖ δάδα ἀνημμένην, ἡ δ' ἀριστερὰ διευθύνεται πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἄνω ὅπου ὑπῆρχεν ἄλλη παράστασις, ὡς ἐκ τῶν ἀπολειπομένων μερῶν φαίνεται. Τὸ πρόσωπον ἀποτετριμμένον πως, τὸ δ' ὄλον ἀνάγλυφον τεθραυσμένον εἰς τέσσαρα τεμάχια συγκεκολλημένα. Ὑπὲρ τὴν ὄλην παράστασιν προεξείχε καὶ γείσον. Τὸ δὲ σύνολον ὕψος μὲν ἔχει 0,96, πλάτος 0,40, μόνον δὲ τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς ὕψους 0,75. Ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης ὡς παρὰ τὰς τῆς θυρίδος παρ' ἧς τὸ ἀνάγλυφον ὑπάρχει καὶ ἡ ὑπὸ Βοικχίου ὑπ' ἀριθ. 2349 d ἐκδοθεῖσα ἐπιγραφὴ.

Ἐν τῷ ἀγοῶ Λεων. Σπυρίδη (Μπουφαίω), ἀφ' οὗ παρέλθη τις πλεῖστα ἔχνη πικλαίων οικοδομῶν καὶ συναντήση τεμάχια μαρμάρων διαφόρων σχημάτων, θεὰς ἄξιον ἔχει ἡμικεχωσμένον ἔτι ἀντιστρόφως σωζόμενον ἀγάλμα ἡ μᾶλλον ἀνάγλυφον ἐκ τῶν ἐν σηκῷ ἐξεχόντων δίκην ὀλογλύφων φέρον γυναικῶν πολύπτυχον ποδῆρη χιτῶνα ἐνδεδυμένην, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐν ᾧ τὸν ἀριστερόν ὑπεγείρει· ἐπὶ τοῦ χιτῶνος κατέρχεται ἱμάτιον μέχρι τῶν γονάτων. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς γυναικὸς φαίνεται μορφή ἐπὶ θάκτερου τῶν ποδῶν γονυπετοῦσα, ἀπλοῦν χιτῶνα ἀναβεβλημένη. Τὸ δ' ὄλον ἐν σηκῷ, οὗ φαίνονται σαφέστατα ἔχνη, ὥστε, εἶνε, ὡς προεῖπον, λίαν προέχον ἀνάγλυφον.

Μεταξὺ θραυσμάτων κιόνων, λειψάνων τοίχων καὶ ἀναριθμητῶν τεμαχίων μαρμάρων χωρῶν τις, δύναται νὰ σταματήσῃ πρὸ ληνοῦ τινος κατὰ

τὴν θέσιν *Καμάρα* ἐν ἀγρῷ τοῦ Μιχ. Λουκρέζη, ὅστις ληνὸς ὄλος ἀποτελεῖται ἐξ ἀρχαίων μαρμάρων. Ὡς ὑπόστρωμα δηλ. αὐτοῦ κεῖνται τρεῖς ἐπιγραφαὶ ἐπὶ πλακῶν ὕψους 1,21, πλ. 0,49, αἱ παρὰ Lebas 1806, 1825 a, καὶ 1825 b κείμεναι. Τούτων ἡ πρώτη ἢ ἐν μέσῳ τοποθετημένη (1806) περιλαμβάνει δύο ἀναγραφὰς τιμητικὰς τοῦ δήμου τῶν Ἀνδρίων διὰ τὴν Ἐγγατίαν Μαξιμίλλαν καὶ τὴν ἐξῆς ἐγγεγλυμμένην διὰ τὸν Πούπλιον Γλεῖπτον (κατὰ Lebas Γ.λεῖτιορ) Μα . . . (κατὰ Lebas Γάλλορ). Αἱ δύο ἕτεροι ἐνεπίγραφοι πλάκες ἔνθεν καὶ ἔνθεν ταύτης ὑπεστρωμέναι φαίνονται ὅτι ἀποτελοῦσι μέρος μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς. Τὰ ἐπὶ τῶν δύο τούτων πλακῶν γράμματα λίαν μεγάλα ἐγγεγλυμμένα (ὕψους 0,10) εἰσι ταῦτὰ τὸ σχῆμα ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πλακῶν, ὑπὸ μόνῃ τῇ διαφορᾷ ὅτι τὰ μὲν τῆς πρώτης (1825 a) :

Ω Ν Τ Η

πολὺ ἀραιότερα τῶν τῆς δευτέρας (1825 b) :

Ω Ν Ω Τ ς

Μία τῶν μεγάλων πλακῶν τῶν ἀποτελουσῶν ὀρθίαν τὴν ἐτέραν τῶν στενωτέρων πλευρῶν τοῦ ληνοῦ ἔφερον ἐπὶ τῆς στενωτέρας αὐτῆς πλευρᾶς γράμματα τέλειον ἤδη ἀπεσβεσμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὧν μόνον μὲν διακρίνονται κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς πλακῶς :

Ο Λ Υ Μ Π Ι Ω

Ὡς ὑπόστρωμα τοῦ ὄχετοῦ, τοῦ βούθουρα ἐν Ἀιδρῷ καλουμένου, δι' οὗ κατέπιπτε τὸ γλεῦκος εἰς τὸν πρὸ τοῦ ληνοῦ λάκκον, κεῖται ἄλλο μάρμαρον ἐνεπίγραφον, ἀνέκδοτον τοῦτο, ἐφ' οὗ δυστυχῶς φαίνονται μόνον ὅσα γράμματα συνέπεσον ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ὄχετοῦ τούτου, τῶν ἄλλων καλυπτομένων ὑπὸ τῶν μικρῶν τοιχωμάτων αὐτοῦ. Ταῦτα δ' εἰσὶ :

. . Α Ν Ο Ι . .
. . Κ Λ Ω . .
. . Ν Ο Ξ . .

Ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς θέσεως ταύτης κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀπὸ τῆς σημερινῆς κώμης πρὸς τὴν παραλίαν ὁδοῦ σώζεται πλήρης θύρα οἰκοδομηῆς μεγάλη ἀποτελουμένη ἐκ τριῶν μεγάλων λίθων, ὧν δύο μὲν χρησιμεύουσιν ὡς παραστάδες, ὁ δὲ τρίτος ὡς ὑπέρθυρον ἐπίκειται. Τὸ ὕψος τῆς θύρας εἶνε τριῶν περίπου μέτρων, τὸ κάτω ἀνοίγμα αὐτῆς πλάτους 2,13, τὸ πλάτος τῶν παραστάδων 0,82 τὸ πάχος 0,33. Αἱ παραστάδες συγκλίνουσιν ὀλίγον πρὸς τὰ ἄνω φέρουσαι εἰς τὸ κάτω ἄκρον ἐξοχὴν μικρὰν τετράγωνον ἀνεξέργαστον καὶ εἶνε πεποιημένοι ὡς καὶ τὸ ὑπέρθυρον ἐξ ἐγ-

χωρίου πρασίνου λίθου. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῶ ὀρῶντι φαίνεται ὅτι συνείχετο ἡ θύρα πρὸς ἕτερον οἰκοδόμημα ἀδηλον τίνος σχήματος ὡς ἐκ τῆς καταστροφῆς. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ δὲν φαίνεται τι ὡς ἐκ τοῦ ἀναρριχθέντος ταύτης κισσοῦ καὶ ἄνωθεν κἀταπίπτοντος καὶ καλὴν ἀπεργασμένου διὰ τὸ σύνολον τῆς ἀπόψεως εἰκόνα.

Περίεργος πᾶν εἶνε ἡ περὶ τῆς θύρας ταύτης φερομένη παράδοσις, ἣν ἀφηγήθη ἡμῖν ὁ κάτοχος τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐγγυὲς κειμένου κτήματος. Κατὰ ταύτην ιδρύθη πολὺ παλαιὰ ἢ πύλη αὕτη ἄγνωστον ὑπὸ τίνος· τὸ μόνον δὲ γνωστὸν εἶνε, ὡς ἔλεγον, ὅτι ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν μονολίθων παραστάδων εἶνε κεκρυμμένος χρυσὸς, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ ὄφεις. Ὁ φόβος φαίνεται τῶν τελευταίων τούτων παρεκώλυσε τὴν καταστροφὴν τῆς θύρας, ἅτε μὴ ὄρισμένου ἐν ὁποτέρᾳ τῶν παραστάδων ὑπῆρχον. Ὡστε ἡ θύρα αὕτη ὀφείλει τὴν διάσωσίν της κατὰ τὸ πλεῖστον ἕως εἰς τὴν εὐφυῶς ἐξευρεθεῖσαν ταύτην διήγησιν.

Ἐντὸς ἀτραποῦ ἐν τινι ἐκεῖ ἀντικρὺ θέσει (ἔς τὸν Τούρλο) ὑπάρχει ἐραιμμένος κορμὸς ἀνδρὸς μέχρις ὀσφύος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔκπαλαι εἶχεν ἀποκοπῆ ἢ κεφαλῆ σχηματισθείσης καταλλήλου ὡς συνήθως κοιλότητος εἰς ὑποδοχὴν ἐτέρας· ἡ δεξιὰ χεὶρ περικεκαλυμμένη ὑπὸ τοῦ χιτῶνος μόλις προβάλλει ἀπ' αὐτοῦ· ἔχει δὲ τὸ ὄλον ὕψος 0,55.

Τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ I. Ρούσου ἀγαλμάτιον παριστᾷ οὐχὶ γυναῖκα, ἀλλὰ νεανίαν τὴν βραβαρικὴν ἐνδεδυμένον στολὴν, οἷοι συχνὰ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Φέρει χιτῶνα βραχὺν χειριδωτὸν στενωῶς χειριδούμενον, περὶ δὲ τοὺς καρπούς ψέλλια· ἐπὶ τοῦ χιτῶνος διπλοῖδιον μετὰ ζώνης, ἐπὶ δὲ τούτων τὸ ἱμάτιον. Ἐπὶ τούτοις φορεῖ περισκελίδας ἐφαρμοζομένας στενωῶς ἐπὶ τῶν ποδῶν οὐς καλύπτουσιν ὑποδήματα. Ὁ νεανίας στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, κεκαμμένον ἔχων ἐν ἀναπαύσει τὸν ἀριστερὸν πρὸ αὐτοῦ. Ὁ φρύγιος πῖλος, ὃν φέρει, σχίζεται εἰς τρία μέρη, ὧν τὰ δύο καταπίπτουσι κατὰ τὰ πλάγια τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ τρίτον ὀπισθεν τοῦ ἀχένου, δὲν εἶνε δὲ ταῦτα ταινίαι δύο ὡς ἐν τοῖς Μηλιαράκη (σ. 112) φέρεται. Ἡ χεὶρ ἡ δεξιὰ διευθύνεται πρὸς τὸν πώγωνα ἀποτετημένη τοὺς δακτύλους, πρὸς πᾶν δ' ἄλλο ἢ πρὸς ἐνδειξὴν λύπης φαίνεται διατεθειμένη οὕτως, ὡς παρὰ τῶ αὐτῶ (σ. 112) λέγεται, ἀφ' οὗ τοιαύτη δὲν καταφαίνεται ἐπὶ τοῦ προσώπου. Ὁπισθεν τὸ ἀγαλμάτιον ἦτο καθέτως τεταμημένον, ὡσεὶ πρὸς τοῦτον ἐστηρίζετο, καὶ τοῦτο δεικνύει ὅτι ἐχρησίμευσεν ἀπλῶς ὡς κοσμητικὸν ἔργον ὑποστηρίγματος ἢ ἄλλου τοιούτου. Ἐπὶ τοῦ προσώπου παρρησιάζεται δυσαναλογία τις, ἡ δὲ τέχνη οὐχὶ καλὴ.

Ἐν τῇ οἰκίᾳ K. Λουκρέζη ἔνθεν καὶ ἔνθεν θυρίδος δύο μέρη διαζώματος μνημείου Δωρικοῦ, οὐχὶ δὲ ἀπλῶς τρίγυφον, ὡς παρὰ Μηλιαράκη κεῖται (σ. 113), φέροντα ἐκάτερον μίαν μετόπην καὶ μίαν τρίγυφον

ἐπὶ τῆς ἐτέρας μετόπης εἶνε ἀναγεγλυμμένον βούκρανον, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τρίπους· τὸ ὕψος ἀμφοτέρων 0,21, τὸ δὲ πλάτος 0,29.

Ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ ὑπάρχει ἐντετοιχισμένη ἐπιγραφή, ἣν δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀντιγράψω, ἐπειδὴ πρὸ τοῦ τοίχου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχεν, εἶχον συσσωρευθῆ ξύλα καὶ λίθοι καὶ ἄλλο ὕλικόν οἰκοδομῆς δυσμετακτόμιστον.

Παρὰ Γ. Περτέση ὑπάρχει στήθος γυναικὸς φυσικοῦ μεγέθους, ἐφ' οὗ κρατοῦσα τὸν πολύπτυχον χιτῶνα ἀναπαύεται ἡ δεξιὰ χεὶρ, ἄλλως περιτετυλιγμένη καὶ ἀποκεκρυμμένη ἐν χειρὶδι.

Ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς οἰκίας τοῦ Μ. Λουκρέζη, λίθος ἐνεπίγραφος ὕψους 0,80, πλάτους 0,50, περιέχων τὰδε :

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ
ΕΤΕΙΜΗΣ ΑΦΘΟΝΗ -
ΤΟΝ ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΑΔΟΥ
ΤΟΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΤΗΝ ΤΗΣ
ΟΛΗΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ
ΒΟΥΛΕΥΤΗΡΙΟΥ ΑΝΘΩΝ
ΥΓΙΩΣ ΚΑΙ ΓΝΗΣΙΩΣ
ΥΠΗΡΕΤΗΣΕ ΤΗ ΕΑΥ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΔΙ

Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὀδηγοῦ μου Ἀντωνίου Λούπεση ἐλησημόνησα νὰ προσθέσω ἀνωτέρω ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς τῆς περιλαμβανούσης ὕμνον Ἰσιδος, ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐκδοθεῖσα καὶ ὑπὸ Lebas 1815. Καὶ οὗτος μὲν δὲν ἀνέγνωσεν ἐρῶς τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν τεσσάρων στίχων ὄνομα, γράψας Ἀρτεμισία ἀντὶ Ἀρτεμις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ Νίκη ἀνέγνωσεν. Ὁ δὲ Μηλιαράκης Μ μόνον βλέπει καὶ τινὰ γράμματα ἐν τέλει, ἐν ᾧ φαίνεται σαφῶς τὸ ὄνομα Νείαιρα, ὥστε τὸ ὅλον ἔχει ἀκριβῶς :

ΑΡΤΕΜΙΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ
ΤΡΥΦΕΡΑ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ
ΝΕΑΙΡΑ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ

Ὁ δὲ λίθος μῆκος μὲν ἔχει 1,35, πλάτος δὲ 0,27.

Ἐνταῦθα προσθετέον καὶ μίαν ἔτι παρατήρησιν ἐπὶ ἐπιγραφῆς τινος κειμένης ὡς ἐπιστρώσεως ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ἔρκους τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας Περικλέους Κουτσομύτη, ὅπου νῦν ἡ Δημαρχία. Τὸν πρῶτον στίχον ταύτης ἀναγινώσκει ὁ Μηλιαράκης ΠΥΡΓΙΩΝ ΠΑΣΙΟΥ ἐν ᾧ εἶνε ΠΑΠΙΟΥ. Ἐχει δ' ὁ λίθος ὕψος 0,55, πλάτος 0,40.

Ταῦτα εἶνε τὰ μᾶλλον ἄξια σημειώσεως ἐν τῇ Παλαιοπόλει, ἀφ' ἧς τραχεῖα ἀνηφορικὴ ὁδὸς ἄγει εἰς τὸ παράδοξον διὰ τὴν ὀνομασίαν του χωρίου Περροφὸν ἢ Πιρροφὸν, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τῆς Χώρας μέση καὶ

ταὶ ἡ Μεσαριά, δι' ἧς ἐπανελθὼν εἰς τὴν Χώραν συνετέλεσα τὴν ὄλην ἀνὰ τὴν νῆσον περιοδεῖαν, καθ' ἣν ἐφρόντισα νὰ σημειώσω ὅσα δὲν ἀναφέρονται παρ' ἄλλοις, ἢ ἐκδεδομένα ὑπάρχουσιν ἑλλιπῶς ἢ κατ' ἀπατηλὴν ἐκδοχὴν, παρέχων οὕτως ἀπλῶν συμπλήρωσιν τῶν ὑπ' ἄλλων συλλεγέντων· διὸ καὶ τὰ ἀρκοῦντως παρ' ἐκείνοις ἔχοντα παρέλιπον.

Τέλος δ' εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας ἐπιτιθέμενος, δὲν ἀπαξιῶ νὰ ἀναφέρω δύο ἢ τρεῖς ἀπλοῦς τύπους τῆς ὀμιλουμένης Ἑλληνικῆς, οὓς ἀπῆντησα ἐνταῦθα, ὡς λίαν σχετιζομένους κατὰ τὴν χρῆσιν πρὸς ὁμοίους ἐν ἄλλαις νήσοις, σκοπῶν διὰ τούτου ἀπλῶς νὰ δείξω πόσα καθ' ἐκάστην παρέρχονται ἀνεπιστρεπτι καὶ οἶα ἀνάγκη ταχέως συγκομιδῆς τούτων ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν νήσων, ὅπου ἐξ αὐτῶν τούτων φαίνεται κατὰ πόσον ἀνθηροτέρα διετηρήθη ἡ γλῶσσα. Ὁ περὶ τούτων λόγος μακρὸς καὶ ἄλλης διατριβῆς θέμα· γνωρίζω τοῦτο, ἀλλ' ἔστρωσα καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς μοι προσέπεσον.

Ὁ Ἄνδριος δὲν ἐρωτᾷ πῶς ὀνομάζεσαι, ἀλλὰ μεταχειρίζεται, ὅπως καὶ ἐν Σίφῳ, φράσιν ἑλληνικωτάτην, σύνταξιν ὠραιοτάτην «Πῶς ἀκούεις;» α' Ὁ δεῖνα ἀκούει Ὁρφάνης».

Ἀντὶ τοῦ ἀορίστου ἤκουσα ἐν χρήσει συχνῇ ὑπάρχει ἡ φράσις ἔχω ἀκοῆς οὐδὲν ἄλλο βεβηχίως οὕσα ἢ ἔχω δι' ἀκοῆς. «Ἐχω ἀκοῆς περὶ τούτου» «Μαρώλη τὸν ἔχω ἀκοῆς».

Οἱ γύπες ὀνομάζονται ἀγροῦπες, κατὰ τροπὴν τοῦ υ εἰς ου.

Ἡ παρὰ Μηλιαράκη (σ.31) λέξις βουρθιάς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἐν Σίφῳ βουγδιαῖς (βουγδιά) ἥτοι κόπρος βοῶν, οἵτινες ἐν Σίφῳ βούγδια καλοῦνται· ὥστε μάτην σχετίζει ταύτην ὁ κ. Μηλιαράκης πρὸς τὴν λέξιν βόθρος, ἥτις οὐδεμίαν πρὸς τὸ σημαίνονμενον σχέσιν ἔχει.

Εἶδος ὄφως φέρει τὴν ὀνομασίαν ἐφιος, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο ἢ ὄφιος λέξις δεικνύουσα πῶς ἀπὸ τοῦ ὄλου καὶ τὰ εἶδη ὀνομάζοντι καὶ πῶς ἡ γλῶσσα οὐ μόνον τὸ ε ἐναλλάσσει εἰς ο (ὄχευτρα ἀντὶ τοῦ ἐχιδνα ἐν Σίφῳ), ἀλλὰ καὶ τὰνάπαλιν τὸ ε εἰς ο, ἂν καὶ πολλάκις φυλάττει τοῦτο ἐν ἀρχῇ μετατρέπουσα τὸ δεύτερον κατόπιν ἐρχόμενον φωνῆεν, ὡς συνέβη εἰς τὸ ἐν Ἄνδρῳ ὄνομα τῆς ἐχίδνης, ἥτις ἔχεντρα καλεῖται.

Ἡ δὲ λέξις ἀναδενδράς περιεσώθη ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημεσίας ἀνετραδά φερομένη.

Ὁμοίως ἢ κατὰ παρομοίωσιν ἐν χρήσει λέξις ρούθουνας εἶνε ὠραιοτάτη ὡς εἶδομεν μεταφορὰ εἰς μέρος τοῦ ληνοῦ ἀναλογοῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ προσώπου, οὗ τὸ ὄνομα φέρει.

Οὔτε ὅμως νὰ καταλεχθῶσιν ἐνταῦθα ἐν μικραῖς σημειώσεσι δυνατὸν εἶνε πάντα ὅσα ἤκουσα, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀκούσω ἠδυνάμην πάντα ὅσα ἐν κοινῇ χρήσει ὑπάρχουσιν. Ἐδήλωσα ἤδη τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξέθεμην

ταῦτα. Ἄς φροντίσωσι λοιπὸν οἱ ἀρμόδιοι περὶ συντόνου συναγωγῆς τῶν τοιούτων, ἵνα μὴ βραχύτερον μεταμελώμεθα. Τὸ ἔργον δεῖται διαμονῆς ὀλίγων μηνῶν ἐν τῇ νήσῳ ἵνα ἀνκστραφῇ τις ἐν πολλοῖς κύκλοις, ἐνωθῇ, οὕτως εἰπεῖν, μετὰ τῶν ἐντοπίων καὶ οὕτως ἀποτελέσῃ καλὸν τι ἔθροισμα, ὅπερ συνενούμενον μετ' ἄλλων ὁμοίων κατὰ τὰς λοιπὰς νήσους δυνήθη ν' ἀποτελέσῃ ὁπωσδήποτε ἱστορικὴν ἀκριβῆ τῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης ἐπὶ τῶν νήσων, ἐξ ἧς πολλὰ τὰ πορίσματα. Τὸ ἔργον δὲν εἶνε δι' ὅλας τὰς νήσους ἐνὸς ἀνδρός· ἐὰν ὅμως ἀποσταλῇ τοιοῦτος ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν δηλ. οἱ κατὰ τόπους, οἱ κατὰ νήσους λογιώτεροι, μὴ ἀπαρτίσωσιν αὐτοὶ τοιαύτας συλλογὰς, ὅπερ τὸ ὀρθότερον, ἔστω δ' ἀποσταλησόμενος νησιώτης, γνωρίζων δηλ. τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα δύο ἢ καὶ πλείονων νήσων καὶ κατ' ἀκολουθίαν μετὰ πλείονος εὐκολίας δυνάμενος νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ ἔργον. Δὲν εἶνε ὅμως τοῦτο καὶ τοῦ τυχόντος, διότι πολλὰ καὶ μέχρι τοῦδε ἐγένοντο τὰ γλωσσάρια λεγόμενα, πολλὰ ἀπόπειραι εἰς συλλογὴν, αἵτινες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, οὐ μόνον δὲν ὠφέλησαν ὡς ἐγένοντο ἕνεκα ἐλλείψεως καταλλήλου καὶ μεθοδικῆς κατατάξεως, ἀλλὰ καὶ ἐβλάψαν ὑπὸ διαφόρων αἰτίων παρεμβληθεισῶν λέξεων καὶ φράσεων κοινῶν εἰς διαφόρους τόπους ὡς ἀποκλειστικῶς προσδιαζουσῶν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἀνεγράφετο ἡ συλλογὴ, καὶ οὕτω μὴ γενομένης τῆς καταλλήλου συγκρίσεως, ἐξ ἧς καὶ μόνης, ἡ ὅλη ὠφέλεια ἐν τοῖς τοιούτοις ἔθροισμασιν. Ἡ λέξις π.χ. *σκομίδα* ἢ ὡς ἐν Ἄνδρῳ μόνον ὑπάρχουσα ἀναφερομένη ἐν τοῖς *Μηλιαράκη* (σ. 34) ἐν Σίφῳ λέγεται *σκομίδα*, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις νήσοις, τὸ *καλὲ μὰ παρὰ τῷ αὐτῷ* (σ. 46) ἐν Σίφῳ λέγεται καὶ ἀλλαχοῦ *κὰ ὦ μὰ*, τὸ *κακοχράγρης* (σ. 46) εἶνε κοινὸς τόπος, τὸ *μγὰδ* (αὐτ.) λέγετε *μάδι* (παρρηροῦνται δηλ. ἐπὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλαι συγκοπαί). Τὸ *βλασερὸ*, ἢ *μπορέτα* ὑπάρχουσι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα πρέπει νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν ἐνότῃτι τινι πρὸς ἄλληλα, μετὰ μελέτην τῆς χρήσεως αὐτῶν εἰς τὰς διαφόρους νήσους.

Ἐπειτα αἱ ὠραιοτάται τῶν τοπωνυμιῶν ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν νήσων τοιαύτας πλείστας συνέλεξα καὶ ἐπὶ τῆς Ἄνδρου· καὶ ὅμως αὐταὶ θὰ παρέλθωσιν ἄγνωστοι μετὰ καὶ τῶν ἐπὶ τῶν λοιπῶν νήσων ἐν ὅσῳ δὲν λαμβάνεται δραστηριωτέρα τις φροντίς. Ἐνταῦθα, νομίζω, καλὸν ἦτο νὰ παρσιέλθῃ εἰς συλλογὴν τῶν τοιούτων ὁ ἀναλαβὼν τὴν ἔκδοσιν γλωσσικῆς ὕλης Σύλλογος Παρνασσός, ἀλλὰ κατὰ διάφορον ἢ ἄχρι τοῦ νῦν τρόπον. Ἄντι τῆς προσκλήσεως εἰς ἀποστολὴν πρὸς αὐτὸν τοιαύτης ὕλης, ἐξ ἧς προῆλθον ἱκανὰ εἰς φῶς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ τέλειον, ἐν ὅσῳ ἡ Κυβέρνησις δὲν πέμπτει τὸν μέλλοντα νὰ συναγάγῃ τὸν πλοῦτον τοῦτον, οἰκονομῶν ἀλλαχόθεν δαπάνας, ἀς ἀποστέλλῃ μετὰ ὄριμον ὅμως ἐκλογὴν, ἀνθρωπὸν εἰδικόν, ἀνθρωπὸν κατάλληλον δύο κατ' ἔτος μῆνας εἰς ἐκάστην νήσον ἐπὶ τῇ ἐντολῇ τῆς κατὰ σύστημα συλλογῆς τῶν τοιούτων, οὕτω

δὲ μετὰ τινὰ ἔτη θὰ δύνηται τις νὰ ἔχῃ ἐνώπιόν του ἐν ὅλον κατὰ τὸ δυνατὸν τέλειον, τὴν κατὰ σύστημα ἐν ἐνότῃτι εἰκόνα τῆς γλώσσης ἐπὶ τῶν νήσων.

Ταῦτα γομίζω μέσα κατάλληλα εἰς διάσωσιν τῶν πολυτίμων μνημείων τῆς γλώσσης, τῶν ἐπὶ τῶν νήσων, ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου· ἄλλως ἐντὸς ὀλίγου, καὶ τοῦτο οὐκ ἐς μακρὰν μετὰ τῶν ἄλλων καθ' ἐκάστην ἀποσβεννυμένων ἐθίμων εἴτε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀπὸ τῆς Δύσεως πολιτισμοῦ, εἴτε διὰ τῆς μεταγγίσεως τῶν τῆς Ἀνατολῆς συνθειῶν, πρὸς ἣν ἐν ἀπαύστῳ σχέσει εὐρίσκονται αἱ νῆσοι τὸ πᾶν θὰ ἐξαλειφθῇ· τούτου δὲ μάρτυς ἀλάνθαστος τῶν λόγων τούτων ὑποστηρικτῆς σαφῆς ἔρχεται τὸ δυσδιάκριτον τῶν τόπων τούτων καὶ τῶν φράσεων παλαιότερων ἐπὶ τινῶν τῶν νήσων καὶ ταῦτα ἐντὸς δεκαετηρίδος.

Ἐν Πειραιεὶ τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1881.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτης.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΑ ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΑΤΑΤΖΗ

Τὸ χειρόγραφον τοῦ Βατάτζη καθ' ὃ πρὸ ἐτῶν ὁμίλησα ἐν τῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῶ» περὶ τῆς περιοδείας αὐτοῦ ἀνήκει ἐμοί. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κ. Σπυρ. Λάμπρου ἐν τῷ παρελθόντι φύλλῳ παρέχω ἐνταῦθα εἰς δημοσίευσιν ὡς συμπλήρωμα ὅσα εἶπον τότε ἐν τῷ Συλλόγῳ περὶ τοῦ Ἑλλήνος περιηγητοῦ.

Ὁ Βασίλειος Βατάτζης ἐκτὸς τῆς ἱστορίας τοῦ Σάχη τῆς Περσίας Ναδὶρ, ἣν μόνον ἀναφέρει καὶ ὁ ἡμέτερος κ. Σάθης ἐν τῇ Νεοελληνικῇ αὐτοῦ φιλολογίᾳ, ἔγραψε καὶ ὀδοπορικὸν ἐξ οὐχὶ ὀλιγωτέρων ἢ 2050 στίχων δεκαπεντασυλλάβων, μετ' ἀρκετῆς γεγραμμένον ματαιολογίας καὶ ἐν γλώσσῃ οὐχὶ βεβαίως σήμερον ἐν χρήσει. Τοῦ χειρογράφου δὲ τούτου ὀδοπορικοῦ τὸ ρυθμικὸν δὲν εἶνε συλλαβικὴ ὁμοιοκαταληξία, ἀλλὰ ληκτικὴ ταυτοφωνία. * Τὸ δὲ ὀδοπορικὸν ἔχει μόνον ἀξίαν τινὰ ὡς μνημεῖον τῆς παρεφθαρμένης γλώσσης, καὶ ὡς μαρτυροῦν ὅτι Ἕλληνας πρὸ ἱκανῶν ἡδὴ ἐτῶν περιῆλθε καὶ σήμερον δύσβατα μέρη τῆς Ἀσίας.

Ἀρχόμενος ὁ Βατάτζης ἀναφέρει ὅτι ὁ πατήρ του ἐν Κωνσταντινουπόλει νυμφευθεὶς ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ὕστερον ἐχρημάτισε μέγας οἰκονόμος, ἔσχε δὲ ἕτερα πέντε τέκνα καὶ ἕκτο αὐτὸν τὸν Βασίλειον, γεννηθέντα περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Βασίλειος δεκατετραετῆς γενόμενος ἐπεθύμει νὰ περιηγηθῇ τὸν κόσμον ἐμπορικῆς χάριν, ἐφ' ᾧ πλειστάκις εἰς Ῥωσίαν, Περσίαν καὶ ἀλλαχοῦ μετέβη. Κατὰ τὴν πρώτην εἰς Μόσχαν ὀδοπορικὴν διαβάσιν τὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Πολωνίας σύνορα

(*) Ὅρα καὶ Σ. Ζαμπελίου καθήδρους πατριαρχεῖου ἐν Ῥωσίᾳ σελ. 60.

σημειοῖ ὅτι κατελθὼν τοῦ ἵππου ἀνέβη εἰς τὰ ἐκεῖ βουνὰ ἔνθα εἶδε λίθους κρυσταλλοειδεῖς, πολυτίμους δὲ ὡς ἀδάμαντας. Ἄλλ' οὐδέν τι πλέον περὶ τοῦ ἔρμαίου τούτου λέγει ὁ Βατάτζης.—Παρὰ τὸ Σαράττοβον καὶ τὸν Βόλγαν εἶδε δύο ἔθνη Μορτόβη καὶ Τζερεμίσινε καλούμενα, περὶ ὧν λέγει ὅτι

πανηγυρίζουν μὲ ψωμιὰ καὶ οὕτως εὐωχοῦσι
καὶ τὴν βροχὴν ὡς ἔγνωκα πολλὰ δοξολογοῦσι.
Ἄλλὰ τίς τὰς γυναῖκας τῶν βλέποντας νὰ σωπάσῃ
καὶ ἀπὸ τὰ βάρη τῆς καρδιάς τίς ἦν νὰ μὴ γελάσῃ·
νὰ ὀψὼς πῶς καταγίνονται καὶ ὅσομποροῦν κοσμοῦσι
μῖαν καμπούραν τορνευτὴν ἔστην ῥάχην νὰ φοροῦσι
καὶ ὅσαις ποῦ διαφέρουσι τὴν κάμνουν ὀγκωτέραν
καὶ αἱ ἄλλαι αἱ πτωχότεραι τὴν ἔχουν μικροτέραν.
Ἄστυα ἐπεπόνθασι μὲ τὰ φορέματά τους.

Οἱ δὲ νομάδες Κόνδουσοι ἓνα ἄνθρωπον ὡς θεὸν αὐτῶν λατρεύουσι,

Τὸν Δαλαίλαμὰ αὐτῶν ποτὲ δὲν τὸν πεθαίνουν,
λέει δὲ καὶ μωραίνουσι πῶς αὐτὸς ὡς γηράση
δὲν θήσκει ὡσπερ ἄνθρωπος ἀλλὰ πάλιν νεάζει·
σώζει κολάζ' ὃν βούλεται καὶ τινὰν δὲν ἐρωτάει·
ὅλοι τε οἱ τοῦ τάγματος καὶ ὑπουργοὶ τῆς θρησκείας
ταύτης λέγω τῆς μιᾶς τῆς εἰδωλολατρίας
ἅπαντες ἄγαμοι τελοῦν τῷ σωφροσύνης λόγῳ,
τὰ δ' ἐν κρυφῇ πάντα αὐτῶν ἦν σὺν τῷ διαβόλῳ.

Πηλσιάζων δὲ πρὸς τὴν Περσίαν λέγει ὅτι εἶδε φρούριον λιθόκτιστον, τὸ Τερμπέντι, παρὰ τὴν θάλασσαν μακρὰν ἐκτεινόμενον· ἤκουσε δὲ παρὰ τῶν Περσῶν ὅτι τοῦτο εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τῷ 1730 ἀναχωρήσας ἐξ Ἀστραχανίου, μετὰ ἐξήκοντα καὶ δύο ἡμερῶν ὁδοπορίαν δ' ἵππων καὶ καμήλων ὁ Βατάτζης ἐφθασεν εἰς Χίβαν. Τοὺς δὲ κινδύνους τῆς ὁδοπορίας ταύτης ἐκθέτει οὕτως·

Εἶπω ὡσπερ ἔς πέλαιος ὠκεανοῦ τῷ λόγῳ
ἀπαρallάκτως εἶχαμεν ἔσθλ' αὐτῷ τῷ δρόμῳ
οὐρανὸν καὶ γῆν βλέποντες ἐπίπεδον ἐξ ὄλου
ἄδενδρον εἰς τὸ παντελὲς κ' ἔρημον τοῦ καθόλου·
ἡμέραν μὲν τὸν ἥλιον εἶχαμεν ὀδηγόν μας
νύκτα δὲ τ' ἄστρα ἦτανε ὁ γνώμων ὁ ἐδικός μας.
Κτηνῶν ὅμως πλῆθος πολὺ ἀγρίων ἔς τὸ πεδίον
ἐβλέπομεν φερόμενα ἀγελῆδον τὸ πλεῖον,
αἰγῶν, προβάτων, λέγω δὲ κ' ἵππων ἄπειρον πλῆθος
καὶ ζορκάδων ὠκύποδων καὶ ἐλάφων ὁμοίως,
κ' ἄλλων ἐκ τῶν θηρίων δὲ λέγω τῶν ἰσθόλων
κ' ἐκ τῶν ἀρπακτικῶν ὁμοῦ ἐβλέπαμεν ἔσθλ' ὁδόν·
ῤεπούνδικον δ' ἄπειρον φυώμενον ἐκεῖσε

οὐδεὶς ὅμως ἐφίετο περὶ τούτου φροντίσαι.
Φροντὶς ὅμως τοῦ ὕδατος ἦν ἡ μεγαλωτάτη
ὑδωρ νὰ εἴρῃ πᾶς τις εἰς ἔς τὴν ἐρημίαν ταύτην·
καὶ γὰρ ἡμέρας πέντε κ' ἔξ ἐν τῷ μεταξὺ τούτων
μόλις ὑδωρ νὰ τύχῃ τις εἰς τὸν δρόμον ἐτούτον.
Διὸ ἐπὶ καμήλων δὲ πᾶς τις τὸ ὑδωρ φέρει
ἕως ἐκ τόπου τοῦ ἐνὸς ἔς τὸν ἕτερον νὰ εἴρῃ,
ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ καὶ τύχῃ ἐξ ἀμοιρίας
κ' ὁ δρόμος ὡς δυσγνώριστος χαθῆ ἐκ δυστυχίας,
ἐκ τῆς δίψης τότε ἅπαντες ἐκεῖ τὰ κῶλ' ἀφίουν.
Ταῦτα δ' ὅμως τὰ δυστυχῆ κ' ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα
ἄνθρωπος ὁ ταλαίπωρος πάσχει τὰ μέρη ταῦτα.
Ὅμως διαπεράσαντες ταῦτ' ὅλα λέγω πάντα,
ἐφθάσαμεν ὡσπερ νεκροὶ ἔς τὴν Χίβαν κατὰ πάντα.

Εἶτα ὁ Βατάτζης λέγει ὅτι ἀνεκάλυψε μεγάλην λίμνην ἄγνωστον εἰς τοὺς πάλαι, τὴν Ἀραλικὴν, ἀλλὰ δυστυχῶς αὕτη δὲν ἦτο ἄγνωστος· κατόπιν ἐξυμνεῖ τὸ ὑδωρ τοῦ Ὠξοῦ ποταμοῦ οὕτω·

Τοῖον ὑδωρ ὕγιον δὲν εἶν' νὰ παραβάλλω,
ὕγιον καὶ πότιμον, εἶπω ἰατρικόν τε
καὶ εἰς ἅπαντα τὰ βρώματα λίαν χωνευτικόν τε·
αὐτ' οὖν τὸ ὑδωρ πίνουσι ἅπαντες οἱ Χιβαῖοι
καὶ μετ' αὐτὸ ποτίζουσι καὶ ἀρούρας καὶ δένδρα.

Ὁ χάνης τῆς Χίβας ἐκδίδει νόμισμα· ἀπολαύει δὲ τοῦ ἐπαίνου πάντων·
Οἱ Χιβαῖοι εἰσι ζηλωταὶ τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας ἰσχυρίζομενοι καὶ ὅτι τὸ Κόρκιον ἐπεσεν εἰς αὐτοὺς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ πολλοῦ δὲ ποιοῦνται τὴν ἐμπορίαν. Μετ' ὁδοπορίαν δεκαεπτὰ ἡμερῶν ἀπὸ τῆς Χίβας ὁ περιηγητὴς ἐφθασεν εἰς τὴν ὁμόθησκον ταύτην πολυανθρωποτέραν ὅμως καὶ πλουσιωτέραν Βουχαρίαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουχαρίας χαράττει πολὺ χρυσοῦν νόμισμα ὡς κύριος ἄλλοτε γενόμενος μεταλλεῖου ἐκ χρυσοῦ εἰς τὸ Κασκάρει κειμένον, ὡς λέγει ὁ Βατάτζης. Ἐνταῦθα ἀφηγεῖται ἀσθένειαν ἐπιδημικὴν ἐν Βουχαρίᾳ·

Σκώληκες τινὲς φύονται ἔσθλ' ἀνθρώπων τὰ μέλη·
εἰς ἄλλους τρεῖς καὶ τέσσαρες, εἰς ἄλλους εἰς εὐγαίνει
καὶ εἰς ἄλλους ἅπαξ τῆς ζωῆς τοῦτο αὐτὸ τυχαίνει,
ἔς ἄλλους κατὰ συνέχειαν ὁ σκώληκας εὐγαίνει.
Αὐτοὶ ὅμως οἱ σκώληκες ἀρχινοῦν καὶ εὐγαίνουν
ἀπ' τὸ δέρμα τοῦ σώματος καὶ ὑστερον μακραίνουσι·
οὗς δὲ ὅταν ἐμφανισθῶν τινὰς δὲν τοὺς τραβάσι
μὲ βίαν ὅτι κόπτοντας καὶ πονεῖ καὶ φωνάει·
παρὰ μόνον ἐπὶ μικρὸν ἡμέρα παρ' ἡμέρα
σύρνωνας καὶ δειλίζωντας εἰς κουδάρει καθ' ἓνα

ἕως οὖν ἔλον νὰ σιγῇ καὶ νὰ μὴ κοπῇ μέσα
καὶ οὕτως ἰατρεῦεται ἄνευ ἄλλοια μέσα·
τὸ μάκρος τους ἐκτείνεται πέντε ἢ ἕξι πῆχες,
τὸ χόνδρος δ' ὡσπερ τῆς οὐρᾶς ἦν τ' ἀλόγου τεῖς τρίχαις.
Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ταῦτα δὲ καὶ περὶ τῶν σκολιῶν.

Τὴν ἀσθένειαν ταύτην πάσχουσιν ὅσοι τῶν βροχάρων δὲν ἀνανεοῦσι τὸ ὕδωρ ἀλλ' οὐδόλως ἐξάντλουντες τὸ ἐν τοῖς πύθιοις φυλασσόμενον πλύνουσιν εἰς αὐτὸ καὶ πίνουσιν ἐκ τοῦ ἰδίου. Προστίθησι δὲ ὅτι ὅσοι πίνουσιν ἐκ τοῦ ποταμίου ὕδατος οὐδέποτε ἔπαθον ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας.

Ἐπιστρέφων δ' εἰς Εὐρώπην διέβη διὰ Περσίας ἔνθα εἶδε τὸν Σάχην Ναδὶρ δεχθέντα αὐτὸν εὐνοικῶς καὶ ἐπιτάξαντα αὐτῷ νὰ ἀνακοινώσῃ ἀπόρητον τι τῷ τοπάρχῃ τῆς Ἰρακίης στρατηγῷ Βασιλείῳ Λεβασόβη τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐξετέλεσε πιστῶς ὥστε οὔτε ἐν τῷ περιηγητικῷ τὸ μυστικὸν ἐκμυστηρεῦεται.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ μόνα ἄξια λόγου μέρη τοῦ ὀδοιπορικοῦ τοῦ Βασιλείου Βατάτζη· παραβάλλοντες τὸ γλωσσικὸν τοῦτο μνημεῖον, καὶ ἄλλα τῆς αὐτῆς ἢ καὶ προγενεστέρας ἐποχῆς, πρὸς τὴν κοινῶς σήμερον ἐν χρήσει ἡμετέραν γλῶσσαν καταβλέπομεν ὅπως αὐτὴ μέχρι τῆς σήμερον προήχθη καὶ ὁσημέραι προάγεται. Μέχρι τοῦδε ἐκαλλιεργήθη τοσοῦτον ὥστε κατέστη λίαν εὐρυθμὸς καὶ ὠραία. Τοῦτο εἶναι μία ἔτι ἀπόδειξις ὅτι οὔτε τῆς γραφομένης οὔτε τῆς λαλουμένης ἡμετέρας γλώσσης δύναται τις νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν φυσικὸν ῥοῦν. Καὶ δυνάμεθα μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ τάναντία φρονοῦντες ἀντλοῦσι διὰ τετριμμένου πίθου. Ἡ μόρφωσις τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης εἶναι ἐν κατόρθωμα τῆς νέας Ἑλλάδος, ἐφ' ᾧ δικαιοῦμεθα νὰ σεμνυνώμεθα.

Ἐν Κερκύρᾳ

Ἀνδρέας Μ. Ἰδρωμένος

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἀπάντησις πρὸς τὸν κ. Σ. Παπαγεωργίου.

Ἄλλοτε εἶχον δώσει εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1874 συνταγματικόν τι *Περὶ τοῦ Ἄν ἐλάλει ΚΑΙ ἑλληνιστὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός*. Ἐπειδὴ δὲ παρεδεχόμεν τὸ ζήτημα καταφατικῶς, ὁ κ. Κ. Παπαζῆς κατέγεινεν ἐν τῇ σελίδι 374 τοῦ Δ' τόμου τοῦ *Παρνασσού*, πρὸς ἀναίρεσιν τῆς βεβαιώσεως ἐμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἀπήντησα ἐν τῇ σελίδι 477 τοῦ αὐτοῦ. Ἀκολούθως ἀνέγνω ἐν τῇ σελίδι 849 καὶ ἕτερον ἐπίκρισιν ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Παπαγεωργίου πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ῥηθέντων καὶ ὑπ' ἐκείνου καὶ ὑπ' ἐμοῦ.

Δὲν ἔπρεπεν ὁ κ. Παπαγεωργίου νὰ συμπεριλάβῃ μεμιγμένως καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνου καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐξελέγξῃ, ὡς οἴεται, ἐκάστῳ τὸ οἰκετὸν, καθόσον μάλιστα εὐρίσκομαι εἰς διαφωνίαν μετὰ τοῦ κυρίου ἐκείνου ἐν πολλοῖς.

Ὁ κ. Παπαγεωργίου λέγει (ἐν σελ. 852 τοῦ *Παρνασσού*) ὅτι ποιούμεθα σύγχυσιν φοβερὰν τῶν γλωσσῶν Ἑβραϊκῆς, Ἀραμαϊκῆς, Ἀσσυριακῆς καὶ Συροχαλδαϊκῆς, ἐπὶ δὲ τέλους, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀγνοια οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιλήψιμον, καθὸ προερχομένη ἐξ ἐλλείψεως γνώσεως, ἀκριβῶς τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σημητικῶν φυλῶν. Φοβερὰ εἶναι ἡ τοιαύτη αὐταρέσκεια τοῦ κ. Πγ, ἐπομένως καὶ περιττὴ ἡ πρὸς ἐμὲ ὑπεροπτικὴ συγκτάξις αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐγὼ οὐδόλως ἠσχολήθην περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐτῷ Ἀττικῷ Ἡμερολόγιῳ ἀποτεινόμενος πρὸς ἀναγνώστῃς τοῦ κοινοῦ καὶ μὴ διαφερομένους περὶ τοιούτων διαστολῶν, εἶπον ἀδικριτῶς καὶ ἀορίστως γλῶσσαν Ἑβραϊκὴν καὶ ἄλλοτε Χαλδαϊσοβραϊκὴν ἢ Ἀραμαϊκὴν, εἶτε καὶ Ἑβραϊσοαραμαϊκὴν, ὡς ἔτυχεν, οὐχὶ πράττων ἐκεῖ ὄρους ἐπιστημονικοῦς (οὐδόλως τοιαύτη ἀξίωσις φαίνεται ἐκεῖ), ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον ἵνα ὑποδείξω, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς οἰκισθῆναι ἀρχαίας Ἑβραϊκῆς, καὶ ὅτι παντοῦ εἶναι αἱ ποικιλίαι τῆς παραφθορᾶς αὐτῆς. Τοῦτο δὲ πάλιν ἵνα μή τις τῶν σοφῶν ἐκτοξεύσῃ κατ' ἐμοῦ τὸ πῶς, ἀφοῦ καταγίνομαι ἐπὶ τοῦ παρόντος θέματος, νὰ μὴ γνωρίζω ὅτι δὲν ἐλαλείτο πλέον ἀπὸ τὰ πλήθη ἢ καθαυτὸ Ἑβραϊκῆ. Ἐὰν καὶ ἐγὼ ἐφανταζόμεν νὰ διερευνήσω τὰ τοιαῦτα ἐπιστημονικῶς, ἠδυνάμην νὰ προστρέξω εἰς τὰ παντοῦ καὶ ποικίλα συγγραμματα τὰ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ὕλης, καὶ νὰ πληρώσω ὄχι μόνον τέσσαρας σελίδας τοῦ *Παρνασσού*, ἀλλὰ καὶ δεκατέσσαρας καὶ πλέον.

Καθόσον οὖν ἀφορᾷ εἰς ἐμὲ καὶ μόνον, ὁ κ. Πγ. ἀγωνιᾷ, ὅπως ἐκφράζονται οἱ Γάλλοι, ἵνα διαρρήξῃ πύλην ἀνοικτήν. Καθόσον δὲ εἰς τὸν κ. Παπαζῆν, οἱ ἀναγνώστῃς εἶδον ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐκείνου ἀπαντήσῃ¹ εἰς ποίαν ἀγνοίαν διατελεῖ ὁ κ. Πγ. ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, αὐτὸς οὗτος ὁ τοῦ ἀλλοῦ μετὰ στόμου ἐπὶ ἀγνοίᾳ ἐπιπλήττων.

Περιορίζομαι οὖν εἰς τὰ ἐμὰ, δηλαδὴ εἰς τὸ πόσον ἐξάγεται ἐκ τῆς Νέας Γραφῆς κυρίως, ἔτι δὲ μικρόν τι ἐξ ἄλλων συγγραμμάτων ἀφορώντων εἰς τὰ τῆς Ἑβραϊκῆς ἱστορίας, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρέπει νὰ διελέγγοτο ἐλευθέρως ΚΑΙ ἑλληνιστί.

Ἐλεγον ἐν τῷ Ἡμερολόγιῳ (σ. 128) περὶ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν γλωσσῶν, αἵτινες ὡς ἐκ θαύματος ἐδωρήθησαν τοῖς Ἀποστόλοις, ὅτι ἐκεῖ δὲν ἀναφέρεται καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων, ἐκ δὲ τούτου ἐτεκμαιρόμεν ὅτι ὁ ἱστοριογράφος τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, εἶτε Λουκᾶς, εἶτε τις ἄλλος, ἐλόγιζετο ὅτι αὕτη ἦτο ἡδὴ αὐτοῖς γνωστὴ. Πρὸς τοῦτο ὁ κ. Παπαζῆς παρατηρεῖ ὅτι ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Ἰουδαίων, ὅθεν λέγει ἀμὴ δὲν

¹ Ἴδε τοῦ παρόντος τόμου σελ. 677—9.

ἦτο πεπεισμένος ὁ Λουκᾶς, ὅτι οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι ἐπικρῶς ἐγνώριζον αὐτήν, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι καὶ αὕτη ὡς ἐκ θαύματος αὐτοῖς ἐχορηγήθη;» Πρὸς τοῦτο ἀπαντῶ, ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος δὲν λαλῶ κυρίως περὶ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, οὐδὲ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἢ τῇ Γαλιλαίᾳ ἐπιτοπίων Ἰουδαίων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ, οἵτινες παρεπεδήμουν ἐκεῖ, καὶ οἵτινες ἐλάλουν τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, ἀφ' οὗ κατήγοντο (ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ μέχρι τῆς νῦν), διὸ καὶ θέτει αὐτοὺς μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν προσηλύτων. Ἄλλως δὲν ἤθελε λογισθῆ τὸ πῶς Ἰουδαῖοι ἐν τόπῳ Ἰουδαϊκῷ νὰ λαλῶσι γλῶσσαν Ἰουδαϊκὴν ἢ νὰ ἐνοῶσι τὰ λαλούμενα ἐν αὐτῇ, γινόμενον ὡς ἐκ θαύματος· ὅθεν ἢ ἔνστασις τοῦ ἐμοὶ ἀντιλεγόντος δὲν ἐφαρμόζεται ἐδῶ.

Ἄλλὰ λέγει ὁ κ. Πγ. Καὶ πῶς τάχα; Δὲν ἀναφέρεται ἐκεῖ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀφοῦ ἀναφέρονται καὶ οἱ Κρήτες; «τίς ἄλλη ἢ τῶν Κρητῶν γλῶσσα εἰμὴ ἡ Ἑλληνική;» Καὶ ποῦ ἄλλοῦ τῆς Παλαιᾶς ἢ τῆς Νέας Γραφῆς, οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦνται Κρήτες; Οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ. Ἦθελεν δὲ εἶναι ὑπεραποτόματον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις δὲν ἠδύνατο νὰ παρευρίσκωνται ἄλλοι Ἕλληνες ἢ Ἑλληνισταὶ, εἰμὴ μόνον οἱ ἐκ τῆς νήσου Κρήτης. Οἱ ἐνταῦθα λεγόμενοι Κρήτες εἶναι οἱ ἐν τῷ ἐβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Π. Γραφῆς, καλούμενοι Krethim ἢ Kerethim, κατοικοῦντες τὰ ἔπακρα τῆς Παλαιστίνης πρὸς τὴν Ἀραβίαν. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἀποικία τις Φοινίκων ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατοικοῦσα ἐν τῇ νήσῳ Κρήτη, ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς σφόδρῆς καὶ συμπίσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικίων, νὰ ἐγκαταλείψῃ ταύτην καὶ νὰ μετοικισθῇ ἀλλαχοῦ. Μετέβη οὖν εἰς τὰ νοτιώτατα τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐνεκθίδρυσε τὴν πόλιν Μινῶν, τανῦν καλουμένην Γάζαν. Περὶ τῶν τοιούτων Φοινικοκρητῶν λαλεῖ ὁ Λουκᾶς, διὸ καὶ θέτει αὐτοὺς πλησίον τῶν Ἀράβων· γράφων δὲ ἑλληνιστί, μετεχειρίσθη τὴν παρ' Ἑλλήσιν ὀνομασίαν αὐτῶν. Ταύτην τὴν ἀναμφισβήτητον λύσιν ἐγὼ ἔδιδον ἐν τῇ σελίδι 130 τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου². Εἰς ταῦτα τί ἀντέτεινε ὁ κ. Πγ; Οὐδέν.

Τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐξαγόμενα ἀπὸ τῆς λέξεως Ἀκελδαμὰ, λέγει ὅτι εἶναι βεβιασμένα. Ἀναπέμπω εἰς τὰ ρηθέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ σελίδι 5 τοῦ Ἡμερολογίου, καὶ ἐν τῇ σελίδι 479 ὀλοκλήρῳ τοῦ Παρνασσοῦ, ἐπειδὴ δὲν γίνεται νὰ μεταφέρω ἐκ νέου ταῦτα πάντα ἐδῶ. Σημειῶ δὲ διὰ βραχείων. Ὁ Πέτρος λέγων «καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελ-

1. Ἄρον ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ κειμένου τὰς λέξεις «καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ Βουλγάταν», καθότι ἐσφαλμένον.

2. Ὅρα περὶ τούτων πλατύτερον, ἐν τῷ Univers pittoresque, La Palestine par A. Munk σ. 83. — Εὐαγγελικὸν Κήρυκα Ἰανουαρίου 1864, ὑπὸ Ἱερωνύμου Μυριανθῆως. — Κ. Οἰκονόμου Περὶ τῶν Ἑβδ. Ἑρμηνευτῶν, τόμ. Β' σελ. 54 καὶ 106. — Smith, Dictionary of the Bible ἐν ταῖς λέξεσι Crete καὶ Cherethites σελ. 363 καὶ 300.

δαμὰ, τουτέστι χωρίον ἀίματος» δὲν ὠμίλει πρὸς τοὺς ἔνδεκα συναδέλφους αὐτοῦ δι' ὑπαινίξεων ὡς βούλεται ὁ κ. Πγ., ἀλλ' ἀνέφερε τρανὰ καὶ καθαρὰ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ συμβεβηκὸς, διὰ νὰ προβῶσιν ἀμέσως πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ προδόσκοντος Ἰούδα, ὃ καὶ ἐγένετο. Τὸ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ, αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν, διότι δεικνύει ἐτέρην γλῶσσαν (τὴν Ἑβραϊκὴν), ἢ ἐκείνην δι' ἧς ἐλάλει ὁ ἀγορευτῆς (τὴν Ἑλληνικὴν). Ἐὰν ἢ φράσις αὕτη ἔλειπεν ἐκ τοῦ μέσου, ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τις ἀμφιβολία, ἀλλ' ἰσταμένη ἐκεῖ, ὡς λαμπρὰ διαφωτίζει τὸ πᾶν. Τώρα ἄς κρίνωσιν οἱ ἀναγνώσται, τίνας ἐκ τῶν δύο ἡμῶν εἶναι τὰ βεβιασμένα.

Ἐν τίνι γλώσσῃ ἠγόρευσε μετὰ ταῦτα ὁ Πέτρος πρὸς τὰ παντοῖα ἐκεῖνα πλήθη, περὶ ὧν γίνεται λόγος, ἐν τῷ ἡδὴ ρηθέντι κεφαλαίῳ Β', τὰ συνελθόντα «ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπ' οὐρανὸν», διηγούμενος τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς διαβιώσεως, τοῦ κηρύγματος, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ὥστε καὶ νὰ πείσῃ τριχιλίους ἐξ αὐτῶν νὰ πιστεύσωσι καὶ νὰ βαπτισθῶσιν αὐθωρεῖ; Ἠδύνατο νὰ γνωρίζωσιν οὗτοι πάντες τὴν παραφρασεῖσαν Ἑβραϊκὴν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Γαλιλαίας ἢ τῆς Ἱερουσαλῆμ; Λέγει τι ἄρα ὁ Λουκᾶς, ὅτι ὁ Πέτρος ἠγόρευσε ἀλλεπαλλήλως εἰς διαφόρους γλώσσας ἢ γλωσσήματα; Οὐχί. Ἐν τίνι οὖν ἄλλῃ γλώσσῃ, εἰμὴ τῇ διεθνεῖ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τῇ Ἑλληνικῇ, τῇ μᾶλλον τότε μᾶλλον διεθνεῖ, παρ' ὅσον ἔχει τανῦν ἡ Γαλιλαία;

Ἐφερον ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἀπαντήσῃ (σελ. 479) ὡς δεῖγμα τῆς διαδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ Ἰουδαίᾳ, ὅτι οἱ ἑβδομήκοντα ἀπόστολοι, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, ἔνα προαναγγεῖλωσι τὴν διάδοσιν αὐτοῦ, εἶχον, ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ὀνόματα Ἑλληνικά, ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι οἱ γονεῖς αὐτῶν συνηλλίζοντο μετὰ τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, μάλιστα δὲ οἱ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, διὸ καὶ ἠσπάζοντο ὀνόματα ἐθνικά. Εἰς τοῦτο παρρηθεῖ ὁ κ. Πγ. (ἐν σελ. 851), ὅτι τότε ἦτο ἀπλοῦς συρμός, ὡς καὶ σήμερον μεταξὺ τῶν διαφόρων Εὐρωπαίων, καὶ ἄλλοτε μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τὸ νὰ λαμβάνωσιν ἀμοιβαίως τὰ ὀνόματα ἀλλήλων. Καὶ ὀρθῶς λαλεῖ τὸ πρᾶγμα εἶναι πανθολογούμενον, ὅθεν περιττὴ ἢ μεγαλοπρεπῆς περὶ τῆς τῶν τοσούτων ἐκεῖ παραδειγμάτων. Μόλον τοῦτο, καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὰ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα, εἰς ἐμὲ δὲν ἔτυχε νὰ ἀπαντήσω οὐδένα Ἕλληνα ἢ Ῥωμαῖον (πρὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ) φέροντα ὄνομα Ἑβραϊκόν. Πλὴν τὸ ζήτημα δὲν συνίσταται εἰς ταῦτα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπορίαν τοῦ πῶς μεταξὺ τῶν ἑβδομήκοντα, νὰ μὴ εὕρισκωνται εἰμὴ μόνον τρεῖς φέροντες ὀνόματα Ἑβραϊκὰ, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἐθνικά. Ἐὰν τὸ πρᾶγμα συνέβαιεν ἐξ ἡμῶν ἢ ἐκεῖ πλησίον, βεβιασμένως δὲν ἔφραζεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τοιαύτας εἰκασίας, ἀλλ' ἢ ἀναλογία τῶν τριῶν πρὸς τὰ ἑβδομήκοντα, φέρει εἰς σκέψεις σοβαράς. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο δὲν ἔχει ἄρα οὐδεμίαν σημασίαν. Δὲν εἶμαι εἰς

περίστασιν ταῦν τοῦ νὰ διαδιφήσω τὸ πῶθεν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἠρύσθησαν τὰς πληροφορίας αὐτῶν περὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἄλλ' ἐν τούτοις παρτηρῶ πάλιν ὅτι ἐκ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἑπτὰ διάκονοι, οἵτινες ἀναφέρονται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, ἔχοντες ἅπαντες ὀνόματα Ἑλληνικά: Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενάς καὶ Νικόλαος, προσήλυτος Ἀντιοχεύς, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι οἱ λοιποὶ ἐξ ἦσαν Ἰουδαῖοι καθαροί. Θέλουσι δὲ ὅτι πλεῖστοι ἐκ τῶν ἄλλων ἀναφέρονται ἐν ταῖς τοῦ Παύλου Ἐπιστολαῖς.

«Καὶ τέλος πάντων, λέγει ὁ κ. Πγ. (ἐν σελίδι 851), ἐὰν ὁ Πέτρος ἐλάλησεν ἑλληνιστί, δὲν ἐννοοῦμεν ποίαν ἀποδεικτικὴν δύνάμιν δύναται νὰ ἔχη τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν γλώσσαν τοῦ Ἰησοῦ». Ὡς ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἐκφράζεται αὕτη ἡ ἀντιρρηση, θολόνεται τὸ νόημα ἐμοῦ. Ἐγὼ δὲν ἐξήτασα περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷα δὴ ποτε τῶν Ἀρχαϊκῶν γλωσσημάτων καὶ ἦ, ἀλλὰ μόνον ὅτι πρὸς ταύτη ἐλάλει ΚΑΙ ἑλληνιστί ἢ δὲ πρὸς ἐμὲ ἀντιλογία φαίνεται ὑποδεικνύουσα με πρεσβεύοντα, ὅτι ἢ κατ' ἐξοχὴν γλώσσα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦτο ἡ Ἑλληνική, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ Ἑβραϊκή ἄλλα τὸ ἐν τῇ μέσῃ κεφαλαίως γράμμῃσι κείμενον ΚΑΙ σαλπίζει ὅπως τὸ ἀντίθετον. Δύναται, οὖν ἅπαντῶ, νὰ ἔχη δύνάμιν καὶ μεγίστην πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ΚΑΙ. Διότι καθόσον ἀποδεικνύεται, ὅτι εἴτε ὁ Πέτρος, εἴτε καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι ἐλάλουν καὶ ἠγόρευον ἑλληνιστί, κατὰ τοσοῦτον ἐνισχύονται καὶ κραταιοῦνται τὰ διδόμενα ἐκ τῶν Εὐαγγελίων, περὶ τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρέπει νὰ ἐλάλησεν ἑλληνιστί, ὡς ἀναφέρονται ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἡμερολογίῳ.

Ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος λ. χ., πορευόμενος ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν, συνήνησε τὸν μεγιστᾶνα καὶ θησαυροφύλακα τῆς βασιλείσης τῶν Αἰθιοπῶν Κανδάκης, ἐν τῇ ὀχλήματι αὐτοῦ ἀναγινώσκοντα τὸν προφήτην Ἡσαΐαν τῆς Π. Γραφῆς, καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν ἐὰν καταλαμβάνη τὸ τί αἰνιττονται τὰ ἀναγινωσκόμενα (Πράξεων Η', 26). Ἐξετάσωμεν οὖν εἰς τίνα γλώσσαν ἀνεγίνωσκεν ὁ μεγιστᾶν τὸν Ἡσαΐαν; Βεβαίως οὐχὶ εἰς τὴν οἰανδήποτε Ἑβραϊκὴν, ἄλλως γὰρ δὲν θὰ εἶχε χώρον ἢ διὰ τῆς συνηχέσεως ἀστειολογία «γινώσκεις ἢ ἀναγινώσκεις;» ὅπερ δηλοῖ ὅτι ὁ διάλογος ἐγένετο ἑλληνιστί. Μόλις παρελθόντος ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἤρχισαν δικασπιρόμενοι ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ Παλαιστίνης κατ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τοῦ ὀρίζοντος, διδάσκοντες τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ διὰ τίνος ἄρα γλώσσης εἰς Συρίαν καὶ Αἰγύπτου καὶ Μικρασίαν καὶ πᾶσαν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν, εἰμὴ διὰ τῆς διεθνούς Ἑλληνικῆς, καὶ πῶς ἠδύνατο τοῦτο ποιῆσαι, ἐὰν δὲν εἶχον ἀπ' ἀρχῆς ἐπαρκῆ γινῶσιν καὶ χρῆσιν αὐτῆς; Ἠδύνατό ποτε νὰ ἐκμάθωσιν ταῦτα ἐν τοσοῦτῃ βραχεῖ δικστήματι χρόνου; Καὶ «πῶς ἀφ' οὗ τοῦτο

εἶναι ἐναργέστατον ὡς τὸ τοῦ Ἥλιου φῶς, νὰ διαστῶμεν περὶ τοῦ ὅτι ὁ συμπολίτης καὶ διδάσκαλος αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετείχε τῶν αὐτῶν;

Ἐδεικνυον ἐν τῇ σελίδι 132 τοῦ Ἡμερολογίου, ὅτι μολοντί ὁ Παῦλος ἠδύνατο νὰ δημηγορήσῃ τοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαίοις ἑλληνιστί καὶ νὰ ὑπάρχῃ καταληπτὸς παρ' αὐτοῖς, προετίμησεν, ὡς αὐτὸς οὗτος λέγει νὰ τοῖς λαλήσῃ ἑβραϊστί, ἵνα γνωσθῇ ὅτι αὐτὸς εἶναι Ἰουδαῖος καθαρὸς καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων προσηλύτων, ἵνα δώσωσι πλείονα πίστιν εἰς τὰ λεγόμενα αὐτοῦ. Τί ἀντέτεινεν εἰς τοῦτο ὁ κ. Πγ; Οὐδέν. Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Ἰωσήπου ἐν τῇ σελ. 132, ὅτε ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Τίτου πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαίους, ἵνα πείσῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν. Τί ἀντέτεινεν εἰς τοῦτο ὁ κ. Πγ; Οὐδέν. Ἀλλὰ προστρέχει εἰς τὸ ὅτι, ἀφ' οὗ αὐτὸς Ἰώσηπος, δηλοῖ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ κατ' ἀκριβείαν τὰ Ἑλληνικά, ἄρα ταῦτα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πρέπει νὰ ἦσαν ὀλίγον γνωστά. Τὸ ἀνεμώλιον τῆς ἀντιρρήσεως εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καταφανές.

Ἐλεγον ἐν σελ. 131 τοῦ Ἀττικῆς Ἡμερολογίου, ὅτι ἴσως καὶ τινες τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις παροικούντων Ἰουδαίων, οὐδ' ἐγνώριζον ὅπως τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ ἔφερον ὡς παράδειγμα τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ματθαίου (ΚΒ', 46) «Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς μεγάλη τῇ φωνῇ λέγων ὡς Ἡλὶ Ἡλὶ λαμὰ σαβαχθαρί, τουτέστι: Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλειπες; Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἐστῶτων, ἀκούσαντες ἔλεγον ὅτι Ἡλίαν φωνεῖ οὗτος. . . Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, ἄφες ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας πρὸς αὐτόν». Προσέθετον δέ: ἰδοὺ Ἑβραῖοι εὐρισκόμενοι ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ οὐδὲ ὅπως νοοῦντες τὰ ἐκεῖ λαλούμενα Ἑβραϊκά. Ὁ κ. Πγ. (σελ. 858) θέλει ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν Ἑβραῖοι, ἀλλὰ εἴτε Ῥωμαῖοι στρατιῶται, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε ἀνήκοντες ταῖς σημιτικαῖς φυλαῖς. Ἀλλ' ἐγὼ καὶ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ τοῦ Παρρασοῦ σελ. 479, ἠρώτων: Ἀφοῦ δὲν ἦσαν οὗτοι Ἑβραῖοι, πῶθεν ἐγνώριζον τὰ τῆς ἱστορήσεως περὶ τοῦ Ἥλιου, ὡς ἀναρκασθέντος εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ δυναμένου ἐπανελθεῖν ἐπὶ γῆς¹; Εἰς τοῦτο ὁ κ. Πγ. δὲν ἀπήνησε διόλου.

Ἐστῶσαν οἰοιδήποτε. Τούτους οὖν ὁ κ. Πγ. θέλει ὅτι ἐνόησαν μὲν τοὺς λόγους λαμὰ σαβαχθαρί, παρενόησαν δὲ τὸ Ἡλὶ Ἡλὶ. (Καὶ πῶς εἶναι παραδεκτὸν τὸ νὰ νοῆ τις γλώσσᾶν τίνα, καὶ νὰ ἀγνοῆ τὸ συνηθέστατον πάντων ἐν αὐτῇ, τὸ πῶς καλεῖται ὁ Θεός!!) ἢ ὅτι ἐνόησαν μὲν καὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ὑπεκρίθησαν παρανόησιν, ὅπως σκόψωσιν αὐτὸν διὰ λογοπαιγνίου, δηλαδὴ κατὰ τὸ γαλλικὸν λεγόμενον calembourg. Τοῦτο φαίνεται νὰ εἶναι τὸ γενικὸν νόημα, σκολιὸν καὶ ἐπαμφοτερίζον ἐν ἐλιγμοῖς ἡμισείας περίπου σελίδος, ἢν μάταιοι νὰ ἀντιγράψω ἐδῶ. Ὁ περιεργὸς ἄς ἀναγνώσῃ αὐτὴν ἐν τῇ σελίδι 858 τοῦ Παρρασοῦ, καὶ ἄς

¹ Ὅρα καὶ Μαλαχ. Δ' 5. Λουκ. Α', 17, Ματθ. ΙΑ', 14, ΙΖ', 24.

δοκιμάση, ἐὰν δύναται κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἐξαγάγῃ ὠρισμένον τι σαφῶς καὶ εὐκρινῶς. Ἡ φυσικωτέρα λύσις εἶναι ὅτι οἱ ἐκ τῶν περιεστώτων εἰπόντες τὸ «Ἡλίαν καλεῖ κτλ.» οὐδόλως ἐνόησαν τοὺς λόγους τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ὅτι Ἰουδαῖοι ὄντες, γινώσκοντες δὲ τὰ περὶ Ἡλιοῦ, ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐμπαίξωσιν αὐτὸν οὐχὶ διὰ λογοπαιγνίου, ἀλλὰ διὰ πικρᾶς εἰρωνείας, ὅπως καὶ ἕτεροι δι' ὁμοίων ἐλέγχων καὶ ὄνειδισμῶν «δ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν» — «ἄλλους ἔσωσεν ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι» κτλ.

«Ἦσαν δὲ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν »τῇ ἑορτῇ· οὗτοι οὖν προσῆλθον Φιλίππῳ τῷ ἀπὸ Βηθθαϊδᾶ τῆς Γαλιλαιίας, καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, Κύριε θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν κτλ.» (Ἰωαν. ΙΒ', 120). Ἦδη ἐλαλήσαμεν περὶ τοῦ Φιλίππου τούτου· ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἰδεῖν δὲν ἐννοεῖται ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μόνον ὄρασις, ἥτις οὐδὲν ἀπῆντα ἐμπόδιον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνέντευξις, συνομιλία ὅπως, καὶ συνήθως, λέγωμεν «πηγάινω νὰ ἴδω τινα» ἀντὶ τοῦ «ἐνταμῶσω». Πῶς ἠδύναντο νὰ συνομιλήσωσι μετ' αὐτοῦ ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐγνώριζον ὅτι ἐκφράζεται καὶ διὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Ἴσως δὲ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν νὰ εἶχον προγενεστέρην γνωριμίαν μετ' αὐτοῦ, καθότι ὁ εὐαγγελιστῆς διηγεῖται ὅτι μετὰ τὴν ἀγγελίαν ἣν ἔδωκεν ὁ Φίλιππος αὐτῷ οὗτος ἀνεβόησεν «Ἐλήλυθεν ἡ ὄρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου». Καὶ πῶς ὁ Ἰησοῦς εἶχεν τοιαύτην ὑπόληψιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐγνώριζε τὰς ιδέας καὶ δοξασίας καὶ προδιάθεσιν αὐτῶν; ¹

Προλαβόντως (Ζ', 33—36) ὅτε οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς ἀπέστειλαν ὑπηρέτας ἵνα πιάσωσιν αὐτὸν, οὗτος ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις, «Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὐρήσετε· καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε εἰσεῖν. Εἶπον οὖν νοὶ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς, ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὐρήσομεν αὐτόν; μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι καὶ διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας.» Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι οἱ παρευρεθέντες Ἰουδαῖοι, καὶ τε ἐκ τοῦ ὄχλου (οἵτινες ἐλογίζοντο αὐτὸν ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον) ἐγνώριζον ὅτι γινώσκει καὶ ὅτι καλεῖ τὰ Ἑλληνικὰ ἄλλως δὲν ἤθελον ὑποθέσει ὅτι δύναται νὰ διδάξῃ τοὺς ἕξω τῆς Ἰουδαίας καὶ Παλαιστίνης Ἰουδαίους ἑλληνοιστάς, ἔτι δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦς, διὰ μέσου τοῦ γλωσσήματος τῆς Γαλιλαίας ἢ τῆς Ἱερουσαλήμ. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ ἐπιχειρήμα, καὶ πάντων των ἄλλων ἐλλειπόντων δὲν ἐπαρκεῖ ἄρα νὰ ἀνατρέψῃ πάσας τὰς ἀντιλογίας τὰς ἐπὶ τοῦ ζητουμένου τούτου;

Κατὰ συνέπειαν τούτων ἀπάντων ἔλεγον (ἐν τῇ σελίδι 131) ἄπαν τὸ

¹ Ἐπιθὶ καὶ τὰ ἐν τῷ βῆθέντι συγγράμματι τοῦ Κ. Οἰκονόμου ἐν τ. Β' σ. 75—76, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν ταῖς σελίσιν 135 τοῦ Ἡμερολογίου τείνοντα πρὸς τὸ αὐτό.

δραῖμα τὸ διεξαγόμενον ἔθην μὲν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐκείθεν δὲ τοῦ Ποντίου Πιλάτου μετὰ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν, ἐγένετο διὰ λαλιᾶς Ἑλληνικῆς ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἠγνούουν τὰ Ἑβραϊκά, οὐδεμία δὲ γίνεται μνεῖς χρήσεως διερμηνέως τινός· ὁ δὲ κ. Πγ. θέλει τὸ ἐναντίον. Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ποιεῖ τὴν παραμικρὰν νύξιν περὶ τοῦ τοιούτου. Ἄς ἀναγνώσῃ ὁ βουλόμενος τὰ καθέκαστα χωρία καὶ ἂς εἴπῃ ἐὰν δύναται νὰ λάβῃ τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν μεσολαβήσεώς τινος ἐν τούτοις.

Ἐκατὸν πεντήχοντα ἔτη πρὸ Χριστοῦ μία πτωχὴ γυνὴ τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ μήτηρ τῶν Μακαβαίων μετὰ τῶν ἑπτὰ υἱῶν αὐτῆς ὑποκειμένων εἰς βασιανισμοὺς ἐνώπιον τοῦ ἐπιστάτου τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου διῆλθον τὴν ἀνάκρισιν ἄνευ διερμηνέως, λαλοῦντες ἑλληνιστί, καὶ τῶρα ἔπειτα ἀπὸ τοσαύτην πολυετῇ δεσποτείαν καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων λαλούντων ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνιστί, θὰ φαίνεται παραδόξον ἐὰν τοιοῦτός τις ὑπόδικος οἶος ὁ Ἰησοῦς ὑπέστη τὴν ἀνάκρισιν λαλῶν ἑλληνιστί! ¹

Ἐν τῇ σελίδι 133—5 τοῦ Ἀττικοῦ Ἡμερολογίου ἀπεδείκνυον τρανώτατα ὅτι ἐν ταῖς ἀνακρίσεσιν ἂς ὑπέστη ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαίου χιλιάρχου, τοῦ Φήλικος καὶ τοῦ Πορκίου Φήστου διοικητῶν τῆς Παλαιστίνης ἔτι δὲ καὶ τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα, μολοντί πάντες οἱ ἄλλοι ἦσαν Ἑβραῖοι καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας καὶ οἱ συμπάρεδροι ἐκ τῶν προσεστώτων τοῦ λαοῦ, ἄπασα ἡ διαδικασία διεξήχθη ἑλληνιστί ἄνευ μεσολαβήσεως διερμηνέως οὐδενός. Τί ἀντέτεινε εἰς ταῦτα ὁ κ. Πγ; Οὐδέν.

Ἐν τῇ σελίδι 856 τοῦ Παρνασσῶ ὁ κ. Πγ. λέγει ὅτι ὁ Ματθαῖος κατὰ τὰ γενικῶς σχεδὸν τανῦν παραδεδεγμένα ἔγραψε τὰ Κυριακὰ λόγια ἀραμαῖστί. Πολλὰ διαφορὰ ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν Κυριακῶν τούτων λογίων (ἄτινα ἀκολούθως μετεφράσθησαν ἐν μέρει ἑλληνιστί) καὶ τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, ὅθεν οἱ δοκιμώτεροι θέλουσιν ὅτι ἐκ τῶν παραδόσεων ἂς κατέλιπεν ὁ Ματθαῖος συνετάχθησαν δύο Εὐαγγέλια τὸ μὲν Ἀραμικὸν ἀποτεινόμενον πρὸς τοὺς Ἑβραίους τῆς αἰρέσεως τῶν Ἑβραίων, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἀποτεινόμενον πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἑλληνοιστάς, τοὺς Ἕλληνας προσηλύτους τῷ μωσαϊκῷ νόμῳ, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Ἑλλήνων ἢ Ἑλληνογλώσσων τῶν ἀπανταχοῦ.

Παρατηρεῖ ὁ κ. Πγ. «Αὐτὸ τὸ ὄρος τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἰδίαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἶναι κατὰ τὸ ἡμισυ σχεδὸν Ἀραμικῶν

¹ Ὅρα Μακαβαίων Β. κεφ. Ε'. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται ἀπὸ τῆς περιστάσεως τοῦ ὅτι, ὡς λέγει ὁ ἴστωρ, ἢ μήτηρ παρῶτρνε τοὺς υἱοὺς αὐτῆς νὰ ὑπομείνωσι τὸ μαρτύριον ἐξαιρετικῶς «τῇ πατρίῳ φωνῇ» ὡς καὶ τῆς ἐτέρας ὅτε εἷς καὶ μόνος ἐξ αὐτῶν εἶπεν ἄπαξ τὸ οὐχὶ «τῇ πατρίῳ φωνῇ» ἐξ ὧν γίνεται δῆλον ὅτι ἄπασα ἢ ἄλλη διάλεκτος ἐγένετο ἑλληνιστί.—Παρατηρητέον δὲ σὺν τούτοις ὅτι τοσαύτη ἦτο ἡ ἐπιρροή τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε καὶ τὸ Β' τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας τῶν Μακαβαίων συνετάχθη ἀρχικῶς ὑπὸ Ἑβραίου λίαν ζηλωτοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ ἑλληνιστί, μετὰ δὲ ταῦτα ἠρμηνεύθη καὶ ἑβραῖστί.

»(πολλὰ καλὰ) τοῦθ' ὕπερ δεικνύει ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτῆς ἐγίνωσκον καὶ τὴν Ἀρχαϊκὴν». Ἐδῶ εἶναι τὸ ἀστεῖον· τίς λοιπὸν ἠμφισβήτησε τοῦτο τὸ ΚΑΙ ἵνα ἐξ ἀνάγκης ὁ κ. Πγ. λάβῃ αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ;

Δὲν ἀρμύζει νὰ ἐξακολουθῶ περὶ πλέον ταύτην τὴν συζήτησιν ἐδῶ· ἀλλ' ἀναπέμπω εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς οὗς ἀνέφερον ἐν τῇ σελίδι 480 τοῦ Παρνασσῶ, ἀφ' ὧν ἔλαβον τὴν τε νύξιν καὶ ἀφορμὴν, ὅπως συντάξω τὸ ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ ἐκεῖνο ἀρθροῖδιον· ὅστις ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνασκευὴν τοῦ ἐμοῦ ἔργου, πρέπει πρότερον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπιστόμωσιν ἐκεῖνων.

Κ. Λαμπρόλλας.

ΤΟ ΠΑΓΩΤΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.*

ΑΙ ΣΥΝΕΒΗΘΑΙ ΣΥΝΤΑΓΗΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΚΟΚΚΑΛΑ

Ἡ ἰδέα τοῦ Βροῦτου, ὡς ἦδη ἐνόησεν ὁ ἀναγνώστης, ἦτο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τὸν συνταγματάρχην τὴν ὑπαρξίν τῆς θυγατρὸς του καὶ νὰ τὴν ζητήσῃ ὡς σύζυγον, ὑπεξαίρων οὕτως αὐτὴν ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς τῆς μητρὸς τῆς συντροφίας. Ἀλλ' αὕτη, τὴν ὁποίαν ἐπονήρυσεν ἢ μετὰ τῆς ἀστυνομίας μακρὰ πάλιν, φοβουμένη πάντοτε τοὺς κλητῆρας καὶ ὑποπευρομένη ὡς τοιοῦτον καὶ τὸν Κύρ Γαβριήλ, ἐπέσπευσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς καὶ ἐγένετο μετὰ τῆς Ἑλένης ἀφαντός. Ὁ Βροῦτος κατεθλίβη.

Ἐπεζήτησε διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός του νὰ διασκεδάσῃ τὴν θλίψιν του. Ὁ φαρμακοποιὸς τῷ εἶχεν ὑποσχεθῆναι νὰ τὸν συνδράμῃ καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του. Ἠρξάτο δ' ὁ Βροῦτος ἀποκτῶν πελατεῖαν, συνισταμένην ἐξ ἐνὸς ἐμβολωτοῦ, ἐνὸς θαλαμηπόλου εὐγενοῦς οἰκίας, ὑπηρετριῶν τινων, χορευτρίας θεάτρου γ' τάξεως, τοῦ παντοπώλου τῆς συνοικίας, τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ βοηθοῦ τῆς ἀστυνομίας τοῦ τμήματος καὶ τινος παυσανίου. Ἀλλὰ δυστυχῶς πάντες οὗτοι τῷ παρεῖχον πλείονας ἐνοχλήσεις ἢ χρήματα, ἀντὶ δὲ τούτων ἐλάμβανεν εὐχὰς καὶ ὑποσχέσεις. Οὐχ ἦττον ὁ φαρμακοποιὸς προέβλεπε μέλλον λαμπρὸν καὶ τέλος ἀπόκτησιν ἀμάξης.

Ὁ Βροῦτος τὰς ὥρας τῆς ἀργίας του κατέτριβεν ἐν τῷ φαρμακείῳ, ἀναμένων χολέρας ἢ κοιλιακοῦ τύφου ἐπιδρομὴν, οὐχὶ βεβαίως ἐνεκα μοχθηρᾶς ἢ χρηματιστικῆς σκέψεως, ἀλλ' ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Ὁ Βροῦτος δὲν μετέβαινε ποτὲ τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ φαρμακεῖον. Τὸ ἑσπέ-

* Ἰδε σελ. 720.

ρας δὲ συνήγετο εἰς αὐτὸ ἢ συνήθης ἐν φαρμακοποιείοις συντροφία. Ὁ συμβολαιογράφος, ὁ γηραιὸς ὑπάλληλος τοῦ ἀρχείου, ὁ κτηματίας, ὁ λοχαγὸς τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς συνοικίας, ὁ ἱππότης δὸν Μαρτῖνος ἄρτι ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἀφίχθεις, ὁ χαρῖεις δὸν Λουκιανὸς ὅστις ἔγραψε καὶ ἔλυε τὰ αἰνίγματα τῆς ἐφημερίδος, ὁ γερωντονὸς ὅστις καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν περιτριγύριζε τὴν πόλιν· πάντες οὗτοι μετέβαινον εἰς τὸ φαρμακεῖον καὶ ἔχανον μίαν δύο ὥρας διηγούμενοι τὰ νέα τῆς ἡμέρας καὶ σχολιάζοντες τὰ γεγονότα τῆς χθὲς. Εἰ καὶ ὁ Βροῦτος ἠδύνατο νὰ κερδήσῃ ἐκ τοῦ συγχωρισμοῦ μετὰ τοιαύτης ποικίλης συντροφίας, μετέβαινον ὅμως εἰς τὸ φαρμακεῖον μόνον τὸ πρῶτ' μεταξὺ τῆς δεκάτης καὶ τῆς μεσημβρίας. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἡ ἐργασία τοῦ φαρμακείου ἦν σχεδὸν περαιωμένη καὶ ἠδύνατο νὰ συνδιαλέγηται μετὰ τοῦ συμπατριώτου του. Ἐπειτα δὲ λίγῃ πρὸ τῆς μεσημβρίας ὁ ταγματάρχης ἤρχετο καὶ ἀνεχώρει μετ' αὐτοῦ διὰ τὸ πρόγευμα.

Πρὸ τινων ἡμερῶν παρετήρει ἐρχομένην εἰς τὸ φαρμακεῖον ὑπέρτριαν καλλιζωνον, μετ' ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας καὶ ῥῖνα προκαλοῦσαν τὸν πόθον. Ὅσακις ἐκείνη εἰσῆρχετο τὰ ἔκαμνε θάλασσα. Ἐψαυε τὰ πάντα, τῶν πάντων ἐζήτησε τὴν ἐξήγησιν, ἦτο ἀεικίνητος, ἔψαλλεν ἀδιακόπως, ὠμίλει μετ' αὐτὸν εἰς ὄλους, ἀπηνύθυνε τὸν λόγον πρὸς τὸν τυχόντα, καὶ εἰς τὸν ἐρωτῶντα ἀπῆντα πρὶν ἐκεῖνος τελειώσῃ τὴν ἐρώτησιν.

Ὁ Βροῦτος ἦτο τὸ αἰκτρὸν τῆς ζωηρότητός τῆς θύμα, ὅτε μὲν διότι εἶχε παρκαπονεθῆ ὅτι τῇ ἐπάτησε τὸν πόδα, ὅτε δὲ διότι ἡ ζωηρὰ ὑπέρτρια ἐφαντάζετο ὅτι ἐκεῖνος κατεῖχεν ἀδιακρίτως τὸ ἡμισυ τῆς θύρας. Ὡς ἐκ τούτου βλέπων αὐτὴν τὴν ἐπαύριον ἐρχομένην ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῆ ὀπισθεν τῆς τραπέζης, ἐν ἧ ἐξετέλει τὰς συντηγὰς ὁ Κύρ Γελαστός, φέρων ἐπὶ τῆς ῥινὸς τὰ προϊστορικὰ ὀμματοῦάλιά του, ἐπὶ κεφαλῆς σκοῦφον ἐκ μέλανος βελούδου, γενειάδα ὀκτῶ ἡμερῶν, ὑποκάμισον δεκαπέντε καὶ φορέματα ἀμνημονεύτου χρόνου. Ὁ Κύρ Γελαστός ἐμειδία πάντοτε καὶ ἦτο οὕτως ὁ κάλλιστος ἀντιπρόσωπος τοῦ ὀνόματός του.

— Γλήγορα, γλήγορα νὰ κάμετε τὴν συνταγὴν μου, ἐφώναζε τὸ τρελοκρίτσο ἐκεῖνο ῥίπτον τὴν συνταγὴν, ἧτις ἔπεσε χαμαί. Ὁ Βροῦτος ἔκυψε νὰ τὴν λάβῃ.

— Εὐχαριστῶ, κύριε, εἶπεν. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ζῶον ἔρχεται τὸ μεσημέρι καὶ διατάττει νὰ λάβουν τὸ ἱατρικὸν εἰς τὰς ἑνδεκα.

— Μήπως, δεσποινίς, ἀσθενεῖ ὁ πατήρ σας; ἠρώτησεν ὁ Βροῦτος.

— Ὁ πατήρ μου; δὲν ἔχω πατέρα.

— Ἡ μήτηρ σας λοιπὸν, ἀφοῦ βιάζεσθε τόσο;

— Ἀ! ναι... ἡ μήτηρ μου... τὸ εὐρήκατε! ἀμ' δέ.

— Μὲ συγχορεῖτε, εἶπεν ὁ Βροῦτος.

— Τί πράγμα εἶνε αὐτό ; οὐφ ! πῶς βρωμάει ! Καὶ ἡ ἀσθενὴς θὰ πάρη αὐτό ; πῶς τὴν λέτε αὐτὴν τὴν βρωμα ;

— Μόσχο, μάτια μου, ἀπήντησεν ὁ Κύρ Γελαστός φιλοφρόνως.

— Καὶ αὐτὸ ἐδῶ ;

— Καστόριον, εἶπεν ὁ Κύρ Γελαστός ἐπὶ μᾶλλον φιλόφρων.

— Μπα καὶ ἐγὼ ἔλεγα ὅτι τὸ καστόριον εἶναι τσόχα. Ἄ, πέτε μου τὴν κάμφορα, μάλιστα. Ξεύρω δὲ καὶ τὸ κινῶνον, καὶ τὸ λαύδανον. Καὶ τοῦτο τί εἶναι ;

— Ὅπιον, ἀπεκρίθη ὁ κύρ Γελαστός ἐρατεινῶς.

— Μὰ γλήγορα, γλήγορα, διότι ἡ κυρά μου θὰ μκλώσῃ.

— Εἶνε νέα ἡ κυρά σας ; ἠρώτησεν ὁ Βροῦτος.

— Δὲν εἶνε ἡ δουλειά σας αὐτὴ μου φαίνεται, κύριε. Λέγουν ὅτι εἶνε δεκαεννέα ἐτῶν, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀμκρτήσῃ μπορεῖ κάνεις νὰ τῆς δώσῃ καὶ εικοσιδύο. Ἡ ῥάπτρια ὁμῶς ἡ ὁποία τὴν γνωρίζει ἀπὸ μικρὸ παιδί τὴν λέγει εικοσιπέντε.

— Καὶ διὰ ποῖον εἶναι αὐτὸ τὸ ἱατρικόν ; ἠρώτησεν ὁ Βροῦτος.

— Δι' αὐτὴν, ποῖος ἄλλος εἰς τὸ σπῆτι ἤμποροῦσε νὰ πάρη αὐτὰς τὰς ἀηδίας.

— Ἐχει πολὺν καιρὸν ἀσθενὴς ;

— Εἶθε πολὺ περίεργος, κύριε. Ἐνόησε τὴν ἀσθενεῖάν της εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μηνὸς ἢ τῆς ἐβδομάδος, τί σας μέλλει παρακαλῶ ; Ἄλλὰ γλήγορα διότι εἶναι ἡ ὥρα τοῦ προγεύματος τοῦ ἀφέντη.

— Εἶνε ὑπανδρευμένη λοιπὸν ἡ κυρία σας ;

— Διὰ ποῖαν λοιπὸν τὴν ἐπήρατε, κύριε.

— Συγγνώμην, δὲν ἐνοοῦσα νὰ τὴν προσβάλω. Καὶ τί ἀσθενεῖαν ἔχει ;

— Μήπως ἤμαι ἱατρίνα ἐγὼ ; Καὶ σὰς τί σας μέλλει νὰ μάθητε τί ἀσθενεῖαν ἔχει. Ὑπερέτῃσα ἔνδεκα μῆνας εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας. Πόσα πράγματα βλέπει κάνεις εἰς αὐτὰ τὰ μέρη, καὶ πόσα μανθάνει ! . . . Καὶ ἡ Κυρία μου κρύβεται, σὰν νὰ μὴ ἤξεύρω ἐγὼ ὅπου εἶμαι τῶρα εἴκοσι χρόνων καὶ ἔμεινα καὶ εἰς τὸ μοναστήρι ἐνδεκα μῆνας τί θὰ εἶπῃ νὰ ἦνε μίξ νέα ὠχρά, σκεπτικὴ, νὰ ἔχη ἰδιοτροπίας, καὶ νὰ πέρνῃ καθάρσιον καὶ παρόμοιαν βρωμα. Ἄλλὰ, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, κάμετε γλήγορα δὲν εἶνε ἀνάγκη τόσης προσοχῆς ! Κόντεψα δὲ νὰ σας εἶπῶ ὅλα τὰ μυστικά μας.

— Κύρ Γελαστὲ, μοὶ ἐπιτρέπετε ν' ἀναγνώσω τὴν συνταγὴν αὐτὴν ;

— Ὁ φαρμακοποιὸς τῷ τὴν ἔδωκε. Ὁ Βροῦτος ἀναγνώσας αὐτὴν ἀνέκραξεν :

— Ὁ ἱατρὸς Κοκκάλας ! Χριστὲ καὶ Παναγίξ ! δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦνε ἄλλος ! Τὴν φονεύει τὴν δυστυχῆ, ὡς ἐφόνευσε καὶ τὸν θεῖόν μου. Κόρη μου, εἶπέ εἰς τὴν κυρίαν σου νὰ μὴ πάρη αὐτὸ τὸ ἱατρικόν καὶ νὰ διώξῃ αὐτὸ τὸ ζῶον, αὐτὸν τὸν δῆμιον.

— Τί λέτε, κύριε, εἶπεν ἡ ὑπηρετρία περίτρομος.

— Τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ἄθλιος αὐτὸς δὲν διαγινώσκει ποτὲ τὴν ἀσθενεῖαν.

Ἡ κυρία σας ἀπὸ κάθε ἄλλο πάσχει καὶ ἀπαιτοῦνται ἄλλα ἱατρικά.

— Μὰ, κύριε Βροῦτε, κύριε Βροῦτε, ἐφώναξεν ὁ φαρμακοποιός.

— Μὲ συγχώρετε φίλε μου, ἀλλὰ ἡ φιλανθρωπία . . .

— Τί φιλανθρωπία ! σὺ θὰ μοῦ καταστρέψῃς τὴν πελατεῖάν μου, καὶ θὰ μοῦ ἐξεγείρῃς ὄλους τοὺς ἱατροὺς ἐναντίον μου.

— Εἶνε ἀληθὲς φίλε μου. Ἐχεις δίκαιον καὶ σοὶ ζητῶ συγγνώμην. Ἄλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἴδω ἀπαθῶ ; φονευομένην τοιοῦτοτρόπως γυναῖκα νέα καὶ ἴσως ὠραίων.

— Ὁραίων ναί, σὰν τὸ ἄτρο, διέκοψεν ἡ ὑπηρετρία.

— Συγχώρει με, κύρ Γελαστὲ, εἶνε ἀμκρτία . . .

— Ἄλλὰ δὲν ἤξεύρεις ὅτι αὐτὸ τὸ λάθος μοῦ ἀποφέρει δύο τάλληρα τὴν ἡμέραν ; Πελάτης ἀκριβῆς ὡς ὁ κόμης Ρουῖζ δὲ Λαμάνδα εἶνε σπάμιον, φίλε μου, καὶ . . . ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἠύλόγησε πρῶτον τὰ γένειά του.

— Ἐχεις δίκαιον ἀλλὰ ἡ καρδιά . . .

— Ἡ καρδιά . . . χὰ, χὰ ! δὲν θὰ εἶσαι ποτὲ κελὸς ἱατρὸς.

Τὸ ἱατρικόν εἶχεν ἐτοιμασθῆ καὶ ἡ ὑπηρετρία ἀπῆλθε. Μόλις ἐφθασε ἡ πρώτη πρὸς τὴν κυρίαν της λέξις ἦτο—σὰς φονεύει !

— Ποῖος ;

— Ὁ ἱατρὸς σας, ὁ κ. Κοκκάλας.

Καὶ διηγῆθη τὴν μετὰ τοῦ νέου ἱατροῦ καὶ φαρμακοποιοῦ συνομιλίαν της, περιέγραψε δὲ λεπτομερῆστα καὶ εὐακρῶς τὸν Βροῦτον, παριστώσα αὐτὸν, ὡς νέον ὠραῖον, κομψόν, ἀβρόφρον καὶ ἐπίχαριν. Ὁ Βροῦτος τὴν εἶχεν ἀποκαλέσει δεσποινίδα καὶ ἀπευθύνει τὸν λόγον εἰς πληθυντικόν.

Ἡ ἀσθενὴς τὴν ἤκουσε προσεκτικῶς, ἐσκέφθη ἐπὶ μικρὸν, καὶ ἐφάνη περίφροντις. Εἶτα ἐν στιγμῇ ἀποφασίσασα, ἔπιε τὸ ἱατρικόν καὶ κατεκλίθη. Ἄλλ' ἡ Αἴζα (ἡ ὑπηρετρία) πεπεισμένη ὅτι ὁ ἱατρὸς δὲν εἶχε διαγνώσει τὴν ἀσθενεῖαν καὶ τὴν ἐθεράπευε κακῶς, ἔσπευσε πρὸς τὸν κόμητα ἵνα τῷ διηγηθῆ ὅσα συνέβησαν ἐν τῷ φαρμακείῳ. Ὁ κόμης σκεπτικὸς ἀπεμκρύνθη καὶ μετὰ ἐν τέταρτον ἐκάλεσε τὸν Βροῦτον.

Ὁ Βροῦτος ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ κόμητος Ρουῖζ δὲ Λαμάνδα τὴν 2αν μ. μ. ὥραν.

Ὁ κόμης κατῴκει εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα μεμονωμένου μεγάρου, ὅπισθεν τοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας. Τὸ δεύτερον κατῴκειτο ὑπὸ τοῦ ὀδοηκοντούτιδος πρίγκηπος τοῦ Νότου, ὅστις οὐδέποτε ἐξήρχετο. Τὸ δὲ τρίτον ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν υἱὸν του μαρκήσιον Ἀννίβαν Δεδιάνο, ὅστις εὐρίσκων αὐτὸ πολὺ μεμκρυσμένον ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ τοῦ ὠραίου κόσμου ἔπαξ μόνον τοῦ μηνὸς τὸ ἐπεσκέπτετο.

Τὸ πᾶνωμα τὸ κατοικοῦμενον ὑπὸ τοῦ κόμητος Ρουῖζ, εἶχε δύο πτέρυγας, τὴν ἀριστερὰν προωρισμένην διὰ τὴν θυγατέρα του Καικιλίαν καὶ τὴν δεξιὰν ἐν ἣ κατώκει αὐτός. Ἐν ταύτῃ ὁ κόμης εἶχε τὸ ἐργαστήριον του τῆς γλυπτικῆς — ὁ κόμης ἦτο καλλιτέχνης — καὶ τὸ γραφεῖόν του — ἦτο καὶ ποιητῆς ὁ κόμης.

Ὁ Βροῦτος ζητήσας τὸν κόμητα Ῥουῖζ εἰσήχθη εἰς τὸ γραφεῖόν του παρὰ γέροντος ὑπηρέτου. Μόλις ὁ νεαρὸς ἰατρὸς ἐκάθησε καὶ εὐθὺς ἐξ ὑαλοφράκτου θύρας βλεπούσης πρὸς τὸν κῆπον εἰσήλθε κυρία ἐνδεδυμένη μελανόφαια ἐνδύματα καὶ φέρουσα καλύπτραν πυκνὴν ἀποκρύπτουσαν τὸ πρόσωπον.

Εἰς τὴν ἐμφάνισιν ταύτην ὁ κόμης ἀνηγέρθη ἔντρομος, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν εὐσεβάστως, ἀπέβαλε τῆς κεφαλῆς τὸ ἑλληνικὸν του φέσιον καὶ μετέβη εἰς προῦπάντησίν της χωρὶς οὐδὲ λέξιν νὰ εἴπῃ. Ἡ εἰτελοῦσα κυρία οὐδ' ἐπρόσεξεν εἰς τὰς ὑποκλίσεις τοῦ κόμητος, ἀλλ' ἐφάνη ἐκπλαγεῖσα ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Βρούτου. Τὸν ἠτένισεν ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἠκολούθησε τὸν κόμητα ὅστις προηγεῖτο αὐτῆς. Ὁ κόμης ἠνέωξε κρυφίαν τινὰ θύραν καὶ ὑπήγειρε τὸ παρκαπέτασμα ἵνα ἀφήσῃ αὐτὴν νὰ διαβῇ.

Ἐκεῖνη ἐστράφη ἐν τῷ μέσω τοῦ δωματίου ἵνα παρκατρήσῃ τὸν Βρούτον ὅστις ἴστατο ὄρθιος πρὸ τινος προτομῆς. Ἐπειτα τὸν παρετήρησε καὶ πάλιν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν πρὶν ἢ διαβῇ τὴν θύραν. Ὁ κόμης ἐναλλάξ ἤρυθρίκα ἢ ὠχρίκα βλέπων τοῦτο.

Μετ' ὀλίγον ἀνυπομόνως μετεκαλέσατο τὸν γηραιὸν ὑπηρέτην καὶ ἀνέκραξεν:

— Εἰς τὴν θυγατέρα μου, ἀνόητον ζῶον, εἰς τὴν θυγατέρα μου. Δεῖξε εἰς τὸν ἰατρὸν τὴν κατοικίαν τῆς Καικιλίας.

Α. Φραδασίλης.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

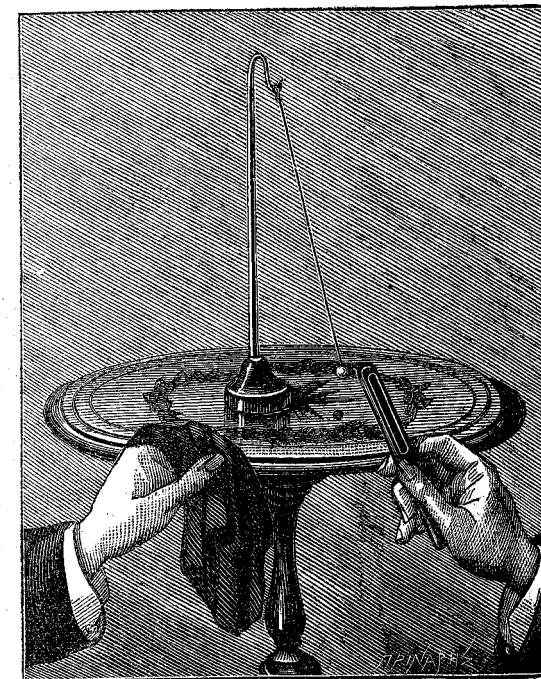
ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Τὸ ἤλεκτρον προστριβόμενον λαμβάνει τὴν ιδιότητα τοῦ ἔλκειν ἑλαφρὰ σωμάτια, οἷον τρίχας, ἀχύρου καὶ χάρτου τεμάχια. Τὴν αὐτὴν ιδιότητα ἔχουσιν ὁ σφραγιστικὸς κηρὸς, ἡ ὑελος, ἡ ῥητίνη, τὸ θεῖον, ἡ μέταξα καὶ πολλοὶ ἕτεροι ὕλοι. Ἄν εἰς τὸ ἄκρον νήματος μετᾶξῃς, ὡς φαίνεται ἐπὶ τοῦ σχήματος 34, θέσωμεν σφαιρίδιον ἀκταίης καὶ προστριψάντες ῥάβδον σφραγιστικοῦ κηροῦ προσπελάσωμεν αὐτὴν εἰς τὸ σφαιρίδιον, βλέπομεν ὅτι ἡ ῥάβδος ἔλκει ζωηρῶς αὐτὸ, μετὰ δὲ τὴν ἐπαφὴν τὸ ἀπωθεῖ. Ἡ νέα ιδιότης, ἣν

διὰ τῆς τριβῆς προσκτᾶται ὁ σφραγιστικὸς κηρὸς ἀποδίδεται εἰς αἰτίαν καλουμένην ἤλεκτρικὴν. Ἡλεκτρίζειν σῶμά τι, τοῦτο σημαίνει ἀποδίδειν εἰς αὐτὸ ιδιότητα ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ σφραγιστικοῦ κηροῦ.

Ἡ ὑελος, τὸ ἤλεκτρον, ἡ ῥητίνη, τὸ θεῖον, ἡ μέταξα ἦσαν κατ' ἀρχὰς τὰ μόνον σῶματα, ἅτινα ἠδυνήθησαν νὰ ἤλεκτρίσωσι κρατοῦντες αὐτὰ ἀπ' εὐθείας διὰ τῆς χειρός. Ἐκάλεσαν ταῦτα ἤλεκτρικὰ, τὰ δὲ λοιπὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πάντα τὰ μέταλλα ἐκλήθησαν ἀνηλεκτρικὰ.

Ἄλλ' ἐν τούτοις καὶ ῥάβδος μεταλλικὴ προσκαρμωθεῖσα εἰς τὸ ἄκρον ὑελίνης ῥάβδου, προστριβομένη διὰ μαλλίνου ξηροῦ ὑφάσματος, ἔλκει ἑλαφρὰ σῶματα, τούτέστιν ἤλεκτρίζεται: Ἄλλὰ τεθεῖτα εἰς συγκοινωνίαν

Σχῆμα 34.

μετὰ τοῦ ἐδάφους διὰ σῶματος ἀνηλεκτρικοῦ, οἷον διὰ μεταλλικοῦ σύρματος, χάνει πᾶν ἔγνος ἤλεκτρικῆς. Παρετηρήθη ὡσαύτως ὅτι τὰ μὲν ἤλεκτρικὰ σῶματα, οἷον ἡ ὑελος, τὸ θεῖον, ἡ ῥητίνη ἀποκτῶσιν ἤλεκτρικὰς ιδιότητας μόνον ἐπὶ τῶν προστριβομένων σημείων τῆς ἐπιφανείας των, τούναντίον τὰ ἀνηλεκτρικὰ, οἷον τὰ μέταλλα προστριβόμενα εἰς σημεῖον οἰονδήποτε ἤλεκτρίζονται καθ' ὅλα τὰ σημεία τῆς ἐπιφανείας των. Ἐκ τούτου συμπεραίνουσι ὅτι ὁ ἤλεκτρισμὸς δυσκόλως κινεῖται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἤλεκτρικῶν σωμάτων, οἷον ἐπὶ τῆς ὑέλου, τούναντίον ῥέει

λίαν εύχερῶς ἐπὶ τῶν ἀνηλεκτρικῶν, οἷον ἐπὶ τῶν μετᾶλλων. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν πρῶτα καλοῦνται σήμερον δυσηλεκτραγωγὰ σώματα ἢ κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἤλεκτρισμοῦ, τὰ δὲ δεύτερα καλοὶ ἀγωγοὶ ἢ εύηλεκτραγωγὰ.

Ὁ ἤλεκτρισμὸς σώματός τινος εύηλεκτραγωγοῦ τεθέντος εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐδάφους ἐκρέει καὶ διαχέεται ἐντὸς τῆς γῆς. Ἐνεκα τούτου ἡ γῆ ἐκλήθη κοινὸν δοχεῖον τῆς ἤλεκτρικῆς. Ὅπως διατηρήσωμεν ἐπομένως τὴν ἤλεκτρικὴν ἐπὶ τινος ἤλεκτραγωγοῦ σώματος πρέπει ν' ἀποχωρίσωμεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ δοχείου διὰ δυσηλεκτραγωγοῦ τινος σώματος, οἷον δι' ὑέλου, διὰ πορσελάνης, αἵτινες διὰ τοῦτο καλοῦνται σώματα ἀπομονωτικὰ ἢ μονωτήρες.

Ὁ ὑγρὸς ἀήρ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐναποτιθεμένη ὑγρασία ἀγούσι τὴν ἤλεκτρικὴν, διὰ τοῦτο ὅταν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν αὐτὴν ἐπὶ τινος σώματος τὸ ὁποῖον ἐρείδεται ἐπὶ μονωτήρων, προστριβόμεν αὐτοὺς διὰ ξηρῶν καὶ θερμῶν ὑφασμάτων, θερμίζομεν δὲ τὸν περιβάλλοντα τὸ σῶμα ἀέρα.

Ἡ ἤλεκτρικὴ, ἡ ἀναπτυσσομένη ἐπὶ τῆς ὑέλου προστριβομένης διὰ μαλλίνου ὑφάσματος καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ῥητίνης δὲν ἦσαν τῆς αὐτῆς φύσεως. Ἡ ἤλεκτριθεῖσα ὑέλος τεθεῖσα εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ σφαιρίδιον τῆς ἀκταίας τοῦ ἤλεκτρικοῦ ἐκκρεμοῦς, τὸ ἀπωθεῖ ἀμέσως ἅμα μεταδώσει εἰς αὐτὸ μέρος τῆς ἤλεκτρικῆς ἣν φέρει. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι δύο σώματα φέροντα ἤλεκτρικὴν τῆς αὐτῆς φύσεως ἀπωθοῦνται. Ἀλλὰ τὸ σφαιρίδιον τοῦτο τὸ ὁποῖον ἀπωθεῖ ἤδη ἡ ὑέλινη ῥάβδος ἔλκει ῥάβδος ἐκ ῥητίνης προστριβεῖσα διὰ μαλλίνου ὑφάσματος. Πάντα τὰ σώματα προστριβόμενα ἤλεκτρίζονται ἢ ὡς ἡ ὑέλος ἢ ὡς ἡ ῥητίνη. Ἐπομένως ἡ τριβὴ ἀναπτύσσει δύο εἶδη ἤλεκτρικῆς τὴν ὑελώδη καὶ τὴν ῥητινώδη, δύο δὲ σώματα φέροντα ἤλεκτρικὴν τῆς αὐτῆς φύσεως ἀπωθοῦνται, τυὸνκντίον ἔλκονται ὅταν φέρωσιν ἤλεκτρικὴν διαφόρου φύσεως.

Ἐγνώσθη βραδύτερον ὅτι ἡ τριβὴ ἀναπτύσσει συγχρόνως καὶ τὰς δύο ἤλεκτρικὰς, τὴν μὲν ἐπὶ τοῦ προστριβόντος σώματος τὴν δὲ ἐπὶ τοῦ προστριβομένου. Οὕτω τὸ μάλλινον ὑφασμα δέχεται ῥητινώδη ἤλεκτρικὴν ὅταν προστριβῇ τὴν ὑέλον καὶ ὑελώδη, ὅταν προστριβῆται μετὰ τῆς ῥητίνης. Ἐπομένως ἡ φύσις τῆς ἤλεκτρικῆς δὲν εἶναι συναφῆς μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ὄντως δύο πλάκες εἰς ὑέλου προστριβόμενα ἤλεκτρίζονται ἐκἄστη διαφόρως. Διὰ τοῦτο ἀπεκάλεσαν τὴν μὲν ὑελώδη ἤλεκτρικὴν θετικὴν, τὴν δὲ ῥητινώδη ἀρνητικὴν.

Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σύμμερο, πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἤλεκτρικῶν φαινομένων, παρὰδέχονται ὅτι πᾶν σῶμα ἐν φυσικῇ καταστάσει εύρισκόμενον φέρει ἄπειρον ποσότητα τοῦ οὐδετέρου καλουμένου ἤλεκτρικοῦ ῥευστοῦ, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς συνθέσεως ἔστων ποσοτήτων θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς ἤλεκτρικῆς, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐξωτερικῶς, ὡς

ἀμοιβαίως ἐξουδετερούμενα. Διὰ τῆς τριβῆς τῶν δύο σωμάτων τὸ οὐδέτερον τοῦτο ῥευστὸν τέμνεται καὶ τὸ μὲν τῶν σωμάτων δέχεται τὴν θετικὴν ἤλεκτρικὴν, τὸ δὲ τὴν ἀρνητικὴν. Διὰ τῆς ἐνώσεως ἔστων ποσοτήτων ἀντιθέτου ἤλεκτρικῆς παράγεται ἐκ νέου τὸ οὐδέτερον ῥευστόν.

Ἄν πλησιάζωμεν καλὸν τινὰ ἀγωγὸν, οἷον σφαῖραν μεταλλικὴν καλῶς μεμονωμένην, τοῦτέστιν ἐστηριγμένην ἐπὶ μονωτήρος πρὸς ἄλλην ὁμοίαν ἀλλ' ἤλεκτρισιμένην, ἡ πρώτη ἤλεκτρίζεται διὰ τῆς δευτέρας ἐξ ἐπιδράσεως. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἐν μέρος τὸ ἀτενίζον τὴν ἤλεκτρισιμένην σφαῖραν συσσωρεύεται ἤλεκτρικὴ ἀντίθετος τῆς ἐπὶ τῆς ἤλεκτρισιθείσης σφαίρας ὑπαρχούσης, εἰς δὲ τὰ ἀπώτερὰ σημεῖα τὸνκντίον ὁμώνυμος πρὸς τὴν ἤλεκτρικὴν τῆς σφαίρας. Ἄν συγκοινωνήσωμεν ἤδη ἐν οἰοδηποτε σημεῖον τῆς οὕτω δι' ἐπιδράσεως ἤλεκτρισιθείσης σφαίρας μετὰ τοῦ ἐδάφους, ἡ μὲν ὁμώνυμος ἤλεκτρικὴ ἐκφεύγει εἰς τὴν γῆν, ἡ δὲ ἀντίθετος μένει ἐπὶ τῆς σφαίρας.

Τὰ ἀνώτερα φαινόμενα δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν πειραματικῶς μεταχειριζόμενοι σκευὴ οἰκιακὰ. Θέτομεν ἐπὶ τραπέζης τέσσαρα ποτήρια ἄτινα καθαρίζομεν καλῶς διὰ ξηροῦ ὑφάσματος ὅπως μὴ ὑπάρχη ἐπ' αὐτῶν ποσῶς ὑγρασίας. Ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ στηριγμάτων ἐπιθέτομεν δίσκον ἀργυροῦν ἢ καὶ ἐξ ἄλλου μετάλλου σχήματος οἰοδηποτε. Εἶτα κόπτομεν τεμάχιον χονδροῦ χάρτου κατὰ τι μικροτέρου τοῦ δίσκου, ὥστε νὰ ἐπιτίθεται εύχερῶς ἐπ' αὐτοῦ. Εἰς τὰ ἀντίθετα ἄκρα τοῦ χονδροῦ χάρτου προσκολλῶμεν διὰ σφραγιστικοῦ κηροῦ δύο ταινίας χάρτου, ὥστε νὰ δυνάμεθα ν' ἀνυψοῦμεν αὐτὸν χωρὶς νὰ ἐγγίξωμεν τὸν δίσκον. Διὰ ψήκτρως ξηρᾶς προστριβόμεν καλῶς καὶ ἐπκνειλημμένως καὶ τὰς δύο ὀψεις τοῦ χονδροῦ χάρτου θέτοντες αὐτὸν ἢ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἢ κάλλιον ἐπὶ θερμάστας πυρωθείσης. Εἶτα ἐπιθέτομεν καλῶς ἐπὶ τοῦ δίσκου τὸν οὕτω προστριβέντα χονδρὸν χάρτην καὶ ἐγγίξομεν διὰ τοῦ δακτύλου ἐν σημεῖον οἰοδηποτε τοῦ δίσκου. Λαμβάνοντες εἶτα τὸν χονδρὸν χάρτην διὰ τῶν δύο ἐκατέρωθεν ταινιῶν ἀφαιροῦμεν αὐτόν.

Ἄν ἤδη πλησιάζωμεν τὴν χεῖρά μας εἰς τὸν δίσκον δεχόμεθα ἤλεκτρικὸν σπινθῆρα, ὅστις ἂν τὸ πείραμα ἐκτελεῖται ἐπιμελῶς εἶναι ἀρκούντως ζωηρός. Διὰ νὰ δεχθῶμεν καὶ δεύτερον σπινθῆρα ἀρκεῖ νὰ ἐπιθέσωμεν ἐκ νέου τὸν χονδρὸν χάρτην ἐπὶ τοῦ δίσκου ἄνευ νέας τριβῆς καὶ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ αὐτὸ ὡς ἀνωτέρω πείραμα.

Ἐρευνήσωμεν ἤδη τὴν μέθοδον δι' ἧς ἤλεκτρίσθη ὁ δίσκος. Διὰ τῆς τριβῆς ὁ χονδρὸς χάρτης ἤλεκτρίζεται, ἐπειδὴ δὲ εἶναι δυσηλεκτραγωγὸν σῶμα ἡ ἤλεκτρικὴ τηρεῖται ἐπ' αὐτοῦ. Ὅταν ἐπιθέτωμεν τὸν οὕτως ἤλεκτρισθέντα χονδρὸν χάρτην ἐπὶ τοῦ δίσκου, ἡ ἤλεκτρικὴ τούτου ἀποσυνθέτει τὸ οὐδέτερον ἤλεκτρικὸν ῥευστὸν τοῦ δίσκου καὶ ἔλκει μὲν τὴν ἀντίθετον ἤλεκτρικὴν πρὸς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τοῦ δίσκου, ἀπωθεῖ δὲ τὴν ὁμώνυ-

μον ήτις εκφεύγει δια τοῦ σώματος ήμῶν εἰς τὸ ἔδαφος ὅταν ἐγγίζωμεν δια τῆς χειρός μας ἐν σημείον οἰονδήποτε τοῦ δίσκου. Ὅταν εἶτα ἀπομακρύνωμεν τὸν χονδρὸν χάρτην ἢ ἐπὶ τοῦ δίσκου ἤλεκτρικὴ μένει ἐπ' αὐτοῦ, διότι οὗτος ἐρείδεται ἐπὶ ἀπομονωτικῶν οὐσιῶν. Ἡ ἐπὶ τοῦ δίσκου ἤλεκτρικὴ ἀναπηδᾷ εἶτα ἐν εἴδει σπινθηρος διοχστευμένη εἰς τὸ ἔδαφος δια τοῦ σώματος ήμῶν ὅταν πλησιάζωμεν τὴν χεῖρα ήμῶν εἰς οἰονδήποτε σημείον τοῦ δίσκου.

T. A. A.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τρεῖς ὥρας νοτιανατολικῶς τοῦ Αἰγίου, ἀνυψοῦται λόφος πετρῶδης ἐν μέρει, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον κατάρυτος, ὃ τῶν Ἀγίων Ἀσωμάτων οὐτινος τὸ νότιον μέρος κατεῖχε τὸ πάλαι μία τῶν δωδεκά τῆς Ἀχαϊκῆς δημοσπονδίας πόλεων, ἢ Βούρα, ἣτις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ὁμωνύμου θυγατρὸς τοῦ Ἰωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξούθου καὶ τῆς Ἑλικῆς. Τανῦν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου τούτου κεῖται τὸ χωρίον Δερβένι ἢ Καλύβια τῆς Μαμουσιᾶς. Τὸ μέρος τοῦ λόφου, ἔνθα ἔκειτο τὸ πάλαι ἢ πόλις αὕτη, ὅπερ δεικνύουσι τῷ περιηγητῇ τὰ ἐγκατεσπαρμένα ἐκεῖ ἐρείπια, ἐν μέρει μὲν εἶνε δεδασωμένον, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἀροτριζαται.

Τὸ ἀροτρον ἐνίοτε ἐνασμενίζεταί νὰρχαιολογῇ, ἐπὶ τινος δὲ μέρους τῆς προκειμένης πόλεως τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἐπραξε τοῦτο, ὥστε σχεδὸν ἐκάστη αὐτῆς ἀποσπασθεῖσει σειρὰν ἐδωλίων ἀρχαίου θεάτρου, ἅτινα ὅμως ζηλοτύπως πως ἐλίγον, μόλις τὰ ἄκρα αὐτῶν ἐναχού, ἀνέδειξεν. Εἶχε λοιπὸν καὶ ἡ Βούρα θεάτρον, ἂν καὶ ὁ Παυσανίας οὐδὲ κἄν ἀναφέρει αὐτό. Φαίνεται δὲ, ὅτι τὰ θεάτρα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι δὲν ἦσαν προνόμιον τῶν μεγάλων πόλεων, ὡς ἐν τῇ νέᾳ.

Τὸ θεάτρον τοῦτο κείμενον πρὸς τὸ ΝΑ μέρος τοῦ λόφου ἔχει διεύθυνσιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς· τοῦ κοίλου δὲ κατέχοντος τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ θεαταὶ ἐβλεπον πρὸς δυσμᾶς, ἔνθα ἔκειτο ἡ σκηνὴ καὶ ἐβλεπον οὐχὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣτις δὲν ἦτο ὀρθτὴ ἐκεῖθεν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀγρούς καὶ τὸν ποταμὸν Κερυνίτην. Τὸ ἀροτρον ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀρξάμενον τοῦ σοβροῦ ἔργου του καὶ μετ' ἐπιμονῆς, οἰοεὶ μετὰ πεποιθήσεως, ἐξακολουθοῦν αὐτὸ, ἀφῆρσεν ἐκ τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου τὸ κρύπτον, ἀλλὰ καὶ προφυλάσσει αὐτὸ, χῶμα καὶ κατέλιπε λεπτὸν μόνον στρῶμα, ὅπερ ὡς πέπλος καλύπτει αὐτό. Ἐντεῦθεν οὐχὶ δυσκόλως διαβλέπει τις, ὅτι τὸ κοῖλον σώζεται σχεδὸν ὅλον. Πλὴν τὸ ἐκ ταύτης χῶμα

κατέρριψεν ἐπὶ τῆς ὀρθτῆς, ὅπερ προστεθὲν εἰς τὸ ἤδη ὑπάρχον ἀπὸ πρὶν ἐπὶ ταύτης ἐσχημάτισε παχὺ στρῶμα ὑπὲρ αὐτήν. Ἐκ τῆς σκηνῆς τανῦν δρᾶται μόνον ὁ πρὸς νότον τοῖχος τοῦ πλάτους αὐτῆς, εἰς ἀρκετὸν ὕψος ὑπὲρ τὴν νῦν ἐπιφάνειαν ὑψούμενος καὶ εἰς ὁμοίαν ἔκτασιν ἐκτεινόμενος· φαίνεται δὲ, ὅτι τοῦ τοίχου τούτου σώζεται σχεδὸν ὅλον τὸ μήκος. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τοίχων αὐτῆς οἱ κατὰ τὸ μήκος φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν καὶ ὅτι μόνον τὰ θεμέλια αὐτῶν ἢ ὀλίγον τι πλέον κεῖται τεθαμμένον· περὶ δὲ τοῦ πρὸς βορρᾶν ὁ κεχωσμένος ἐκεῖ χῶρος παρέχει ἡμῖν ἐλπίδας.

Ἡ κατάστασις ἐν ἣ εὐρίσκειται τὸ μνημεῖον τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος τανῦν, δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως καταμέτρησιν, ἀπλῆν δὲ εἰκασίαν ἐκφέρωμεν λέγοντες, ὅτι θὰ ἐχώρει περὶ τοὺς χιλίους θεατάς. Ἐξ ὑπερβαλλούσης ἐπιθυμίας νὰ μάθωμεν, ἐπὶ ποίου εἴδους ἐδωλίων ἐκάθηντο οἱ προπάτορες ήμῶν, κατὰγομένων ἐκ τῆς Αἰγιαλείας, Ἀχαιοὶ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ μικροῦ ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἤρευνήσαμεν ἐν ἀφορήτῳ καύσωνι ἀνασκάψαντες δια προχειροῦ ἐργασίου καὶ εὔρομεν, ὅτι σειραὶ πλάκων ἐκτισμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὄντος ἐκεῖ γαιώδους καὶ οὐχὶ πετρώδους, ὡς συνήθως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων θεάτρων, ἀπετέλουν τὰ ἐδώλια τῶν λιτῶν Βουραίων.

Τῆς Βούρας, ὡς γνωστὸν, καταστραφείσης τῷ 373 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀπολεσθέντων, ὅτε καὶ ἡ γείτων Ἑλικὴ, ἣ ἔχουσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς μητρὸς τῆς Βούρας, κατεποντίσθη καὶ ἀνακτισθείσης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους, ἐκ θερμῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἐγκλείοντα τοὺς πατρώους τάφους καὶ τοσαύτας ὑψηλὰς ἀναμνήσεις λόφον, ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ ἀποδημούντων καὶ σωθέντων Βουραίων τὸ σωζόμενον θεάτρον ἐκτίσθη πιθανῶς τότε ἢ ἀνεκτίσθη.

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μικροῦ τούτου θεάτρου ἡ Ἀρχαιολογία κτᾶται μέγα εὐρημα, διότι τὰ μέχρι σήμερον εὑρεθέντα ἐν Ἑλλάδι ἀρχαῖα θεάτρα γνωρίζουσιν ἡμῖν μόνον τὰ μεγάλα καὶ πολυτελῆ, ἐν ᾧ τὸ τῆς Βούρας ἐξέρχεται εἰς φῶς ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς περὶ τῶν μικρῶν καὶ εὐτελῶν, περὶ ὧν διατελοῦμεν ἐν ἀγνοίᾳ. Ζωηρὰν ἐπιθυμίαν αἰσθάνεται τις νὰ μάθῃ πῶς ἔζων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μικρῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, τίνα μέσα διατριβῆς καὶ πνευματικῶν τέρψεων διέθετον, οὐχὶ ὀλίγον δὲ ἐνδιαφέρεται ὁ ἀρχαιολόγος νὰ γνωρίσῃ τὰ τῶν Ἀχαιῶν, περὶ ὧν ἐλάχιστα εἰδήσεις ὑπάρχουσι. Τὸ προκειμένον δὲ θεάτρον δύναται νὰ δώσῃ πως ἰδέαν τῆς καταστάσεως τῆς μικρᾶς Βούρας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς πιθανὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Τὸ μνημεῖον δὲ τοῦτο συνδυαζόμενον μετὰ τῶν ἄλλων εὐρημάτων, ἃ καθ' ἐκάστην ἀνευρίσκουσιν ἐκεῖ τυχαίως, ἐν ᾧ ἀροτριῶσιν οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ τυμβωρύχοι ἀνασκάπτοντες, οἷον περικεφαλαίως, ξίφοι, λόγχαι, πήλινα ἀγγεῖα, δακτυλιολίθους, διάφορα γυναικεῖα κοσμη-

ματα ἐκ μετάλλων καὶ ὑαλώδους ὕλης καὶ ἄλλα παλαιὰ ἀντικείμενα καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Παυσανίου, ὅτι οἱ Βουραῖοι εἶχον πέντε ναοὺς καὶ ὅτι τὰ ἀγάλματα αὐτῶν ἐκ Πεντελῆσιου λίθου πεποιημένα, ἦσαν ἔργον τοῦ Ἀθηναίου Εὐκλείδου, παρέχει νομίζομεν οὐχὶ μικρὰν ὑπηρεσίαν τῷ ἐννοοῦντι καὶ δυναμένῳ διὰ τῶν τοιούτων νὰ σπουδάσῃ καὶ μάθῃ πολλά. Ἐκ πολλῶν δὲ πιστοῦνται ὅτι πολλοὶ τάφοι καὶ πίθοι θέσιν τάφων ἐπέχοντες ὑπάρχουσιν ἐκεῖ ἀσύλητοι, πλήρεις πολυτίμων τῆ ἀρχαιολογικῆ κτερισμάτων. Ἐκ τινος δ' αὐτῶν ἐξήχθησαν ἀνθρώπινα ὀστᾶ ἀσυνήθους πάχους καὶ μεγέθους, ὧν τεμάχια ἐκόμισα ἐνταῦθα.

Σπυρ. Γ. Παναγιωτόπουλος
Αἰγιεὺς, τελειόφοιτος τῆς Φιλολογίας.

ΣΑΡΚΟΦΑΓΟΣ ΚΛΗΜΑΤΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκαβητοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ Ἀγγέσμου καὶ ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας κ. Η. Παυλίδου ὑπάρχει γήπεδον ἰδιωτικόν, οὗτινος ὁ ἰδιοκτήτης κ. Ν. Σκαρβέλης ἀνορύσσειν πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων τὰ θεμέλια τῆς νεωστὶ οἰκοδομουμένης οἰκίας αὐτοῦ, εὗρεν εἰς βῆθος 0,65 γαλ. μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς τοῦ ἐδάφους ἐπιφανείας ἔχνη κόγχης ἀγίου βήματος ἰκανῶς καταρκνῆ καὶ οὐκ ὀλίγα τεμάχια λειψάνων οἰκοδομῆς, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐποχὴν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκ τούτων δὲ τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα εἰσὶ: Α' δύο στυλοβάται τετραγωνικοῦ σχήματος μετὰ βάσεως ἄνωθεν κίωνος ῥυθμοῦ Ἰωνικοῦ ἐκ Πεντελικοῦ μαρμάρου καλῆς καὶ κανονικῆς ἐργασίας τῶν Ῥωμαϊκῶν χριστιανικῶν χρόνων. Τὸ ὕψος τῶν στυλοβατῶν τούτων εἶνε 0,70, ἡ δὲ διάμετρος αὐτῶν 0,55. Β' δύο γωνιαῖα κιονόκρανα παραστάδων ἐκ μαρμάρου Πεντελικοῦ μετὰ ὠραίων ἀναγλύφων χριστιανικῆς ἐποχῆς, μήκους μὲν 0,79, πλάτους δὲ 0,45 καὶ πάχους 0,32. Γ' δύο τεμάχια μικρῶν κιονοκράνων ἐκ μαρμάρου ὠσαύτως Πεντελικοῦ ὕψους 0,22 φερόντων σταυροὺν καὶ πέριξ αὐτοῦ χριστιανικὰ ἀνάγλυφα. Δ' Μία στήλη ψηφίσματος ἐκ Πεντελικοῦ μαρμάρου σχήματος τετραγωνικοῦ οὐχὶ ἐν τῆ ἀρχαίᾳ αὐτῆς καταστάσει, ὕψους μὲν 1,15, πλάτους δὲ 0,45 καὶ πάχους 0,15. Δυστυχῶς τὰ ἄλλοτε ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης ἐγκεχαρᾶ γράμματά εἰσι τὰ πλεῖστα ἐξηλειμμένα διὰ λιθοφάγου ἐργαλείου. Σήμερον δὲ σώζονται ἐπ' αὐτῆς μόνον δύο σειραὶ ἀποτελούμεναι ἐκ τῶν ἐξῆς κεφαλαιωδῶν γραμμάτων:

ΕΥΗΦΙΞΑΤΟ

[Η Ε]Ξ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ ΒΟΥΛ]Η

Ἡ στήλη δὲ αὕτη μετηνέχθη, φαίνεται, ἐξ ἄλλου μέρους τῶν Ἀθηνῶν,

ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς παραστάς φωταγωγοῦ τινος θυρίδος τῆς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οἰκοδομηθείσης ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ὅλῳ τῷ ἀνασκαφέντι τούτῳ χώρῳ παρετηρήθησαν ἐμαχοῦ ζωνηρὰ ἔχνη πυρὸς, εἰκάζομεν ὅτι τὸ αὐτόθι χριστιανικὸν οἰκοδόμημα κατεστράφη δι' ἐμπρησμοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου (363), ἢ ἐπὶ τῆς 6' εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν τῶν ἀγρίων Γότθων, ὅτε οὗτοι κατὰ τὸ ἔτος 396 ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Ἀλαρίχου ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων δὲ συντηρημάτων, οἷον μαρμάρων, ὀπτῶν πλίνθων, πλακῶν καὶ λίθων τετραγώνων, συμπεριζόμενον, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐκκλησία ἦτον οὐχὶ μικρᾶς χωρητικότητος. Ὁμοδομήθη δὲ ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης, ἵνα χρησιμεύσῃ, πιθανῶς, ὡς τόπος θρησκευτικῶν συνάξεων, ἢ ὡς εὐκτῆριον τοῦ αὐτόθι πολυκνδρίου τῶν Ἀθήνησι χριστιανῶν, οἵτινες περὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο κατέθετον τοὺς νεκροὺς αὐτῶν κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας. Τὴν γνώμην δὲ ἡμῶν ταύτην ἐνισχύει ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἄλλων μὲν πολλῶν τάφων τῆς χριστιανικῆς τῶν Ἀθηνῶν περιόδου ἀνευρεθέντων ἐν τοῖς θεμελίαις τῶν περὶ τὸ μέρος τοῦτο οἰκοδομουμένων ἀπὸ τινος καιροῦ οἰκιῶν, ἰδίως ὅμως ἡ πρό τινων ἡμερῶν τυχαίως γενομένη ἀνεύρεσις σαρκοφάγου περικλείοντος ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ σεπτὰ λείψανα ἐνὸς τῶν πρώτων τῆς πόλεως ἐπισκόπων, τῶς ἀγνώστου ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ τῶν Ἀθηνῶν ἱστορίᾳ.

Κατὰ τὴν 9 δὴλα δὴ τοῦ ἰσταμένου μηνὸς ἐνῶ οἱ ἐν τῇ οἰκοδομουμένῃ οἰκίᾳ τοῦ κ. Σκαρβέλη ἀσχολούμενοι ἐργάται ἔσκαπτον ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς ἀνορύξιν θεμελίαν τῆς εἰς τὸ ἄνω οἶκημα ἀγούσης λιθίνης κλίμακος, εἰς βῆθος 0,95 ἡ τούτων σκαπάνη προσέκρουσεν αἰφνης ἐπὶ πλακῶς, ἧς μάλιστα ἐθράυσθη τὸ ἄκρον. Τοῦτο ἰδὼν ὁ ἰδιοκτήτης διέταξε παραχρῆμα νὰ παύσῃ πᾶσα διὰ τῆς σκαπάνης ἐργασία καὶ καθαρισθῇ τὸ μέρος μετὰ πολλῆς προσοχῆς διὰ πτύου. Τοῦ μέρους δὲ τούτου καθαρισθέντος ἐκ τῶν χωμάτων, ἀνεφάνη καλῶς εἰργασμένη καὶ μετὰ λείας ἐπιφανείας ἐπιτύμβιος πλάξ πεποιημένη ἐκ μαρμάρου λευκοῦ μήκους μὲν 2,30, πλάτους δὲ 1,06 καὶ πάχους 0,07, ἐπὶ τῆς πλακῶς δὲ ταύτης μόλις 0,04 ἀπὸ τοῦ ἄνω αὐτῆς χεῖλους εἰσὶν ἐγκεχαρᾶ γράμματα τρία ἐξ ἐκείνων τῶν συμβολικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ μονογράμμάτων, ὧν ἡ χρῆσις ἀπαντᾷ ἐπὶ τάφων καὶ σαρκοφάγων χριστιανικῶν οὐχὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν διαδόχων υἱῶν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (837—361). Εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὰ κάτωθι εἰς ἀπόστασιν μόλις 0,05 ἕτερον ὑπάρχει ὁμοίσημον μονόγραμμα. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ σειρᾷ ἀναγινώσκειται εὐκρινέστατα ἡ ἐξῆς ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή:

Ρ Ο Ε Ν Ο Σ Ι Ο Ι Σ Ε Π Ι Σ Κ Ο Π Η Σ Α Σ Κ Λ Η Μ Α Τ Ι Ο Σ

Ἡ ἐπιγραφή δὲ αὕτη εἶνε ἐγκεχαρᾶ γράμμασι τῶν Ῥωμαϊκῶν

χριστιανικῶν χρόνων καὶ καθ' ὅλα ὁμοία ἐστὶ τῇ ἐν τῷ δυτικῷ τοίχῳ τῆς στοᾶς τοῦ τετραγώνου τοῦ Ἀδριανοῦ φερομένη ἐπιγραφῇ τῇ χαραχθεῖσα εἰς τιμὴν τοῦ Ῥωμαίου Ὑπάρχου Ἐρκουλίου δαπάναις τοῦ κατὰ τὰ τέλη τοῦ δ' μ. Χ. αἰῶνος (398) ἐν Ἀθήναις τὴν φιλοσοφικὴν διδασκαλίαν Νεοπλατωνικοῦ Πλουτάρχου Νεστορίου τοῦ Ἀθηναίου (Ἀρχ. Ἐφημ. ἀριθ. 560 σελ. 411). Ἐπὶ τῆς ἐπιτυμβίου δὲ ταύτης πλακῶς οὐδεμίαν φέρεται ἐγκεχαραγμένη χρονολογία. Οὐδ' ἄλλο τι ἀπαντᾷ ἐπ' αὐτῆς σύμβολον ἢ γράμμα διακριτικόν, ἐκτὸς μόνον κυκλικοῦ τινος ἀνοίγματος διαμέτρου 0,12 κειμένου μόλις 9,20 κάτωθι τοῦ δεξιοῦ μέρους τῆς ἐπιγραφῆς. Παραπλεύρως δὲ αὐτοῦ δρᾶται μικρὰ τις ὀπῆ ἰσομεγέθους λεπτοκαρῦρ ἐσακαμμένη ἐπ' αὐτῆς τῆς τοῦ μεγάλου ἀνοίγματος περιφερείας. Τὸ κυκλικὸν δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπιτυμβίου πλακῶς μεγαλείτερον ἀνοίγμα φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευσεν ἢ ὡς τόπος ἐν ᾧ ἀπετίθετο λυχνία καιομένη εἰς τιμὴν τοῦ νεκροῦ, ἢ ὡς ἐπιτάφιον ὄπαϊον δι' οὗ ἐκ τῶν ἐξῶθεν ἀνηρτάτο εἰς τὸ κοῖλον τοῦ τάφου ἀνημμένη κανδήλα ἐξατμιζομένη ἐκ τῆς παρακειμένης τῇ περιφερείᾳ τοῦ μεγάλου ἀνοίγματος ὀπῆς.

Ἀρθρίσεις ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιταφίου ταύτης πλακῶς, εὐρέθη ὑπ' αὐτὴν ἕτερον στρώμα ἐκ πλακῶν ἀρχαίας ἐποχῆς μεθ' ὧν ἦτο συνηρμοσμένη ἢ ἀνω πλάξ δι' ἰσχυρᾶς καὶ παχείας ἀμμοκονίας. Τοῦ στρώματος δὲ τούτου ἀρθέντος, ἀνεφάνη τὸ κοῖλον σαρκοφάγου ἐν ᾧ ἀπὸ αἰῶνων πολλῶν ὑπῳπτεν ὁ τέως ἀγνωστος τῶν Ἀθηνῶν ἱεράρχης. Ὁ ἐπισκοπικὸς δὲ οὗτος σαρκοφάγος εἶχε μῆκος μὲν 1,20, πλάτος δὲ 0,85 καὶ βάθος 0,95 περίπου. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ πλευρῶν αὐτοῦ, ἡ μὲν πρὸς τὸν Λυκαβητὸν ἐστραμμένη ἦτο λελατομημένη ἐπὶ βράχου, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς πλευραὶ ἦσαν ἐκτισμέναι λίαν στερεῶς δι' ὀπτῶν πλίνθων. Ἐκάστης δὲ πλίνθου τὸ μὲν μῆκος εἶνε 0,40, τὸ δὲ πλάτος 0,30 καὶ τὸ πάχος 0,04 περίπου. Καὶ αἱ τέσσαρες δὲ πλευραὶ τοῦ σαρκοφάγου ἦσαν κεκαλυμμέναι διὰ πλακῶν λεπτῶν ἐκ μαρμαροῦ λεπτοῦ, πάχους 0,04. Ἀπασαὶ δὲ αἱ πλάκες αὗται συνεδέοντο μετὰ τε τῶν τοίχων τοῦ σαρκοφάγου καὶ μετ' ἀλλήλων δι' ἀγγυλωτῶν σιδηρῶν πασσαλίσκων. Ἐντὸς δὲ τοῦ σαρκοφάγου τούτου ἔκειτο ὁ νεκρὸς ἔχων τὴν μὲν κεφαλὴν πρὸς μεσημβρίαν, τοὺς δὲ πόδας πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λυκαβητοῦ, ὅπου εὐρέθησαν καὶ τὰ ἔχνη τοῦ ἁγίου βήματος τῆς ἐκκλησίας. Τὸν σκελετὸν ἀπαντα περιεκάλυπτε πηλώδης φλοῖς πάχους 0,05 ἀναπτυχθεὶς φαίνεται ἐν τῷ σαρκοφάγῳ ἐξ ἀποσταλαγμάτων, ἢ ἐξ εἰσρύσεως, διὰ τινος μικρᾶς ὀπῆς, τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Ἐκ τοῦ σκελετοῦ μόνον τὸ κάτω πρόσθιον μέρος τοῦ κρανίου διατηρεῖτο ἐν μέρει, τῆς ἀνω μάλιστα σιαγόνος φερύσεως ἔτι καὶ τινος τῶν ὀδόντων· τὰ ἄλλα δὲ ὅστέα ἦσαν ὅλως εὐρωτιῶντα καὶ ἐν ἐντελῶς σσηπίᾳ καίαστάσει. Ἐν τῷ σαρκοφάγῳ, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, οὐδὲν εὐρέθη ἀντικείμενον ἐκ πηλοῦ ἢ μετάλλου ὡς σημεῖον διακριτικὸν τοῦ

θηρσκευματος ἢ τῆς κοινωνικῆς θέσεώς καὶ ἀξίας ἢ ἀνήκεν ὁ νεκρὸς, ὡς οὐκ ὀλίγα εὐρέθησαν τοιαῦτα ἐντὸς χριστιανικῶν τάφων καὶ σαρκοφάγων ἀνακαλυφθέντων ἀπὸ τοῦ 1832 ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ νῦν βουλευτήριον καὶ τὸν β. σταῦλον, τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν Ἀνακτόρων, ὡς καὶ κατὰ τὰ διαμερίσματα τῶν ὁδῶν Σταδίου, Ἀγγέσμου καὶ Πανεπιστημίου (Ross Archäol. Aufsätze σελ. 33—37). Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ νεκρὸς ἐτάφη ἐνδεδυμένος τὰ ἱερτικὰ αὐτοῦ ἄμφια, καθ' ὅσον ἰκανὰ ἔχνη χρωματισμῶν παρατηροῦνται ἐφ' ὅλων τῶν πλακῶν δι' ὧν ἦσαν κεκαλυμμένοι καὶ οἱ τέσσαρες τοῖχοι τοῦ τάφου. Τοιοῦτος εἶνε ὁ νεωστὶ πρὸς τῷ Λυκαβητῷ ἀνακαλυφθεὶς ἐπισκοπικὸς σαρκοφάγος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης γεννᾶται τὸ ζήτημα εἰς ποίαν ἐποχὴν ἀνήκει «ὁ ἐν ὁσίοις ἐπισκοπήσας Κλημάτιος», δὲν διατάζομεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ ἱεράρχης οὗτος ἐποίμανε πιθανώτατα τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὸν ἐν τῇ Α' κατὰ Νίκαιαν οἰκουμένη Συνόδῳ παρουσιάσαντα ἐπίσκοπον Ἀθηναίων Πιστὸν, καὶ ἀρχιερέτευσεν ἢ ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ἀμέσων διαδόχων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (337—361), ἢ ὀλίγους ἐνιαυτοὺς πρὸ τῆς 6' τῶν Γόθων εἰσβολῆς εἰς τὰς Ἀθήνας (396). Τὴν γνώμην δὲ ἡμῶν ταύτην περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Κληματίου κρατύνουσι καὶ ἄλλοι μὲν πολλοὶ λόγοι, οὓς θεωροῦμεν ὅλως περιττὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα, καθ' ἑξοχὴν δὲ σαρκοφάγος τις τοῦ ἔτους 355 μ. Χ. ἀνακαλυφθεὶς πρὸ ἐτῶν ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ῥώμης (Herzog Encyklopädia τόμ. IX σελ. 741) ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἐγκεχαραγμένον χριστιανικὸν μονόγραμμα ὁμοιον ἐν πᾶσι καὶ ἀπαράλλακτον τοῖς μονογράμμασιν ἐκείνοις ἄτινα δρῶνται καὶ ἐπὶ τῆς πλακῶς τοῦ ἡμετέρου σαρκοφάγου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ γ' Σεπτεμβρίου 1881

Ἀρχιμ. Πανάρετος Κωνσταντινίδης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἡ ἔναρξις τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συλλόγου ἀνεβλήθη ἀποφάσει τῆς Ἐφορείας καθότι πολλὰ τῶν μελῶν εἶναι ἔτι ἀπόντα τῶν Ἀθηνῶν ἐνεκα τῆς ἀνωμάλου ὑγιεινῆς καταστάσεως τῆς πόλεως.

Τὰ μαθήματα τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου ἤρξαντο τὴν 21 λήξαντος μηνός. Συνέστη δὲ καὶ γ' τάξις. Πλὴν τοῦ διδασκάλου κ. Α. Λασποπούλου εὐδοκίμως κατὰ τὸ λήξαν ἔτος διδάξαντος καὶ ἀναλαβόντος τὴν γ' τάξιν προσελήφθη καὶ ἕτερος βοηθὸς διδάσκαλος ὁ κ. Διονύσιος Γιαννουλάτος. Ὁμοίως προσελήφθη καὶ ἰδιαιτέρως διδάσκαλος

τῆς μουσικῆς καὶ ἰχνογραφίας δ κ. Ἰούλιος Ἐνιγγ. Τῆς δὲ γυμναστικῆς δ καὶ πέρυσυ διατελέσας τοιοῦτος κ. Γ. Ἀλεξάνδρου.

Τὴν δὲ 23 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἤρξαντο καὶ τὰ ἑσπερινὰ μαθήματα τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν. Τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς κατηρητίσθη ὡς ἐξῆς: Τοῦ γ' τμήματος δ κ. Δ. Κολοκοτσᾶς, τοῦ β' δ κ. Κ. Καλεβρᾶς, τοῦ α' δ κ. Μ. Παυλίδης, βοηθὸς δ' δ κ. Δ. Καραβᾶς. Οἱ μέχρι τοῦδε ἐγγραφεύτες εἰς τὴν σχολὴν παῖδες ἀνέρχονται εἰς 146 ἐξ ὧν εἰς μὲν τὸ α' τμήμα 23, εἰς τὸ β' 38, εἰς δὲ τὸ γ' 85.

Ὁ ἐν Λονδίῳ κ. Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης ἐδώρησεν τῷ Συλλόγῳ διακόσια ἀντίτυπα τοῦ ἠθικοῦ διηγήματος ὁ Περσεὺς ὅπως διανεμηθῶσι διὰ τοῦ Συλλόγου εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις φιλανθρωπικὰ ἐκπαιδευτήρια.

Τὸ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ἰπουργεῖον τῶν Κάτω χωρῶν ἀπέστειλε πρὸς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου πλήρη σειρὰν τῶν δημοσιεύσεων περὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἰάβρα εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Bogo-Boedoe. Ὁμοίως ἀπέστειλαν τὰς δημοσιεύσεις των καὶ ὁ ἐν Παρισίοις Σύλλογος καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ ἐταιρεία πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.

Ὁ ἐν Πειραιεὶ κ. Ἀλ. Ν. Μελετόπουλος, προσήνεγκεν 60 ἀντίτυπα τῆς περὶ ἀρχαίας ναυμαχίας μεταφράσεως τοῦ κ. Ν. Πετρῆ ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Καὶ ὁ Σεπτέμβριος βάρυς ἦν εἰς θανάτους μελῶν προσφιλῶν τῷ Συλλόγῳ. Ἀπεβίωσαν τὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη Γεώργιος Τριανταφύλλης πρωτοδίκης ἐν Σύρῳ, Μαρῆνος Βεργωτῆς καθηγητῆς ἐν Μασσαλίᾳ καὶ ὁ ἀρχαῖος καθηγητῆς Κωνσταντῆνος Ζαχιτζιάνοσ ἐπίτιμον μέλος ἐν Κερκύρᾳ.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Τὸ θέρος τοῦ 1881. Τὸ θέρος κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον. Ἴδου δὲ κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν παρατηρήσεις τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλιψὶς ἦν 750,56 χμ. ἀπέναντι 749,63 χμ. τοῦ θέρου τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 15 Ἰουλίου (754,95), ἐλαχίστη δὲ τὴν 15 Αὐγούστου (744,55) ἡ μέση θλιψὶς τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Ἰούνιος	751,27.
Ἰούλιος	750,52.
Αὐγούστος	749,89.

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βῆθμοὺς τῆς ἑκατονταβάρμου διαίρεσεως (Κελσίου) ἦν 26,98, ἀπέναντι 27,77 τοῦ μέσου ὄρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρου τοῦ 1880. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 25 Αὐγούστου (39,1), ἐλαχίστη δὲ τὴν 1 Ἰουλίου (13,7). Ἐφέτος κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις ὁ Αὐγούστος μὴν ἦν θερμότερος τοῦ Ἰουλίου ἐν ᾧ συνήθως εἶναι ὑποθερμότερος. Ἴδου ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους:

	1881	1880
Ἰούνιος	24,27.	26,91.
Ἰούλιος	27,66.	29,03.
Αὐγούστος	29,03.	27,39.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχουμεν ἐξ ἑνὸς καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 35,48 χμ. Καθ' ὅλον δὲ τὸν Αὐγούστον οὐδ' ἄπαξ ἔβρεξε. Πέρυσυ κατὰ τὸ θέρος ἔσχουμεν ἡμέρας βροχῆς 14 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς 73,16 χμ.

Ἡμέραν οὐδεμίαν ἔσχουμεν ἀστραπῶν ἢ βροντῶν.

Ἐπικρατήσαντες ἀνεμοὶ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἦσαν ὡς συνήθως οἱ ΒΑ. πνεύσαντες ἐπὶ 42 ἡμέρας καὶ οἱ ΝΑ. πνεύσαντες ἐπὶ 38 ἡμέρας. Ἐπνεύσαν δὲ καὶ 9 ἡμέρας Ν, ἐπὶ δύο Β. καὶ ἄπαξ Δ. Ἄνεμοι ΒΔ, ΝΑ καὶ Α οὐδ' ἄπαξ ἔπνευσαν.

* *

Ἐπετηρὶς τοῦ ἐν Παρισίοις Ἑλληνικοῦ Συλλόγου.—Ὁ ἐν Παρισίοις Σύλλογος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γαλλίᾳ, ἐξέδοτο τελευταίως ὡς ἔθος τὴν ἐπετηρίδα αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσιν αἱ ἐξῆς ἄξιαι λόγου διακριθεὶς 1) τοῦ κ. Φωριέλ τὰ δημορικὰ ζητήματα ἐν Σορβόνῃ κατὰ τὸ ἔτος 1835—1836. 2) τοῦ κ. Ἐμ. Μίλλερ Ἡρώ καὶ Λέωνδος ποίημα τοῦ Μουσαίου μεταφρασθὲν γαλλιστὶ ὑπὸ τοῦ κ. Χριστοφόρου Ἀρλαὶ κόμητος Βωμόν. 3) τοῦ μαρκησίου Queux de St. Hilaire ὁ Ὀμηρος κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐν τῇ Δύσει. 4) τοῦ κ. Κροαζέ Τεραπάνδρος καὶ Πίνδαρος. 5) τοῦ κ. Βουρκέν μετάφρασις τῶν βίων σοφιστῶν τοῦ Φιλοστράτου. 6) τοῦ κ. Ρυέλ μετάφρασις τοῦ περὶ ἀρμονίας ἐγχειριδίου τοῦ Νικομάχου. 7) τοῦ κ. Κ. Σάθα ἀνέκδοτος ἔπαινος Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ εἰς Ἡράκλειον τὴν τοῦ Πόντου. 8) τοῦ κ. Ἐιχθάλ Σωκράτης καὶ ἡ ἐποχὴ ἡμῶν. 9) τοῦ Μαρκησίου Queux de St. Hilaire σημείωσις βιογραφικὴ περὶ Λέοντος Μελαῦ.

Μετὰ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Συλλόγου ἐδημοσιεύθη καὶ τὸ ἕνακτον τεῦχος τῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου δημοσιευομένων Ἑλληνικῶν μνημείων περιέχον ἄρθρον τοῦ κ. Ἰουλίου Μαρτὰ περὶ τοῦ ἀναπνευομένου Ἡρακλέους, χαλκίνου ἀγαλματίου ἐκ τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου, καὶ ἄρθρον τοῦ κ. Παύλου Ζιζάρ περὶ σχεδιογραφήματος ἀρχαίου ἀνευρεθέντος ἐν Σάμῳ.

Ἡ ἐν Λονδίῳ ἐταιρεία πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν.— Ἡ ἐν Λονδίῳ ἐπ' αἰσίοις ἰδρυθεῖσα ἐταιρεία πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐξέδοτο καὶ τὸ β' τεύχος τοῦ α' τόμου τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκδομένου περιοδικοῦ. Ἐν τῷ ἐκδοθέντι τεύχει περιλαμβάνονται αἱ ἐξῆς σπουδαῖαι διατριβαὶ 1) τοῦ κ. Κερόλου Νιούτω «περὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ παρὰ τὸ Βαρθάκειον εὐρεθέντος». 2) τοῦ καθηγητοῦ κ. Ζέββ «περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰλίου». 3) τοῦ κ. Ράμσεϋ «συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μεσημβρινῆς Αἰολίδος». 4) τοῦ κ. Μούρρυ «προτομὴ Περσέως». 5) τοῦ κ. Σμιθ «κύλιξ ἔχουσα ἄθλους τοῦ Θησέως». 6) τοῦ κ. Γρίνβελ, «ἀνθημακτικὰ ὄπλα». 7) τοῦ κ. Φέργουσσον «περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανδροσείου» 8) τοῦ κ. Γάρνερ «Διάφορα εἶδη ἑλληνικῶν πλοίων». 9) τοῦ κ. Χίικ «ἐπιγραφὴ ἐκ Κανταβριγίας». 10) τοῦ κ. Ρόβερτ «ἐπιγραφὴ ἐκ Δωδώνης». 11) τοῦ κ. Σλίμαν «ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ βωιωτικῷ Ὀρχομενῷ». 12) τοῦ κ. Μαχάφρυ «περὶ τῆς αὐθεντικότητος τῆς Ὀλυμπιακῆς χρονολογίας». 13) τοῦ κ. Βεράλλ «περὶ Ἰωνικῶν στοιχείων ἐν τῇ Ἀττικῇ τραγωδίᾳ». Ἔτι δὲ τοῦ κ. Μάγερ «περὶ πεντάθλου», τοῦ κ. Ράμσεϋ «περὶ τινος ἐπιγραφῆς ἐκ Παμφυλίας», τοῦ κ. Σμιθ «περὶ ἐπιγραφῶν δύο ἀγγείων», τοῦ κ. Μούρρυ «περὶ τῆς αἰγινήτικης γλυπτικῆς», τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Λίγκολν «ποῦ ἔκειτο ἡ Δωδώνη». Τὸ τεύχος τοῦτο συναδεύουσιν ἐν ἰδιαιτέρῳ πακρητήματι ἐξ πολυτελέστατα εἰργασμένοι πίνακες.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογία. Ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Μόμμσεν ἐν προσφάτῳ αὐτοῦ πραγματεία δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ περιοδικῷ Hermes ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ῥωμύλου οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ὁ σοφὸς καθηγητῆς σπουδάζει τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ Ῥώμου μύθου, ἀκολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ ὀρίζει ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ μῦθος τῶν δύο διδύμων ἤρξατο διαδιδόμενος καὶ πιστευόμενος.

— Ὁ οἶκος Hachette ἐν Παρισίοις ἤρξατο πρό τινων μηνῶν τῆς ἐκδόσεως σπουδαίας συγγραφῆς, τῆς *Ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν τῇ ἀρχαίῳ τῆτι συντασσομένης* ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Perrot, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῇ φιλολογικῇ σχολῇ (faculté des lettres) τῶν Παρισίων καὶ Κερόλου Chipiez, ἀρχιτέκτονος γνωστοῦ εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κόσμον διὰ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, «Κριτικῆς Ἱστορίας τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς μορφώσεως τῶν ἑλληνικῶν ῥυθμῶν», ἥτις ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα, περιλαμβάνον περὶ τὰς ἐξακισχιλίους εἰκόνας ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἐκδίδεται κατὰ φυλλάδια ἐκ 16 σελίδων εἰς 8ον μέγα

(περὶ τὰ 300 ἐν ὄλῳ) δημοσιευόμενα καθ' ἑβδομάδα καὶ τιμώμενα ἡμίσεος φράγκου.

— Κατὰ τὸ 1880 ἐν τοῖς Πρωσικοῖς πανεπιστημίοις ἐφοίτησαν 12, 316 φοιτηταί. Ἐξητάσθησαν δὲ καὶ ἔλαβον διδακτορικὰ διπλώματα 566 ἐν συνόλῳ.

— Ὁ Μουράτ ἐφέντης πρέσβυς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐν Βελγίῳ, τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ ὁποίου τὴν προσεχῆ ἐκδοσιν ἀνηγγείλαμεν ἐν τῷ προλαβόντι φύλλῳ ἀπεβίωσεν ἐσχάτως ἐν ἀκμαιστάτῃ ἡλικίᾳ.

— Προσεχῶς θέλουσιν ἐκδοθῆ λατινικαὶ ποιήσεις μετ' Ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ πάπυ Λέοντος Γ'. τοῦ νῦν ποντίφηκος.

— Τὸν προσεχῆ μῆνα ἀρχεταὶ ἡ ἐκτύπωσις τῶν κατὰ τὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ.

— Τῷ 1882 θέλει ἐορτασθῆ μεγαλοπρεπῶς ἐν Δρέσδῃ ἡ ἐκκτονταετηρίς τοῦ Φρειδερίκου Φρόβελ τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ ἐφευρετοῦ τῆς Φροβελιανῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῶν νηπίων.

* *

Καλαὶ τέχνη. — Ἀντικείμενον τοῦ ἐν Παρισίοις ἐφετεινοῦ γραφικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου τῆς Ῥώμης, καθότι ὁ βραβευόμενος ἀποστέλλεται εἰς Ῥώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν αὐτοῦ σπουδῶν εἶχεν ὀρισθῆ ἡ μῆτις τοῦ Ἀχιλλέως κατὰ τὸ Α τῆς Ἰλιάδος. Τοῖς διαγωνιζομένοις δ' ὑποψηφίοις ὑπεβλήθησαν ἰδίᾳ οἱ ἐξῆς στίχοι τῆς ἐν λόγῳ ῥαψωδίας (188—200).

Ὡς φάτο Πηλείωνι δ' ἄχος γένετ', ἐν δὲ οἱ ἦτορ
στήθεσιν λαίοισι διάνδιχα μυρμήριξεν
ἢ ὄγε φάσγανον ὄξυ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
τοὺς μὲν ἀναστήσειν, ὁ δ' Ἀτρείδην εὐαρίζοι
ἦε χόλον παύσειν ἐρητύσειέ τε θυμόν.

Εἶος ὁ ταῦθ' ὄρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν
ἔλκετο δ' ἐκ κολοῦτο μέγα ἔϊφος, ἦλθε δ' Ἀθήνη
οὐρανόθεν· πρὸ γὰρ ἦκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη,
ἄμφω ὁμῶς θυμῷ φιλέουσα τε κηδομένη τε,
στῆ δ' ὀπισθεν, ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πηλείωνα,
οἶφ φαινομένη· τῶν δ' ἄλλων οὔτις ὤρατο.

Θάμβησεν δ' Ἀχιλλεύς, μετὰ δ' ἐτρέπετ' αὐτίκα δ' ἔγνω
Παλλὰδ' Ἀθηναίην· δεινῶ δὲ οἱ ὄσσε φάκνηεν.

Δέκα διηγωνίσθησαν, ἐκρίθη δ' ἀνώτερον τὸ ἔργον τοῦ κ. Παύλου Ἐδουάρδου Φουρνιέ, ὅστις καὶ ἔλαβε τὸ βραβεῖον.

Τοῦ δὲ διαγωνισμοῦ τῆς γλυπτικῆς ἀντικείμενον ἐδόθη εἰς Τυρταῖος ἄδων πρὸ τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς ἀναπαίστους αὐτοῦ. Ἡ δ' ὑπόθεσις ἐλήφθη ἐκ τοῦ Παιουσανίου ἐν Μεσσηνικοῖς βιβλίον Δ'. εἰ 3. «Ἐγένετο

δὲ καὶ Λακεδαιμονίους μάντευμα ἐκ Δελφῶν, τὸν Ἀθηναίων ἐπάγεσθαι σύμβουλον. Ἀποστέλλουσιν οὖν παρὰ τοὺς Ἀθηναίους τὸν τε χρησμὸν ἀπαγγελοῦντας, καὶ ἄνδρα αἰτοῦντας παρηνέσοντα ἅ χρὴ σφίσι. Ἀθηναῖοι δὲ οὐδέτερον θέλοντες, οὔτε Λακεδαιμονίους ἄνευ μεγάλων κινδύνων προσλαθεῖν μοῖραν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἀρίστην, οὐδὲ αὐτοὶ παρακλοῦσαι τοῦ Θεοῦ, πρὸς ταῦτα ἐξευρίσκουσι. Καὶ ἦν γὰρ Τυρταῖος διδάσκαλος γραμμάτων, νοῦν τε ἥμισυ ἔχει δοκῶν, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν χαλός· τοῦτον ἀποστέλλουσιν εἰς Σπάρτην. Ὁ δὲ ἀρικόμενος, ἰδίᾳ τε τοῖς ἐν τέλει, καὶ συνάγων ὀπίσθους τύχη, καὶ ἐλεγεία καὶ τὰ ἔπη σφίσι τὰ ἀνάπαιστα ἤδεν. . . . Λακεδαιμονίους δ' οὕτως ἐπήγειρεν.

* *

Ἀπογραφικά.— Ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Οὐαλλίας ἀνῆλθε κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπκρίθμην εἰς 25,968,286 καὶ παρουσιάζει αὐξήσιν ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς γενομένης κατὰ τὸ 1871 3,256,020 ψυχῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ὑπερέβη τὸν ἀριθμὸν τῶν γεννήσεων τῆς προηγουμένης δεκαετίας κατὰ 26,774· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν θανάτων ἠλαττώθη ἐπαίσθητῶς. Τὸ Λονδῖνον κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 3,814,571 κατοίκων ἤτοι 560,316 ἐπὶ πλεόν τοῦ 1871. Ὁ πληθυσμὸς ἀπεναντίας τοῦ Ἄστεος τοῦ Λονδίνου (the City) ἠλαττώθη ἀπὸ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς κατὰ 24,414 ψυχάς. Σήμερον εἰς τὸ Ἄστυ κατοικοῦσι διανυκτερεύοντες 50,526 ἄτομα ἐξ ὧν 25,085 ἄνδρες καὶ 25,441 γυναῖκες. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῆς ἡμέρας διαμένουσιν ἐν τῷ Ἄστει 260,670 ἄτομα ἐξ ὧν 195,287 ἄνδρες, 44,095 γυναῖκες καὶ 21,288 παιδιά.

— Κατὰ τὴν ἐπίσημον γενομένην ἀπογραφὴν τὸ διαμέρισμα Ἄρτης κατοικεῖται ὑπὸ 35,317 ψυχῶν. Ἐκ τούτων κατοικοῦσι τὸ τμήμα Βρύσεως 8931, τὸ τμήμα Κάτω Ῥαδοβίζιου 2872, τὸ τμήμα ἄνω Ῥαδοβίζιου 2813, καὶ τὸ τμήμα Τζουμέρκων 16562. Ἡ πόλις Ἄρτα ἔχει 4990 κατοίκους, ἐξ ὧν Χριστιανοὶ μὲν 4328, Ἰσραηλιταὶ 617 καὶ Ὀθωμανοὶ 45.

— Τὸ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως Γαλλικὸν ὑπουργεῖον ἐδημοσίευσεν τὴν στατιστικὴν τῶν ἐν Γαλλίᾳ σχολικῶν ταμειυτηρίων κατὰ τὴν 1 Ἰανουαρίου 1881. Τὰ ταμειυτήρια συνεποσοῦντο κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς 14,372· ἠῤῥξησαν δηλ. ἀπὸ τοῦ 1877 καθ' ἑξ̄ χιλιάδας. Τὰ ἐν αὐτοῖς κατατεθέντα ποσὰ ἀνῆρχοντο εἰς 6,403,773 φράγκα ἐνῶ τῷ 1877 ἀνῆρχοντο εἰς 2,964,352.

* *

Διάφορα.— Ἡ ἀγγλικὴ ἀστυνομία ἔχει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς 10,943 ἄτομα ἐξ ὧν 9,393 εἰναι οἱ κυρίως ἀστυνομικοὶ κλητῆρες. Κατὰ τὸ 1880 24,945 νέαι οἰκίαι κατασκευάσθησαν, νέαι δὲ ὁδοὶ καὶ πλατεῖαι

ἠνεώχθησαν μήκους 115 χιλιομέτρων. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος συνελήφθησαν 79,490 ἄτομα ἐξ ὧν 53,099 καταδικάσθησαν. 28,915 οἰκίαι εὐρέθησαν ἀνοικταὶ ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας τὴν νύκτα· αἱ δ' ἐν αὐταῖς γενομένοιαι κλοπαὶ ἀνέρχονται εἰς 2,789. 29,868 μέθυστοι ἐφυλακίσθησαν. 10,860 παιδιά ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ 3,338 ἄτομα ἐδηλώθησαν ὡς ἀπολεσθέντα· ἐκ τούτων 15 παιδιά καὶ 115 ἄτομα οὐδὲν οὐδὲν ἀνευρέθησαν. Πλὴν τούτων 47 εὐρεθέντων πτωμάτων δὲν ἐγνώσθη ἡ ταυτότης. Εἰς τὸ γκαρφεῖον τῶν ἀνευρισκομένων πραγμάτων κατατέθησαν ἀντικείμενα ἀξίας 550,000 φράγκων. Τὸ σύνολον δὲ τῶν κλαπειῶν ποσοτήτων ἀνέρχεται εἰς 3,242,175 φράγκων, ἐξ ὧν ἡ ἀστυνομία ἀνεῦρε 947,025 φρ. Εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου ἐφρονεῦθησαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος 137 πρόσωπα, 3,339 δ' ἐπληρώθησαν ἢ ἐφρονεῦθησαν συνεπεῖς ἀτυχημάτων ἐξ ἀμαξῶν καὶ λεωφορείων. Τέλος συνελήφθησαν 6,597 νεάνιδες, αἵτινες δι' ἀσέμνου διαγωγῆς παρηνόχλου τοὺς διαβάτας.

— Τὸ ἀγγλικὸν ταχυδρομεῖον ἐξέδοτο τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ ἔκθεσιν ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς. Κατὰ τὸ 1880 διενεμήθησαν καθ' ἅπαν τὸ Βρετανικὸν κράτος 1,176,423,600 ἐπιστολαὶ, 122,884,000 ἐπιστολικά δελτάρια, 248,881,600 δέματα καὶ 133,796,100 ἐφημερίδες. Πλὴν τούτων παρεδόθησαν εἰς τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα πρὸς ἀποστολὴν πτηνὰ ἐν κλωθοῖς, βάρτραχοι ζῶντες, μύες ζῶντες καὶ νεκροὶ, ἰχθύες, ἀλλάντες, ἀφρόγαλα καὶ ζικχαρωτὰ, ἄτινα καίτοι μὴ δυνάμενα νὰ κυκλοφορήσωσιν, ἐγένοντο ὅμως δεκτὰ πληρωθέντος τοῦ νομίμου τέλους εἴτε ὑπὸ δευτερευόντων γραφείων εἴτε ὑπ' εὐθύνην τῶν ἀποστολέων. 27,000 ἐπιστολῶν περιέχουσαι ἐν συνόλῳ 125,000 φράγκων ἐρρίφθησαν εἰς τὰ γραμμικοιβάτια ἄνευ διευθύνσεως καὶ ἄνευ ἐπιγραφῆς· μίαι μάλιστα τούτων ἀνεπίγραφος περιεῖχε χαρτονομίσμα 2500 φρ. τοῦ ὁποίου δ ἀκότος εἰσέτι δὲν παρουσιάσθη, καίτοι ἐγένοντο αἱ δέουσαι δικτυώσεις. Τὴν ἐβδομάδα τῶν Χριστουγέννων 11,500,000 ἐπιστολῶν πλεόν τοῦ συνήθους ἐκυκλοφόρησαν διὰ τῶν ταχυδρομικῶν γραφείων. Αἱ ἐπὶ συστάσει ἐπιστολαὶ ἀνῆλθον εἰς τέσσαρας τόνους καὶ παρέσχον εἰς τὸ κράτος 1,460,000 φρ. Τὰ τηλεγραφήματα παρέσχον εἰσόδημα 649,174,125 φράγκων· οἱ τηλεγραφικοὶ καὶ ταχυδρομικοὶ ὑπάλληλοι εἰναι 47,000 ἐξ ὧν 2,000 γυναῖκες, εἰς τούτους δ' εἰναι ἀνατεθειμένη καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν παρὰ τοῖς ταχυδρομείοις ἐγκατεστημένων ταχυδρομικῶν ταμειυτηρίων ἄτινα εἰσέπραξεν παρὰ 2,185,000 καταθετῶν 743,615,925 φράγκων.

— Κατὰ τὸ 1879 ἀπεστάλησαν διὰ τῶν διαφόρων ταχυδρομείων τῆς Εὐρώπης πέντε δισεκατομμύρια καὶ οὐτακόσια δεκαπέντε ἑκατομμύρια ἐπιστολῶν, ἐφημερίδων καὶ ἐντύπων. Αἱ ἐπιστολαὶ καὶ τὰ ἐπιστολικά δελτάρια εἰναι τὸ 66 ⁰/₁₀ τοῦ συνόλου, αἱ δ' ἐφημερίδες καὶ τὰ ἐντυπα τὰ 34 ⁰/₁₀. Ἡ Ἀγγλίαι εἰναι ἡ πρώτη ἐν τῷ πίνακι. Κατόπιν ἔρχονται ἡ Γερμανία, ἡ

Γαλλία, ἡ Αὐστροουγγαρία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ῥωσία, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀλλανδία κτλ. Τελευταία ἔρχεται ἡ Βουλγαρία. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἕκαστος κάτοικος γράφει κατὰ μέσον ὄρον μίαν ἐπιστολὴν ἢ ἐπιστολικὸν δελτάριον ἀνὰ δέκα ἡμέρας, ἐν Ἑλβετίᾳ ἀνὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ Ῥουμούνου ὅστις γράφει μίαν ἐπιστολὴν κατ' ἔτος.

— Ἐν Ἀγγλίᾳ εἰσάγονται ὄστρεα ἐξ Ἀμερικής. Κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1880 μέχρι τοῦ Μαΐου 1881 διάστημα, ἐποχὴν τῶν ὄστρέων τούτων, εἰσῆχθησαν εἰς Λιβερπούλ 70,815 βραβελία ἀμερικανικῶν ὄστρέων. Ὑπολογιζομένου ὅτι ἕκαστον βραβέλιον περιέχει 1500 ὄστρεα, ἔχομεν ἐν συνόλῳ ὄστρεα εἰσαχθέντα 106,222,500. Σημειωτέον δ' ὅτι ἕνεκα τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος ἢ εἰσαγωγῆ ἦν ἐλάσσων.

— Τὸ ἀγγλικὸν Ἀθηναίον δημοσιεύει ἐπιστολὴν μακρὰν ἰδιοτρόπου Ἀγγλου τοῦ Οὐίλλιαμ Θόμς ὅστις ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη κατέγεινεν ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα τῶν ἑκατονταετῶν. Μετ' ἐπισταμένας μελέτας καὶ δαπάνην ἰκανὴν χρημάτων ὁ κ. Θόμς ἐπέστη ὅτι οἱ λεγόμενοι ἑκατονταετεῖς εἶναι πάντες ἰδανικοί. Ὁ μὲν τούτων ἐξελήφθη ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ του πρεσβυτέρου κατὰ εἴκοσιν ἔτη· ὁ δὲ ἐκ φιλαρεσκείας συνήθους παρὰ τοῖς γέρουσιν ἐπέτρεπε νὰ τὸν θεωρῶσι πρεσβύτερον τῆς πραγματικότητος καὶ οὕτω καθεξῆς. Παρ' ἡμῖν συνεχῶς φέρονται ἐν τοῖς δελτίοις τῶν ἀποβιώσεων ἑκατονταετεῖς, τελευταίως δ' ἔσχομεν καὶ ἐν τῇ δύο παραδείγματα καὶ ὑπερεκατονταετῶν. Ἄν μεταχειρισθῶμεν τὴν μέθοδον τοῦ κ. Θόμς καὶ ἀναλογισθῶμεν τὴν παντελεῆ ἔλλειψιν παρ' ἡμῖν ληξιαρχικῶν βιβλίων πρέπει μετὰ δυσκολίας νὰ παραδεχώμεθα τὴν ἀναγραφομένην ταύτην ἡλικίαν.

— Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ συνέστη ἐταιρία σκοποῦσα τὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῆς ἐταιρίας ταύτης ἐψηφίσθη αἴτησις πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὅπως συσταθῇ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, ἣτις θέλει ἐξετάζει πάντα τὰ συνοικίαια ὑπὸ τε φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἔποψιν τῶν συμβαλλομένων προσώπων.

— Ὁ φωτισμὸς τῶν ὀδῶν τῶν Παρισίων στοιχίζει 4,240,000 φράγκων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναπτομένων φανῶν ἀνέρχεται εἰς 38,400 ἐξ ὧν 4,000 σβύνονται τὸ μεσονύκτιον, ὥστε 34,400 καίουσι μέχρι πρωίας. Ὁ μακρότερος φωτισμὸς διαρκεῖ ὥρας δεκατέσσαρας καὶ ἡμίσειαν, καὶ εἶναι ὁ κατὰ τὰς νύκτας μεταξὺ τῆς 23 καὶ 26 Δεκεμβρίου, ὁπότε οἱ φανοὶ ἀνάπτονται τὴν 5,45 μ. μ. καὶ σβύνονται τὴν 7,15 τῆς πρωίας. Ἀπὸ τῆς 15 μέχρι τῆς 26 Ἰουνίου εἶναι ὁ βραχύτερος φωτισμὸς ὁπότε οἱ φανοὶ ἀνάπτονται τὴν 9,25 τῆς ἑσπέρας καὶ σβύνονται τὴν 2 ὥραν τῆς πρωίας ἥτοι ἐν συνόλῳ ὥρας 5,25. Πλὴν τῶν φανῶν τοῦ φωταερίου ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς παλαιαῖς συνοικίαις καὶ 752 φανοὶ ἐλαίου, δι' οὓς δαπανῶνται ἑτησίως 22,500 φράγκων.